

phum curante Borgia sibi transmissum, recenset: A adnotationibus criticis et historicis locos a Zanettio prætermis-
 sos complexis; Chronico Gradensi ex co-
 dice Veneto usque ad Primogenii patriarchæ ele-
 ctionem producto, et indice clericorum atque laico-
 rum qui in Chronico Veneto occurrunt.

(3) C. bibliothecæ principis Barberini, n. 247 signa-
 tus, et sæculo xii exaratus, ita inscribitur: *Cronica
 de singulis patriarchis nove aquileie quæ gradensis ec-
 clesie vocatur a tempore domini helias ejusdem
 ecclesie patriarchæ.* Exhibet in quatuor membranis
 plagulis Chronici Gradensis excerpta hoc initio:
*Temporibus tyberii constantini augusti helias patriar-
 cha aquileiensis in gradensi castro ecclesiam sanctæ
 eufemie fabricari præcepit; et ultra quod in codici-*
 bus 1 & exstat catalogum archiepiscoporum Gradensium
 usque ad Ursum II producit, qui a. 1012
 cathedræ admotus, eam 37 annis occupavit. Eam
 igitur Chronici partem codicis hujus beneficio resti-
 tuere licet. Nam cum chronicon Venetum usque ad

a. 1008 procedat nonnisi annos Vitalis, qui circa
 a 1012 obiit, et Ursi successionem a succedente
 quodam scriba addita conjicias. Cæterum codice
 nostro jam Ughellus in Gradensibus patriarchis, et
 apographum Philippi a Turre nactus Jo. Fr. Bar-
 nardus Maria de Rubeis in Monumentis Ecclesie
 Aquileiensis usi sunt (13); nostrum in usum V. cl.
 Roestell, publicus juris in universitate regia Ber-
 linensi professor, dum ante viginti annos Romæ
 degebat, codicem iterum exscripsit et varias.

(6) codicis Vaticani n. 3922 eadem excerpta exhi-
 bentis lectiones adnotavit.

Quibus subsidiis adjuti, editionem nostram ita
 instituimus, ut codice 1 fundamenti loco posita la-
 cunas ejus auxilio codicis 2 expleremus, et Chronici
 Gradensis partem alteram, qualis in codice 3 exstat,
 aliquot locis ope Chronici Andreæ Danduli menda-
 tam subjiceremus. Lectiones codicum minoris mo-
 menti et editionis Zanettianæ raro tantum indica-
 das consuevimus.

NOTÆ.

(13) P. 241 sqq

JOANNIS DIACONI CHRONICON VENETUM ET GRADENSE

(Pertz, *Monum. Germ. hist. Script.* VII, 1.)

CHRONICON VENETUM.

Siquidem Venetiæ duæ sunt. Prima est illa quæ C
 in antiquitatum hystoriis continetur, quæ a Panno-
 niæ terminis usque ad Adda fluvium protelatur;
 cujus et Aquilegia civitas extitit caput, in qua bea-
 tus Marcus evangelista divina gratia perlustratus,
 Christum Jesum dominum prædicavit. Secunda vero
 Venetia est illa quam apud insulas scimus, quæ
 Adriatici maris collecta sinu interfluentibus undis
 positione mirabili, multitudine populi feliciter habi-
 tatur 1. Qui videlicet populus, quantum ex nomine
 datur intelligi et libris annalibus comprobatur, ex
 priori Venetia ducit originem. Quod autem in insu-
 lis maris inhabitat, hæc causa fuit. Winulorum 2 qui
 et Longobardorum gens de litoribus oceani partes
 septentrionis egressa, cum per multorum bellorum
 certamina diversarumque terrarum 3 circuitus tan-
 dem venisset Pannoniam, ultra jam non audens
 procedere, sedem sibi in ea perpetuæ habitationis
 instituit (PAULI *hist. Long.* II, 7). Ubi cum habitas-
 set quadraginta duobus annis, tempore quo Justi-

nianus gloriosissimus augustus Romanum imperium
 apud Constantinopolim gubernabat, directus ab eo
 est Narsis patritius, vir eunuchus, ad urbem Ro-
 mam, ut exercitus Totilæ regis Gothorum, qui
 Italiam devastabat, Deo auxiliante contereret
 (ib. c. 1). Qui cum venisset, primum cum Longo-
 bardis omnimodam pacem instituit, atque deinde
 procedens ad bellum, universam Gothorum gentem
 ipsorumque regem Totilam usque ad internitionem
 delevit, et universos Italiæ fines obtinuit.

(c. 3) Hic Narsis prius cartolarius fuit, deinde
 propter virtutem patriciatus honorem promeruit.
 Erat autem vir justus, in religione catholicus, in
 pauperibus largus, in recuperandis basilicis satis
 studiosus, vigiliis et orationibus in tantum studeas,
 ut plus supplicationibus ad Deum profusis quam
 armis bellicis victoriam obtineret (c. 3). Sed cum
 de spoliis gentium quas contriverat plurimum auri
 et argenti diversarumque rerum immensas divitias
 acquisisset, magnam a Romanis, pro quibus multa

VARIE LECTIONES.

1 ita ed. habitant 2. 2 ita corrigo; winillorum 2. 3 transitionum ed.

contra eorum hostes laboraverat, invidiam pertulit. Qui contra eum Justino Augusto, qui Justiniano in regnum successerat, et ejus conjugi Sophie in hæc verba suggesserunt dicentes, quia : *Expedierat Romanis, Gothis potius servire quam Grecis, ubi Narsis eunuchus imperat, et nos servicio premit; et hæc noster piissimus imperator ignorat. Nunc ergo aut libera nos de manu ejus, aut certe et civitatem Romanam et nosmet ipsos gentibus trademus.* Cumque hoc Narsis audisset, hæc verba breviter retulit : *Si male feci cum Romanis male inveniam.* Tunc Augustus in tantum adversum Narsetem commotus, ut statim in Italiam Longinum præfectum mitteret, qui Narselis locum teneret. Narsis vero his cognitis valde pertimuit, et tantum maxime ab eadem Sophia Augusta territus est, ut egredi jam ultra Constantinopolim non auderet. Cui illa inter cætera, pro eo quod erat eunuchus, ita mandaverat, ut cum puellis in genicio lanarum faceret pensas dividere. Ad quæ verba Narsis dicitur hæc responsa dedisse, talem se eidem telam orditurum, qualem ipse dum viveret deponere non posset. Itaque odio metuque exagitatus, in Neapolim Campaniæ civitatem secedens, legatos mox ad Longobardorum gentem direxit, mandans ut pauperrimam terram relinqueret, et ad Italiam cunctis repletam divitiis possidendam veniret. Simulque multitudo pomarum genera, aliarumque rerum species quarum Italia ferax est misit, qualibus eorum ad veniendum animos posset illicere. Longobardi legati, nuncii, et quæ ipsi præoptabant grante suscipiunt, de quæ futuris commodis animos attollunt, et egressi cum Alboin rege suo, Italiam possessuri adveniunt (an. 568).

(P. D. II, 10) Eodem tempore Romanam ecclesiam vir sanctissimus Benedictus papa regebat. Aquilegensi quoque civitati ejusque populis beatus Paulus patriarcha præerat; qui, Longobardorum rabiem metuens, ex Aquilegia ad Gradus insulam confugit, secumque beatissimi martiris Hermachoris et ceterorum sanctorum corpora quæ ibi humata fuerant deportavit, et apud eundem Gradensem castrum honore dignissimo condidit, ipsamque urbem Aquilegiam-Novam vocavit. In quo etiam loco post paucum tempus Helyas egregius patriarcha, qui tertius post Paulum regendam suscepit ecclesiam, ex

episcoporum, eandem Gradensem urbem totius Venetiæ metropolim esse instituit. Ad cujus roborem ⁴ Heraclius post hæc Augustus beatissimi Marci sedem, quam dudum Helena Constantini mater de Alexandria tulerat, sanctorum fultus amore direxit. Ubi et actenus veneratur pariter cum cathedra, in qua beatus martyr sederat Hermachoras.

(Cf. PAULI Hist. Long. II, 14.) At vero dum essent revoluti anni ab incarnatione Domini quingenti quadraginta (14), Longobardi Venetiam, quæ prima provincia est Italiæ penetrarent ⁵, Vincentiam Veronamque, et reliquas civitates, excepto Patavi et Monte Silicis, Opitergio atque Mantua Allinoque, expugnantas cepissent; populi vero ejusdem provinciæ, penitus recusantes Longobardorum ditioni subesse; proximas insulas petierunt. Sicque Venetiæ nomen, de qua exierant, eidem insulis indiderunt. Qui et actenus illic degentes, Venetici nuncupantur. Veneti vero, licet apud Latinos una littera addatur, græce ⁶ laudabiles dicuntur. Verum postquam in his insulis future habitationis sedem optinere decreverunt, quedam munitissima castra civitatesque edificantes, novam sibi Venetiam et egregiam provinciam recreaverunt. Nunc vero singularum nomina insularum necesse est convenienter exprimere.

Prima illarum Gradus (15) dicitur; quæ dum constat altis mœnibus, ecclesiarumque copiis decorata, sanctorumque corporibus fulta, quemadmodum antiquæ Venetiæ Aquilegiæ, ita et ista totius novæ Venetiæ caput et metropolis fore dinoscitur.

Secundam a nanque (16) Bibiones nominatur.

Tertia vero Caprulas (17) vocitatur, ad quam concordienſis episcopus cum suis, Longobardorum timore territus, adveniens, auctoritate Deusdedit papæ (18) episcopatus sui sedem inibi impostorum manendam confirmavit et habitare disposuit.

Quarta quidem insula (19) exstat ⁷, in qua dudum (20) ab Heraclio imperatore fuerat civitas magnopere constructa; sed vetustate consumpta, Venetici iterum illam parvam composuerunt. Postquam autem Opiteriæ (21) civitas a Rothari rege capta est, episcopus illius civitatis auctoritate Severiani papæ hanc Heraclianam petere ibique suam sedem confirmare voluit.

Quinta insula Equilus (22) nuncupatur; in qua

VARIE LECTIONES.

⁴ roborationem ed. ⁵ penetrarunt ed. ⁶ greci 2, ⁷ exstat 2.

NOTÆ.

(14) Imo 568.

(15) Grado.

(16) Scilicet quæ postmodum Bebbe appellata est, ubi longissimo annorum spatio turris præalta perduraverit, cujus vestigia et rudera usque in hunc diem etatem tulerunt, unde Torre delle Bebe loco nomen inditum. In veteri documento apud me anni 1478 hæc habentur : *Item a communi turris Bebbiarum annuatim ad festum natalis gallin. XIV, et ad fest. pauc. alias XIV.* Documentum incipit : *Exemplum. Regalis autem De Ducis in veteri promissione inventæ hæc sunt.* ZANETTI. Turrim Bebe ad meridiem Ca-

pitis Argilis sitam hic minime innui, ordo narrationis a septentrione meridiem versus procedentis probat; unde insulam inter Gradum et Caprulas olim exstitisse patet.

(17) Caorle.

(18) Sedit c. a. 615.

(19) Heracliana amplius non exstat.

(20) Quo anno Heraclius imp. defunctus est. Rotharis rex Opitergium cepit; igitur ista Heraclianæ civitatis historia consistere nequit.

(21) Oderzo.

(22) Jesulo.

dum populi illie manentes episcopali sede carerent, auctoritate divina novus episcopatus ibi ordinatus est.

Sexta insula Torcellus (23) subsistit; quæ, licet urbium mœnibus minime^a clarescat, tamen aliarum insularum munitione circumscripta, in medio tutissima pollet.

Septima insula Morianus (24) vocitatur.

Octava quidem insula Rivoaltus (25) subsistit. Ad quam ad extremum licet populi ad habitandum confluerent, tamen ditissima et sublimata^a omnibus manet; quæ non solum ecclesiarum seu domorum decoritate ostentatur, verum etiam ducatus dignitatem atque episcopati sedem habere et possidere videtur.

Nona insula Metamaucus (26) dicitur, quæ non indiget aliqua urbium munitione, sed pulchro litore pæne ex omni parte cingitur; ubi auctoritate apostolica episcopalem sedem populi habere consecuti sunt.

Decima vero insula Pupilia (27) manet.

Undecima Minor Clugies (28) dicitur; in qua monasterium sancti Michaelis¹⁰ situm est.

Duodecima insula Clugies (29) Major nuncupatur.

Est etiam in extremitate Venetiæ castrum quod Caput Argilis (30) dicitur. Sunt etenim apud eandem provinciam quam plurimæ insulæ habitabiles.

(P. D. in, 11.) Per hæc tempora apud Constantinopolym, ut supra premissum est, Justinus minor regnavit. Vir in omni avaritia deditus, contemptor pauperum, senatorum spoliator. Cui tanta fuit cupiditatis rabies, ut archas juberet ferreas fieri, in quibus ea quæ rapiebat auri talenta congereret; quem etiam ferunt in heresim Pelagianam dilapsam. Hic, cum a divinis mandatis aurem cordis averteret, justo Dei judicio amisso rationis intellectu amens effectus est. Hic Tyberium¹¹ cesarem adscivit, qui ejus palacium vel singulas provincias gubernaret, hominem justum, utilem, strenuum, sapientem, elemosinarium, in judiciis æquum, in victoriis clarum, et, quod his omnibus supereminet, verissimum christianum. Hic cum multas de thesauris quos Justinus aggregaverat pauperibus erogaret, Suffia augusta frequentius eum increpabat, quod rem publicam redigisset in paupertatem, dicens: *Quod ego multis annis congregavi, tu intra paucum tempus prodige dispergis.* Agebat¹² autem ille: *Confido in Domino quia non detrit pecunia fisco nostro, tantum ut pauperes elemosinam accipiant aut captivi redimantur.*

Hic est enim magnus thesaurus, dicente Domino: Thesaurizate vobis thesauros in caelis, ubi neque erugo neque tinea corrumpit, et ubi fures non effodiunt nec furantur. Ergo de his, quæ Dominus tribuit congregemus thesauros in caelo, et Dominus nobis augere dignabitur in sæculo. Igitur Justinus cum 11 annis regnasset, amentiam, quam incurrerat, tandem cum vita finivit. Bella sane quæ per Narsetem patricium Gothis vel Franchis illata per anticipationem diximus, hujus temporis gesta sunt. Denique et cum Rema temporibus Benedicti papæ, vastantibus omnia per circuitum Longobardis, famispemuria laboraret, multa milia frumenti navibus ab Egipto dirigens, eam sæ studio misericordiæ revelavit¹³.

(c. 12.) Mortuo igitur Justino, Thiberius Constantinus, Romanorum regum quinquagesimus, sumpsit imperium. Hic cum ut superius diximus, sub Justino adhuc cæsare palacium regeret, et multas quotidie elemosinas faceret, magnam ei Dominus auricopiam subministravit. Nam deambulans per palacium, vidit in pavimento domus tabulam marmoream in qua erat crux dominica sculpta, et ait: *Cruce Domini frontem nostram et pectora munire debemus, et ecce eam sub pedibus conculcamus!* Et dicto citius jussit eam tabulam auferri. De fossamque tabulam et erectam inveniunt subter et aliam hoc signum habentem. Qui et ipsam jussit auferri. Qua amota reperiunt et tertiam, jussuque ejus cum fuisset ablata, inveniunt magnum thesaurum habentem supra mille auri centinaria, sublatumque aurum pauperibus adhuc habundantius quam consueverat largitur (c. 25). Defuncto vero Paulo patriarcha, qui ecclesiam Gradensem rexerat annos 12, huc successit Probinus. (c. 12.) Narsis quoque patricius Ytalie cum in quadam civitate intra Ytaliæ domum magnam haberet, cum multis thesauris ad supra memoratam urbem advenerat, ibique in domo sua occulte cystemam magnam fodit, in qua multa milia centenariorum auri argentique reposuit. Interfectisque omnibus concis, uni tantummodo seni hæc juramentum ab eo exigens, commendavit. Defuncto vero Narsete supradictus senex ad Tiberiam cesarem veniens dixit: *Si mihi, inquit, aliquid prodest, magnam rem tibi cesari dicam.* Cui ille dixit: *Quid vis? Proderit enim tibi, si quod nobis profuturum esse narraveris.* Thesaurum, inquit, Narsis reconditum habeo, quod in extremo vili potius celare non possum. Tunc cesar Tyberius gavisus, mittit usque ad locum pueros suos; procedente vero senex, hisecuntur attoniti. Pervenientesque ad cystemam,

VARIE LECTIONES.

^a munita ed. ^b præinserit ed. ¹⁰ scitum 2 ¹¹ tyberim 3. ¹² i. e. aiebat. ¹³ i. e. relevavit.

NOTÆ.

- (23) Torcello.
- (24) Murano.
- (25) Rialto.
- (26) Malamocco.
- (27) Poveglia.

- (28) Chiozza.
- (29) De duplici Clugia vide quæ adnotavimus in observationibus ad Papyr. Ravenn. editis Venetiis a. 1752, pag. 23. ZANETTI.
- (30) Capo d'Argine.

deopertam ingrediantur. In qua tantum auri vel argenti repertum est, ut per multos dies vix a deportantibus potuisset evacuari. Cum ille pene omnia secundum suum morem erogatione largiflua dispensavit egenis. Hic cum augustalem coronam accepturus esset, cumque juxta consuetudinem ad spectaculum circi populus expectaret: insidias ei preparans Sophia augusta ut Justinianum Justini nepotem ad dignitatem imperatoriam sublimaret, ille per loca sancta prius procedens, dehinc vocato ad se pontifice urbicum consulibus ac praefectis, palacium ingressus, indutus purpura, diademate coronatus, et trono imperiali impositus, cum immensis laudibus in regni est gloria confirmatus. Quod ejus adversarii audientes, nihilque ei qui in Deo spem suam posuerat officere valentes, magno sunt confusionis pudore cohoperti. Transactis autem paucis diebus adveniens Justinianus, pedibus se projecit imperatoris, ob meritum gratiae quindecim ei auricentaria defferens, quem ille secundum patientiae suae ritum coligens, sic in palacio assistere jussit. Sophia vero augusta, immemor promissionis quam quondam in Tyberium habuerat, insidias ei temptavit ingenere. Procedente autem eo ad villam, ut juxta ritum imperiale triginta diebus ad vindemiam jocundaretur, vocato clam Justiniano voluit eum sublimare in regno. Quo comperto, Tyberius cursu veloci Constantinopolim regreditur, apprehensamque augustam omnibus thesauris spoliavit, solum ei victus quotidiani alimentum relinquens, segregatisque pueris ejus ab ea, alios de fidelibus suis posuit qui ei parerent, mandans prorsus ut nullus de anterioribus ad eam haberet accessum; Justinianum vero verbis solummodo objurgatum, tantum in posterum amore dilexit, ut filio ejus filiam suam promitteret, rursumque filio suo filiam ejus expeteret. Sed haec res nescio quam ob causam ad effectum minime pervenit. Hujus exercitus ab eo directus Persas potentissime debellavit. Victorque regrediens tantam molem praedae cum 20 pariter elephantis detulit, ut humanam crederetur posse sufficere cupiditati.

(P. D. III, 14). Mortuo (31) vero apud Aquilegiam patriarcha Probus, qui ecclesiam uno rexerat anno, eidem ecclesiae sacerdos Helyas praeficitur (*infra* col. 950), qui haec quae suprascripta sunt ordinavit, demumque sibi a fundamentis edificavit. Etiam dicta corpora sanctorum miro modo collocavit, asserens in synodo supra statutum: *Karissimi fratres, intervenientibus malis nostris, cotidie hostile perpetimur flagellum. Jam pridem ab Atila Unorum rege Aquilegia, civitas nostra, funditus destructa est, et postea Gothorum facessu et ceterorum barbarorum*

A casata, vir aspirans; sed et nunc Longobardorum infandae gentis flagella sustinere non potest. Quapropter dignum ducit mansuetudo nostra, si vestrae placeat sanctitati, in hunc castrum Gradensem nostram confirmare metropolim.

Quo dicto omnibus placuit episcopis, et facto libello statuta sua, id est de memorato Calcedonense synodo et de ac ipsa sede subter manibus suis conscripserunt: id est primus Helyas patriarcha; deinde Marcianus episcopus sanctae ecclesiae Opoleginae, Leonianus episcopus Tyborniensis, Petrus episcopus Altinatis, Vindemius episcopus Cessensis (32), Bergullus episcopus Patavinæ ecclesiae, Johannes episcopus Celeianæ (33), Clarissimus episcopus Concordiensis, Patricius episcopus Emonensis (34), Adrianus episcopus Polensis, Maxentius episcopus Juliensis (35), Severus episcopus Tergestinae ecclesiae, Solatius episcopus Veronensis, Johannes episcopus Parentinae ecclesiae, Aaron episcopus Avonciensis (36), Ingenuus episcopus secundae Reliae, Agnellus episcopus Tridentinae, vigilius episcopus Scaravaciensis (37), Fontegius episcopus Feltrensis, Martianus episcopus Pelenatis, Laurentius presbyter, et Marinus presbyter, atque Emeritus presbyter provinciales, et ceteri presbyteri tam metropolitani quamque et plebani. Omnes isti suprascripti consentierunt, et omnia in eodem loco confirmaverunt.

(P. D. III, 15.) Tyberius igitur Constantinus postquam imperium septem rexerat annis, sentiens sibi diem mortis imminere, una cum consilio Sophie auguste Mauricium genere Capadocem, virum strenuum, ad imperium elegit, ornatamque suam filiam regalibus ornamentis, ei eam tradidit dicens: *Sit tibi imperium meum cum hac puella concessum. Utere eo felix, memor semper ut equitate et justitia delecteris.* Hoc postquam dixit, de hac luce ad aeternam patriam migravit, magnum luctum populis de sua morte relinquens. Fuit enim summæ bonitatis, in elemosinis promptus, in judiciis justus, in judicando cautissimus, nullum despiciens, sed omnes in bona voluntate complectens omnes diligens. Ipse quoque est dilectus a cunctis. Quo defuncto, Mauricius indutus purpura redimitusque diademate, ad circum processit, adclamatusque sibi laudibus largitisque populo muneribus, primus ex Grecorum genere in imperium confirmatus est.

(c. 17.) Hoc tempore Mauricius imperator Childerto regi Francorum quinquaginta milia solidos per legatos suos direxit, ut cum exercitu super Longobardos irrueret, eosque de Italia exterminaret. Legati oblatis muneribus pacem cum Childerto fecerunt. Qui cum ad Gallias remeasset, cognito imperator Mauricius quia cum Longobardis foedus inierat,

NOTE.

(31) Haec cum Chronico Gradensi ad verbum fere conveniunt usque loco confirmaverunt.

(32) In Istria.

(33) Cilly in Carantania.

(34) Laybach.

(35) Castri Julii in Carniola.

(36) Fortasse Avonzo prope Cadore.

(37) Scarabantia ad Istrum.

solidos quos eidem ob Langobardorum detrimentum A dederat repelere cepit; sed ille, suarum viriam potentia fretus, pro hac re nec responsum reddere voluit.

(c. 20.) Denique post Benedictam papam Pelagius Romanæ ecclesiæ pontifex absque jussione principis ordinatus est, eo quod Langobardi Romam per circuitum obsiderent, nec posset quisquam a Roma progredi. Hic Pelagius Helye Aquilegensi episcopo, nolenti tria capitula Calcedonensis synodis suscipere, epistolam satis utilem misit, quam beatus Gregorius cum esset adhuc diaconus conscripsit.

(c. 23.) Circa hoc fuit, ut diluvii effusione in tantum apud urbem Romam fluvius Tyberis excrevit, ut aquæ ejus super muros urbis influerent et maximas in ea regiones occuparent. Tunc per alveum ejusdem B fluminis cum multa serpentium multitudine draco etiam aquæ magnitudinis per urbem transiens usque ad mare transcendit. Subsecuta est statim post hanc inundationem gravissima pestilentia, quam inguinariam appellant. Quæ tanta strage populi devastavit urbem, ut de inextimabili multitudine vix pauci remanerent. Primumque Pelagium papam, virum venerabilem, percussit et sine mora extinxit. Deinde pastore interempto sese per populos extendit.

(c. 24.) In hac tanta tribulatione beatissimus Gregorius, qui tunc levita erat, a cunctis generaliter papa electus est. Qui dum septiformem letaniam fieri ordinasset, intra unius hore spacium, dum hi Deum deprecarentur, octoginta ex eis subito ad terram C orruentes spiritum exalarunt. Septiformis autem letania ideo dicta est, quia omnis Urbis populus a beato Gregorio in septem partibus deprecaturus Dominum est divisus. In primo enim choro fuit omnis clerus, in secundo omnes abbates cum monachis suis, in tertio omnes abbatias cum congregationibus suis, in quarto omnes infantes, in quinto omnes laici, in sexto universe viduæ, in septimo omnes mulieres conjugatæ. Ideo autem de beato Gregorio plura dicere omittimus, quia jam ante aliquot annos ejus vitam Deo auxiliante texuimus (38). In qua quæ dicenda fuerant, juxta tenuitatis nostre vires universa descripsimus.

(c. 25.) Hoc tempore idem beatus Gregorius Augustinum et Mellitum et Joannem cum aliis pluribus D monachis timentibus Deum in Britanniam misit, eorumque prædicatione ad Christum Anglos convertit.

(c. 26.) His diebus cum essent anni ab incarnatione Domini 588, defuncto Helya patriarcha Aquilegensi, postquam 15 annos sacerdotium gesserat, sepultus est apud Gradensem metropolim in ecclesia sanctæ Eufemiæ (39.) Quem Smaragdus patricius,

veniens de Ravenna in Gradum, per semetipsum ex basilica extrahens, Ravennam duxit cum aliis tribus ex Hystria episcopis, id est Joanne Parentino et Severo atque Vendemie, nec non etiam Antonio jam sane ecclesiæ defensore. Quibus comminans exilia atque violentiam inferens, communicare compulit Joanni Ravennati episcopo trium capitulorum damnatori, qui tempore papæ Vigiliî vel Pelagii a Romanæ ecclesiæ describerat¹¹ societate. Exemplo vero anno, e Ravenna ad Gradum reversi sunt, quibus nec plebs communicare voluit, nec ceteri episcopi eos receperunt. Smaragdus patricius a demonio non injuste correptus, successorem Romanum patricium accipiens, Constantinopolym remeavit. Post hæc facta est synodus decem episcoporum in Mariano. Ubi receperunt Severum patriarcham Aquilegensem dantem libellum erroris sui, quia trium capitulorum damnatoribus communicaverat Ravennæ. Nomina vero episcoporum qui se ab hoc scismate cohibuerunt, hæc sunt: Petrus de Altino clarissimus, Ingenuinus de Sabione, Agnellus Tridentinus, Junior Veronensis, Horontius Vicentinus, Rusticus de Tarvisio, Fonteius Feltrinus, Agnellus de Acilo, Laurentius Bellunensis. Cum patriarcha autem communicaverunt isti episcopi: Severus Parentinus, Joannes patricius, Vendemius et Joannes.

(PAUL. D. IV. 4.) Hoc anno fuit pestis inguinaria iterum apud Ravennam, Gradum et Hystriam nimium gravis, sicut et prius ante triginta annos extiterat. (c. 28.) Igitur Mauricius angustus, postquam uno et viginti annis rexit imperium cum filiis Theodosio et Tyberio et Constantino, a Focæ, qui fuit strator Priscii patricii, occiditur. Fuit autem utilis rei publicæ, nam sepe contra hostes dimicans victoriam obtinuit. Hunni quoque, qui et Avars appellantur, ejus virtute devicti sunt.

(c. 33.) His diebus defuncto Severo patriarcha, ordinatur in loco ejus Joannes abbas patriarcha in Aquilegia vetere cum consensu regis et Gisulphi ducis. In Gradum quoque ordinatus est a Romanis Marcianus antistes (40).

(c. 36.) Focæ igitur, ut premissum est, extincto Mauricio ejusque filiis, Romanorum regnum invadens, per octo annorum curricula principatus est. Hujus secundo anno indictione octava Gregorius papa migravit ad Dominum. Hic rogante papa Bonifacio statuit sedem Romanæ et apostolicæ ecclesiæ caput esse omnium ecclesiarum, quia ecclesia Constantinopolitana primam se omnium ecclesiarum scribebat. Idem alio papa Bonifacio potente, jussit in veleri fano, quod Pantheon vocabatur, ablati ydolatræ sordibus ecclesiam beatæ semperque virginis Mariæ et omnium martirum fieri, ut ubi quon-

VARIE LECTIONES.

¹¹ I. e. desciverat.

NOTÆ.

(38) Paulus scilicet, non Joannes.

(39) Severi patriarchæ nomen excidit.

(40) Candidianus antistes Paulus.

dam non deorum sed demoniorum cultus agebatur, ibi deinceps omnium fieret memoriasanctorum. Hujus tempore prassini et veneti per Orientem et Egyptum civile bellum faciunt, ac sese mutua cæde prosternunt. Persæ quoque adversus rem publicam gravissima bella gerentes, multas Romanorum provincias et ipsam Jerusalem auferunt; et destruentes ecclesias, sancta quoque prophanantes, inter ornamenta locorum sanctorum vel communium etiam vexillum dominicæ crucis abducunt. Contra hunc Focatem Eraclianus, qui Africam regebat, rebellavit; atque cum exercitu veniens, eum regno vitæque privavit, remque publicam Romanam Eraclius, ejus filius, regendam suscepit.

Defuncto autem Marciano, qui ecclesiam Gradensem rexerat annos tres, dies quinque, successit B Candidianus.

(c. 49.) His diebus defuncto Heraclio, qui viginti et quinque annos gubernarat imperium, Eraclonas¹¹, ejus filius, cum matre Martina regni jura suscepit, rexitque imperium duobus annis. Quo vita decedente, successit in loco ejus Constantinus, germanus ejusdem, alius filius Heraclii, inperavitque mensibus sex.

(c. 33.) Rursum mense Novembris et Decembris stella cometis apparuit. Candidiano¹² patriarcha quoque defuncto apud Gradus, qui ecclesiam Gradensem rexerat annos quinque, ordinatus patriarcha Epiphanius, qui fuerat primicerius notariorum, ab episcopis qui erant sub Romanis; et ex illo tempore cœperunt esse duo patriarche.

(c. 49.) Mortuo vero jam dicto Constantino filio Heraclii, Constantinus ejusdem filius ad regni dignitatem ascendit, tenuitque regnum annis octo et viginti.

(c. 50.) Circa hæc tempora regis Persarum conjux, nomine Cesara, de Perside exiens, cum paucis suis fidelibus privato habitu propter christiane fidei amorem Constantinopolym venit. Quæ ab imperatore honorifice suscepta, post aliquos dies, ut desiderabat, baptismum consecuta et ab augusta de sacro fonte levata est. Quod vir ejus Persarum rex audiens, legatos Constantinopolym ad augustum¹³ direxit, quatenus eidem uxorem suam redderet. Qui ad imperatorem venientes, verba regis Persarum nunciant, qui suam requirebat reginam. Imperator hæc audiens, remque omnino ignorans, eis responsum reddidit dicens: *De regina quam quæritis fate-mur nos nihil scire; præter quod ad nos hic aliqua mulier privato habitu advenit. Legati vero responde-rant dicentes: Si placet, nostro conspectui velimus hanc quam dicitis mulierem videre.* Quæ cum jussu imperatoris advenisset, mox eam legati conspiciunt, ad ejus vestigia provolvuntur, eique venerabiliter

A quia eam suus vir requireret suggesserunt. Quibus illa respondit: *Ite, renunciate regi vestro et domino, quia nisi, sicut ego jam credidi, ita et ipse in Christum crediderit, me jam ultra consortem theori habere non poterit.* Quid multa? Reversi legati ad patriam, universa quæ audierant suo regi renunciant; qui nihil moratus cum sexaginta milibus viris Constantinopolym pacifice ad imperatorem venit. A quo grante et satis digne susceptus est. Quicum universis Christum dominum credens, pariter cum omnibus suis sacri baptismatis unda perfusus est, et ab augusto de fonte levatus, catholica fide confirmatus est. Multisque muneribus ab augusto honoratus, accepta sua conjuge, letus et gaudens ad suam patriam repedavit.

Anno ab incarnatione Domini sexcentesimo secundo¹⁴ Epiphanius patriarcha mortuus est, qui ecclesiam Gradensem rexit annos 5 et menses 3. Huic successit Cyprianus patriarcha.

(P. D. v. 8.) His diebus Constantinus augustus, qui et Constans est appellatus, Italiam a Longobardorum manibus eripere cupiens, Constantinopolym egressus, per littora iter habens Athenas venit, indeque mare transgressus, Tarentum applicuit; qui tamen prius ad solitarium quemdam, qui prophetiam spiritum habere dicebatur, adiit, studiosè ab eo scissitans utrum gentem Longobardorum, quæ in Italia habitabat, superare et obtinere posset. Circa hæc namque tempora Cyprianus patriarcha hominem exiit, qui Gradensem ecclesiam rexerat annos

C viginti quinque, menses tres, dies viginti. Huic successit Primogenitus, Romanæ sedis subdiaconus regionarius. Igitur cum servus Dei Constantino augusto spacium unius noctis expetisset, ut pro hoc ipso Dominum supplicaret, facto mane ita eidem augusto respondit: *Gens Langobardorum superari modo ab aliquo non potest; quia regina quedam ex alia provincia veniens basilicam beati Joannis baptiste in Langobardorum finibus construxit. Et propter hoc ipse beatus Joannes pro Langobardorum gente continuo intercedit. Veniet autem tempus quando ipsius oraculum habebitur despectui, et tunc gens ipsa peribit.* Quod nos (41) ita factum esse probavimus, qui ante Langobardorum perditionem eandem beati Johannis basilicam, qua utique in loco qui Modicia dicitur est constituta, per viles personas ordinari conspeximus, ita ut indignis et adulteris non pro vitæ merito, sed datione præmiorum, isdem locus largiretur.

(PAUL. D. v. 7.) Igitur, ut diximus, Constantinus augustus cum Tarentum venisset, egressus exinde Beneventorum fines invasil, omnesque pene per quos gens venerat Langobardorum civitates cepit. Luceriam quoque, opulentam Apulie civitatem,

VARIE LECTIONES.

¹¹ raclones 3. ¹² Candidianus 3. ¹³ augustam 3. ¹⁴ DCXII. PELLERIN

NOTE.

(44) Paulus scilicet.

expugnatam fortius invadens dirigit ad solum usque prostravit. Arentiam sane, propter munitissimam loci positionem, capere minime potuit. Deinde cum omni suo exercitu Beneventum circumdedit, et eam vehementer expugnare cepit. Ubi tunc Romoald Grimoaldi filius adhuc juvenculus ducatum tenebat. Qui statim ut imperatoris adventum cognovit, nutricium suum nomine Sensualdum ad patrem Grimaldum transportandum direxit, obsecrans ut quantocius veniret, filioque suo ac Beneventanis, quos ipse nutritur, potenter succurreret. Quod Grimoald rex audiens statim cum exercitu, filio laturus auxilium. Beneventum pergere cepit. Quem plures ex Langobardis itinere relinquentes, ad propria remearunt, dicentes quia expoliasset palatium, et jam non reversurus repeteret Beneventum. Interim imperatoris exercitus Beneventum diversis machinis vehementer expugnabat. E contra Romald cum Langobardis fortiter resistebat. Qui quamvis cum tanta multitudine congregi manu ad manum propter paucitatem exercitus non aheret, frequenter tamen cum expeditis juvenibus hostium castra irrumpens, magnas eisdem inferebat undique clades. Cumque Grimoalde jus pater jamque properaret, eundem nutricium ejus, de quo premissimus, ad filium misit, qui ei suum adventum nunciaret. Qui cum prope Beneventum venisset, a Grecis captus, imperatori delatus est; qui ab eo unde veniretquirens, ille se a Grimoaldo rege venire dixit, eundemque regem citius adventare nunciavit. Statimque imperator exterritus, consilium cum suis iniit, quatinus cum Romaldo pacisceretur, ut Neapolim posset reverti.

(c. 8.) Acceptaque obside Romaldi sorore, cui nomen Gisa fuit, cum eodem pacem fecit, ejus vero nutritium Sensualdum ad muros ducl præcepit, mortem ei minatus si aliquid Romaldo aut civibus de Grimoaldi adventu nunciaret, sed potius asseveraret eundem venire minime posse. Quod ille ita se facturum, ut ei præcipiebat, promisit; sed cum prope muros advenisset, velle se Romaldum videre dixit. Qui, cum Romoald citius venisset, sic ad eum locutus est: *Constans esto, domine Romoald, et habens fiduciam noli turbari, quia tuus genitor citius tibi auxilium præbiturus aderit. Nam scias cum ac nocte juxta Sangrum fluvium cum valido exercitu manere; tantum obsecro ut misericordiam exhibeas cum mea uxore et filiis, quia gens ista perfida me vivere non sinebit.* Cumque hoc dixisset, jussu imperatoris caput ejus abscisum atque cum belli machina quam petriariam vocant in urbem projectum est. Quod caput Romoald sibi deferri jussit et lacrimans osculatus est dignoque in loculo tumulari præcepit.

(c. 9.) Metuens igitur imperator subitum Grimoaldi regis adventum, dimissa Beneventi obsidione, Neapolym proficiscitur. Cujus tamen exercitum Mitola Capuamus comes juxta fluenta Caloris fluminis in loco qui usque hodie Pugna dicitur vehementer adtrivit.

(c. 10.) Postquam vero imperator Neapolym pervenit, unus ex ejus optimatibus, cui nomen Saburrus

erat, ab augusto, ut fertur, viginti milia militum expetiit, seque cum Romoaldo pugnaturum victoremque spondit. Qui cum accepto exercitu, ad locum, cui Fornitus nomen est, advenisset ibique castra posuisset, Grimoald, qui jam Beneventum advenerat, hæc audiens, contra eum proficisci voluit. Cui filius Romoald: *Non est opus, inquit, sed tantum partem nobis de exercitu vestro tribuite; ego Deo favente cum eo pugnabo, et cum vicero, major utique gloria vestras potentias adscribetur.* Factumque est; et accepta aliqua parte de patris exercitu, pariterque cum suis hominibus contra Saburrum proficiscitur; qui, priusquam bellum cum eo iniret, a quatuor partibus tubas insonare præcepit, moxque super eos audacter irrupit. Cumque utraque acies B forti intentione pugnarent, tunc unus de regis exercitu nomine Amalongus, qui regium contum ferre erat solitus, quendam Greculum eodem contoutisque manibus fortiter percussit, de sella super qua equitabat substulit, eumque inter aera super caput suum levavit. Quod cernens Grecorum exercitus, immenso pavore perterritus in fugam convertitur, ultimaque pernicie cesus sibi fugiens, Romaldo et Langobardis victoriam peperit. Ita Saburrus, qui se imperatori suo victoriæ tropheum de Langobardis promiserat patrare, ad eum cum paucis remeans ignominiam deportavit. Romald vero, patrata de inimicis victoria, Beneventum triumphans reversus est, patrique gaudium et cunctis securitatem convexit.

(c. 14.) At vero Constans augustus, cum nihil se contra Langobardos gessisse conspiceret, omnes servicie sue minas contra suos, hoc est Romanos, retorsit: nam egressus Neapolym, Romam perexit. Cui sexto ab Urbe miliario Vitalianus papa cum sacerdotibus et Romano populo occurrit. Qui augustus cum ad beati Petri limina pervenisset, obtulit ibi palium auro textum, et manens apud Romam duodecim diebus, omnia quæ fuerant antiquitus constituta ex ære in ornamentum civitatis deposuit, in tantum ut etiam basilicam beatæ Mariæ, quæ aliquando Pantheon vocabatur, et conditum fuerat in honorem omnium deorum, et ibi per concessionem superiorum principum locus erat omnium martyrum, discoperiret, tegulasque æreas exinde auferet, eosque simul cum aliis omnibus ornamentis Constantinopolym transmitteret. Deinde reversus imperator Neapolym itinere terreno, perexit civitatem Regium. Ingressusque Siciliam per indictionem septimam, habitavit in Syracusa, et tales afflictiones imposuit populo seu habitatoribus vel possessoribus Calabriae, Siciliae, Africae atque Sardiniae, quales antea nunquam audita sunt, ita ut etiam uxores a maritis vel filii a parentibus separarentur. Sed et alia multa et inaudita arum regionum populi perpassi sunt, ita utalicui spes vite non remaneret. Nam et vasa sacra vel cymilia sanctarum Dei ecclesiarum imperiali jussu et Grecorum avaritia sublata sunt. Mansit autem imperator in Sicilia ab indictione septima usque in

duodecimam; sed tandem tantarum iniquitatum penitus laet, atque dum si in balneo lavaret, a suis extinctus est.

(c. 12) Interfecto igitur apud Syracusas Constante imperatore, Mezetius in Sicilia regnum arripuit, sed absque orientalis exercitus voluntate. Contra quem Italiae milites alii per Hystriam, alii per partes Campaniae, alii vero a partibus Africae et Sardiniae venientes in Syracusas, eum vita privarunt, multique ex iudiciis ejus detruncati. Constantinopolim perducti sunt, cum quibus pariter et falsi imperatoris caput est deportatum.

(c. 13.) Haec audiens gens Sarracenorum, quae jam Alexandriam et Egyptum pervaserat, subito cum multis navibus venientes, Siciliam invadunt, Syracusas ingrediuntur, multamque stragem faciunt B populorum, vix paucis evadentibus, qui per munitissima castra et juga confugerunt montium, auferentes quoque predam nimiam et omne illud quod Constantinus augustus a Roma abstulerat ornatum in aere et diversis speciebus; sicque Alexandriam reversi sunt.

Anno autem ab incarnatione Domini sexcentesimo quadragesimo septimo Primogenitus patriarcha ex hac luce migravit, qui Ecclesiam Gradensem gubernavit annos 20, menses 3¹²⁻²⁰, dies 7. Huic successit Maximus; cujus tempore Maurus Altinensis episcopus, non ferens Langobardorum insaniam, Severini papae auctoritate ad Torcellensem insulam venit (42) ibique suam sedem corroborare et pro futuro manere decrevit. Qui Altinensem ecclesiam gubernavit C annos 4, et mortuus est. Huius successit Julianus episcopus.

(PAUL. D. v, 30) Igitur extincto, ut diximus, punitoque qui si successerat Mezenzio tyranno, Romanorum regum Constantinus, Constantii augusti filius, suscepit regendum. Sarraceni Siciliam invadunt, et praeda nimia secum ablata, mox Alexandriam redeunt. (Id. vi, 4.) Agatho papa, ex rogatu Constantini, Heraclii et Tyberii, principum piissimorum, misit in regiam urbem legatos suos, in quibus erat Joannes Romanae ecclesiae tunc diaconus, non longe post episcopus, pro adunatione facienda sanctarum Dei ecclesiarum. (BEDA *De sex aetat mundi*.) Qui benignissime suscepti a reverendissimo fidei catholicae defensore Constantino, jussi sunt, remissis disputationibus philosophicis, pacifico colloquio de fide vera perquirere. Datis igitur eis de bibliotheca Constantinopolitana cunctis antiquorum patrum, quos petebant, libellis, affuerunt autem et episcopi 150, praesidente Gregorio patriarcha regiae

A urbis, et Antiochiae Machario; et convicti sunt qui unam voluntatem et operationem astruebant in Christo falsasse ¹¹ patrum catholicorum dicta per plurima. Finito autem conflictu, Gregorius correptus est, Macharius vero cum suis sequacibus simul et precessoribus Cyro, Sergio, Honorio, Pyrrho, Paulo et Petro anathematizatus, et in locum ejus Theophanius de Sicilia Antiochiae episcopus factus, tantaque gratia legatos catholicae pacis comitata est, ut Johannes Portuensis episcopus, unus ex ipsis, dominica octavarum pascae missae publicas in ecclesia sanctae Sophiae coram principe et patriarcha latine celebraret. Hec est sexta synodus universalis, Constantinopoli celebrata et Greco sermone scripta, temporibus papae Agathonis, exequente ac residente piissimo principe Constantino intra palacium suum, simulque legalis apostolicae sedis et episcopis 150 residentibus. Prima enim universalis in Nicea congregata contra ¹² Arium 318 patrum temporibus Julii papae sub Constantino principe; secunda in Constantinopoli 150 patrum contra Macedonium et Eudoxium temporibus Damasi papae et Gratiani principis, quando Nectarius eidem urbi est ordinatus episcopus; tertia in Epheso 200 patrum contra Nestorium Augustae urbis episcopum, sub Theodosio Magno principe et papa Celestino; quarta in Calcedone patrum 630, sub Leone papa temporibus Marciani principis, contra Euthicem nefandissimum praesulem monachorum; quinta item in Constantinopoli, temporibus Vigili papae sub Justiniano principe contra Theodorum et omnes hereticos; sexta haec de qua in praesenti diximus. Sancta et perpetua virgo Christi Edildruda, filia Anne regis Anglorum, et primo alteri viro permagnifico, et post Hecfrido regi conjux data, postquam 12 annos thorum incorrupta servavit maritalem, post reginam sumpto velamine sacro, virgo sanctimonialis efficitur. Nec mora, etiam virginum mater et nutrix pia sanctarum, accepio in construendum monasterium loco quem Eilge vocant. Cujus merita vivacia testatur etiam mortuus caro, quae et post 16 annos sepulturae cum vestis qua involuta est incorrupta reperitur.

Mortuo quoque Maximo hac tempestate, qui ecclesiam Gradensem gubernavit annos 20, huic successit Stephanus patriarcha. (P. D. v, 17.) Circa haec tempora Lupus dux Forjulanus in Grado insula cum equestri exercitu per strata quae antiquitus per mare facta fuerant introivit, et, depredata ipsa civitate, Aquilegiensis ecclesiae thesauros exinde auferens portavit.

VARIAE LECTIONES.

12-20 III. 3. ¹¹ ita corrigo. Falsa 36 3. ¹² vox deest in cod.

[NOTE.]

(42) Ex Dandolo l. vi, c. 7, p. 41. Paulus urbis Altinatis catholicus episcopus cum catholico populo . . . in Torcello . . . advenit, et ibi primo . . . incolatum elegit, elapsoque mense uno mortuus est

Consentiant etiam alii. Forte auctor noster ob tam brevem eo loci vitam illum omisit, et a Mauro ejus successore (*Mauritius* a Dandolo et aliis dicitur) incepit. PELLER.

(vi, 12) Inter hæc Constantinus imperator apud Constantinopolym moritur, et ejus filius minor Justinianus Romanorum regnum suscipit, cujus per annos 10 gubernacula tenuit. Hic Africam a Saracenis abstulit, et cum eisdem pacem terra marique fecit. Hic Sergium pontificem, quia in erroris illius synodo, quam Constantinopoli fecerat, favere et subscribere noluit, misso Zacharia prothospatario suo, jussit Constantinopolym deportari. Sed militum Ravennæ vicinarumque partium jussa principis nephanda contemnens, eundem Zachariam cum contumeliis ab urbe Roma et injuriis pepulit. Justinianus ob culpam perfidiæ regni gloria privatus exul in Pontum secedit. Anno ab incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo secundo Stephanus patriarcha ex hac luce migravit, qui ecclesiam Grædensem rexit annis quinque, Huic Agathon.

(c. 13.) Contra hunc suprascriptum Justinianum Leo augustalem dignitatem arripens, eum regno privavit. Regnumque Romanorum tribus annis regens, Justinianum exulem in Ponto servavit.

Rursumque Tiberius contra hunc Leonem insurgens, regnum ejus invasit, eumque toto quo ipse regnavit tempore in eadem civitate in custodia tenuit.

(c. 31.) At vero Justinianus, qui amisso principatu in Ponto exulabat, auxilio Terebelli Vulgarum regis, regnum rursus recipiens, eos qui se expulerant patricios occidit. Leonem quoque et Tyberium, qui locum ejus usurpaverant, cepit, et in medio circo coram omni populo jugulari fecit; Gallicium vero patriarcham Constantinopolitanum, erutis oculis, Romam misit, Cyrumque abbatem, qui eum in Ponto exulem aluerat, episcopum in locum Gallicii constituit. Hoc Constantinum papam ad se venire jubens, honorifice suscepit ac remisit, quem prostratus in terra pro suis peccatis intercedere rogans, cuncta ejus ecclesiæ privilegia renovavit. Qui cum exercitum in Ponto mitteret ad comprehendendum Philippicum, quem ibi relegaverat, multum cum eisdem venerabilis papa prohibuit ne hoc facere deberent; sed tamen inhibere non potuit. (c. 32.) Conversus omnis exercitus ad partes Philippici, fecit eum ibidem imperatorem. Reversusque cum eo ad Constantinopolym, pugnavit contra Justinianum ad duodecimum ab urbe miliarium. Evicto atque occiso Justiniano, regnum suscepit Philippicus.

Hoc quoque tempore mortuo Agathone patriarcha qui ecclesiam Grædensem rexerat annos 10, huic successit Christophorus. Circa hæc tempora Julianus Altinensis episcopus mortuus est, qui ecclesiam rexerat annos quadraginta octo. Huic successit Deusdedit episcopus, qui sanctæ genitricis ecclesiam de-

votissime componere variisque marmoribus decorare perfecerat.

(P. D. vi, 34) At vero Philippicus, qui et Bardanis dictus, postquam imperiali dignitate confirmatus est, Cyrum, de quo dixeramus, de pontificatu ejectum ad gubernandum monasterium suum Pontum redire precepit. Hic Philippicus Constantino papæ litteras pravi dogmatis direxit; quas ille cum apostolice sedis concilio respuit. Et hujus rei causa fecit picturas in porticu sancti Petri, quæ gesta sex sanctarum synodorum universalium retinent. Nam hujusmodi picturas, cum haberentur in urbe regia. Philippicus jusserat auferri. Statuit populus Romanus ne heretici imperatoris nomen aut cartas aut figuram solidis susciperent. Unde nec ejus effigies in ecclesia introducta est, nec nomen ad missarum solemniam prolatum.

Hic cum annum unum et sex menses regnum gessisset, contra Anastasius, qui et Artemius dictus est, insurgens, eum extra regnum expulit oculisque privavit, nec tamen occidit. Hic Anastasius litteras Constantino papæ Romam per Scolasticum, patricium et exarcem Ytalie, direxit, quibus se sanctorem catholicæ fidei ei sancti sexti concilii predicatorum se esse declaravit.

Igitur dum apud eandem provinciam²⁰ populorum multitudine permanerent, tribunis tantummodo maluerunt subesse. Unde factum est quo, spatio centum quinquaginta annorum, unoquoque anno ad hujus officii fastigium sublimabant, qui illorum causas examinis censura experiri satagerent. Et quoniam omnino patrios fines dolebant a barbaris possideri, maxima inter utraque partes jurgia versabantur, ita ut inter se vicissim molestias et depopulationes conferre decertarent. Temporibus nempe imperatoris Anastasii et Liuprandi Langobardorum regis (713-716) omnes Venetici una cum patriarcha et episcopis convenientes, communi consilio determinaverunt, quod dehinc honorabilius esset sub ducibus quam sub tribunis manere. Cumque diu pertractarent quem illorum ad hanc dignitatem proberent tandem invenerunt peritissimum et illustrem virum Paulitionem nomine; cui iurjurandi²¹ fidem dantes, eum apud Eraclianam civitatem ducem constituerunt. Qui tantæ fuerat temperantiæ, ut æquo moderamine suos dijudicaret. Cum Liuprando vero rege inconvulsæ pacis vinculum confirmavit; apud quem pacti statuta, quæ nunc inter Veneticorum et Langobardorum populum manent, impetravit. Fines etiam Civitatis novæ, quæ actenus a Veneticis possidentur, iste cum eodem rege instituit, id est Plave (43) majore, secundum quod designata loci discernuntur, usque in Plavisellam.

VARIE LECTIONES.

²⁰ Zanetti hic ad marginem notam quam Noster interpretatur, habet scribit; sed est signum notissimum et in codicibus 1. 2. sæpe occurrens: NOTA. ²¹ cujurjurandi 2.

NOTÆ.

(43) Piave.

Anno incarnationis Domini 717 ¹² Christoforus A patriarcha ex hac luce migravit. Huic successit Donatus.

Circa hæc tempora Deusdedi Torcellensis episcopus, qui ecclesiam rexerat annis 24, ex hac luce migravit; cui successit Honoratus episcopus.

(c. 36.) Theodosius anno 1. Hic electus est, imperatorem Anastasium apud Niceam gravi prælio vicit, datoque sibi sacramento, clericum fieri ac presbyterum fecit ordinari. Ipse vero ut regnum accepit, cum esset catholicus, mox in regia urbe ymaginem illam venerandam, in qua sanctæ sex synodus erat depicta, et a Philippico fuerat dejecta, pristino in loco erexit. Tyberis fluvius alveum suum egres- sus, multa Romæ fecit exitia civitati, ita ut in Via lata ad unam et semis staturam excreveret, atque B a porta sancti Petri usque ad Pontem Molvium aque descendentes conjungerent. Mansit autem diebus septem, donec agentibus letanias crebris vicibus decimum diem revertit. (Beda *De sex ætat. mundi.*) His temporibus multi Anglorum gentes, nobiles et ignobiles, viri et femine, duces et privati, divini amoris instinctu, de Britania Romam venire consueverant. Inter quos etiam reverendissimus abbas Ceolfridus annos natus 74, cum esset presbiter annis quadraginta septem, abbas autem annis 35, ubi Lingonæ pervenit, ibi defunctus, atque in ecclesia beatorum geminorum martyrum sepultus est. Qui inter alia donaria quæ afferre disposuerat, misit ecclesie sancti Petri pendente a beato Hieronimo in Latinum ex Hebreo vel Greco fonte translatum. C

Eodem tempore mortuo Honorato episcopo, qui Altinensem ecclesiam rexerat annis 7, Vitalis ad regendam suscepit ecclesiam. (P. D. vi, 47.) Leo annis 8. Saraceni cum immenso exercitu Constantiopolim venientes triennio civitatem obsident, donec, civibus multa instantia ad Deum clamantibus, plurimi eorum fame, frigore, pestilentia perirent, ac si ¹³ portæ obaidionis abscederent. Qui in die regressi, Vulgarorum gentem, quæ est supra Danubium, bello agrediuntur, et ab hac quoque victi refugiunt, ac naves repetunt suas; quibus cum altum peterent, ingruente subita tempestate, plurimi etiam meris sive confractis per littora navibus, sunt necati. (c. 48.) Liuprandus audiens quod Saraceni, de- D populata Sardinia, etiam loca fedarent illa ubi ossa sancti Augustini episcopi propter vastationem barbarorum olim translata et honorifice fuerant condita, misit, et dato magno precio accepit, et translati ea in Ticino, ibique cum debito tanto patri honore recondidit.

Anno ab incarnatione Domini 727, mortuo Pauli- fione duce apud Civitatem novam, qui ducavit annis 20, mensibus 8, successit Marcellus dux. Eo quoque tempore Leo imperator migravit a sæculo; cui suc- cederat Constantinus.

Circa hæc tempora Donatus patriarcha ex hac luce migravit, qui ecclesiam Gradensem rexerat annis 7. Huic successit Antoninus patriarcha.

Eodem quoque tempore prælibato Marcello duce mortuo, qui apud Civitatem novam Veneciæ ducatum annis 12 et diebus 20 gubernaverat; cui successit Ursus dux, qui etiam in eadem ¹⁴ civitate sepe dictum ducatum rexerat annis 11 et mensibus 5. Unde postmodum Venetici illum acri livore interimentes, quinque annorum spatio magistris militum tantummodo subditi manere voluerunt. Primus quorum nomine Leo dicebatur, cujus potestas super eosdem fuit anno 1. Deinde secundus illorum nominabatur Felix cognomento Cornicula, qui similiter illos unius anni a spatio rexerat. Ezinde tercius magister militum vocitabatur Deusdedi, filius sepe dicti Ursonis interfecti ducis, qui etiam unius anni spatio illius potestatis fuerat ¹⁵. Postmodum quartus ex iis habebatur Jubianus nomine Ypatus, qui ¹⁶ ejusdem honoris unius anni similiter spatio possessor fuerat. Cujus quoque diebus (an. 729) exarchus Ravennæ primas Venetiam veniens, nimiumque Veneticos postulans, quatenus propriam urbem, quam Ildebrandus nepos Liubrandi regis et Paradeus Vicentinus dux captam habuerant, lueri atque defendere eorum auxiliis potuisset. Cujus Venetici faventes petitioni, navali cum exercitu prælibatam Ravennam ad urbem properantes, unus illorum, Ildebrandus ¹⁷ scilicet, vivus ab eis captus est; alter vero qui dicebatur Paradeus, occisus dimicando occubuerat. Atque hujusmodi exarcho prælibato primati urbs decenter est restituta. Ob quam rem Gregorius quoque apostolicus urbis Romæ tota aviditate sepe dictæ urbi subveniando, propriam epistolam quæ inferius legitur Antonino Gradensi patriarchæ miserat, ut Veneticos amabili obsecratione iudicare deberet, ad eandem defendendam urbem venirent: *Dilectissimo fratri Antonino Gregorius. Quia peccato faciente Ravenantium civitas, qui caput erat omnium, ab nec dicenda gente Longobardorum capta est, et filius noster eximius dominus exarchus apud Venecias, ut cognovimus, moratur debeat tua fraterna sanctitas ei adærere, et cum eo nostra vice pariter decertare, ut ad pristinum statum sanctæ rei publicæ et imperiali servicio dominorum filiorumque nostrorum Leonis et Constantini, magnorum imperatorum, ipsa revocetur Ravenantium civitas, ut zelo et amore sanctæ fidei nostræ in statu rei publicæ et imperiali servicio firmi persistere Domino quo ¹⁸ cooperante valeamus. Deus te incolumem custodiat, dilectissime frater.*

His prælibatis, post decessum prædictorum quatuor militum magistrorum quintus ejusdem præfecturæ ordinatur, qui Johannes Fabriacus vocabatur, cujus simili modo ut aliis, principatus unius anni

VARIE LECTIONES.

¹² 712. ed. ¹³ i. e. sic (Ed. Patm). ¹⁴ eade 2. ¹⁵ scil. possessor. ¹⁶ deest 2. ¹⁷ Ildebrandus 2. ¹⁸ 442 2. quoque?

spatio manserat, ipsasque etiam a Veneticis oculi avulsi sunt.

His quoque temporibus Antoninus Gradensis patriarcha a presenti luce migraverat; cujus regimen annorum 22 et mensium 10, insuper et dierum 20 fuerat. Hisdem etiam diebus Forjulensis ecclesia a Sereno præsule regebatur, qui, nullius iustitiae expertus, sibi usurpationis causa, regia potestate ab apostolica sede pallium primum tantummodo acquisivit, ac huiusmodi epistolam a Gregorio antistite Romano accepisse dinoscitur:

Tanto munere quis dilatur, quantum in sublimitate positus de se ex mandato domini Redemptoris humiliter sentit. Etenim pastoralis dignitas singulariter ex humilitate ornatur; spernendum quippe apostolica lectio arguit elatos; et si accepisti, quid gloriaris, quasi si non acceperis. Nam dum ad cumulum tui honoris precibus exundi filii nostri regis flexi, plurimum etiam pro rectitudine fidei quam te tuamque ecclesiam tenere et amplectere cognovimus provocati, pallium tibi direximus, interdicientes et inter cetera, ne unquam aliena jura invaderes, aut temeritatis ausu usurpares jurisdictionem cujusquam, sed in his esses contentus quæ usque actenus possedisti. Nunc vero, ut cognovimus, Gradensis præsulis niteris pervadere jura, atque ex his quæ possedis nunc usque usurpare. Ne ergo in quodam existas lemerator, ex apostolica auctoritate præcipimus ne ultio modo terminos excedas ad eum possessos, sed solum sufficiat in his quæ modo usque possedisti; nec amplius quam in finibus procul dubio gentis Langobardorum exstentibus gressum tendere præsumas, ut non injuste suscepisse gratiam collatam²¹ pallii ex præsumptione ostendas, et inde apostolici vigore concilii, si inobediens fueris, reprobatus multum et indignus judicaris.

Eodem etiam tempore Emilianus patriarcha, qui Gradensem ecclesiam annis 8 et diebus 3 gubernaverat, in pace vitam finivit. Cui deinde Vitalianus in eadem successerat sede.

His quoque temporibus prælibatus Vitalis, qui Altinensem annis 9 et mensibus 6 ecclesiam rexerat, ab hac luce subtractus est. Severinus postmodum vitæ cujusadmodum in eadem fuerat dignitate ordinatus. Hisdem etiam diebus Venetici magistrorum militum prælibatus præfecturæ dignitatem abominantes, rursus ut quondam ducem, videlicet Denededem, sæpediti Ursonis Ypati filium, in Metamucense insula sibi crearunt. Cujus regimen extitit spatio annorum 13. Ipse quoque posthæc cum decoris et honestatis gratia castrum quod Brundulus dicitur non eo loco in quo nunc sitam videtur, sed ultra præsentem ripam fluminis condere voluit, et illic a quodam infideli, Galla nomine, ejus avulsi sunt

oculi, ipsasque ducatum auferens potestatemque ejus unius anni spatio fuerat. Super quem deinde Venetici irruentes, unaque conspirantes voluntate, eadem similiter illius eruerunt. Loco cujus Dominicum cognomento Monegarum, Metamucensem, ducem sibi fecerunt. Et ut mos vulgi est, qui nunquam in proposito voluntate persistens²², sed quandam superstitiosa stultitia alias atque alias adventiones excitans, primo illius ducati anno tribunos duos, qui sub ducali decreto consisterent, sibi proposcerent. Quod etiam per singulos annos prænominati duci vitæ facere conati sunt. Deinde præfati Venetici facta conspiratione ejusdem Dominici duci oculos evellerunt. Fueruntque anni ducatus illius numeri 1.

Post²³ discessum²⁴ cujus omnis Veneticorum frequentia simul collecta, quemdam civem Hærcianæ civitatis Mauricium nomine, paritissimum seculari studio, ducatus honore apud Metamucensem insulam sublimavit. Qui dum sapienter et honorifice Veneticorum causam in omnibus traderet, undecimo sui ducatus anno apud Olivolanam (44) insulam apostolica auctoritate novum imperium fore decrevit. In quo quendam clericum, Obelliebatum nomine, episcopum ordinavit. Dehinc cum triginta et uno anno ducatus dignitatem gubernaret, jam effectus senex, populo interpellante, Johannem suum filium honoris sui habere comitem complacuit. Duobus postmodum annis eum æbola extitit et sic ultimum in pace finivit ducem.

Præterea cum essent anni ab incarnatione Domini octingenti viginti tres, Johannes, Marci antedicti filius, honoris fastigium apud eandem insulam adorns est gubernare, quem neque scriptis neque relatione expertus sumus suæ patriæ commode bene tractasse. Extitit quidem²⁵ sibi filius Mauricius nomine, cui octavo decimo anno sui ducatus ejusdem dignitatis societatem concessit. Temporibus quorum apud Veneciam adeo excrevit mare, et omnes iasulas ultra modum cooperiret. Circa hæc siquidem tempora Constantini augusti oculi e quibusdam suis militibus avulsi sunt, et Hærcia Augusta imperium cepit gubernare (an. 787).

Mortuo vero Obelliebato episcopo, qui Olivolanum episcopatum rexerat annis 23, Christoforus extitit ei successor. Anno vero vigesimo tertio ducatus predicti Johannis, comperta occasione suum filium Mauricium navali exercitu ad Gradensem urbem, et domnum Johannem sanctissimum patriarcham interficeret, destinavit. Ubi illuc pervenit, paternis precationibus obtemperare studens, eandem maximum virum crudeliter interfecit. Cujus mors maximum dolorem suis reliquit civibus, quoniam in eo sacra intercepta. Gubernavit autem predictus De-

VARIE LECTIONES.

²¹ collata 2. ²² persistens 2. ²³ hinc codex 1 pergit. ²⁴ ita 1 ²⁵ vox supra lineam scripta 1.

NOTE.

(44) Olivolo,

vir Gradensem ecclesiam annis 36 ⁴⁴, sepultusque A
fuit in sancti Marci capella (45) post sanctorum
martyrum mausolea. Quem successit Fortunatus
ad regendam ecclesiam.

Eodem quoque tempore dominus Carolus Franco-
rum rex Roman adiit (an. 870, Dec. 23), ibique ab
apostolico coronatus et unctus est in imperatore.
Mortua est namque Herenis augusta, quæ rexerat
imperium annis 8, et Nicysorus imperiale fastigium
adeptus est. Quem quidam tyrannus, Turbis no-
mine, magna expeditione stipatus, conatus est ad
prelium provocare. Sed augustus cum sui imperii
pene omnia loca contra tyrannum tueretur, tan-
tammodo solum Tarsaticum destruere potuit ⁴⁷.
Postmodum vero predictus tyrannus penitens
quod contra imperiale numen aliquod nefas pere-
gisset, devotus et cernuus suam adinvenit gratiam.

Prelibatus siquidem Fortunatus patriarcha acriter
dolens interfectionem sui decessoris et parentis,
insidias adversus Mauricium et Johannem duces
composuit ⁴⁸, et relicta sede et urbe ad Italiam pe-
rexit ⁴⁹; quem etiam secutus est quidam tribu-
nus Obelherius nomine Metamaucensis, Felix tribu-
nus, Dimitrius, Marinianus seu Fuscarius Gregorii,
et nonnulli alii Veneticorum majores (an. 803). Ex
quibus solos patriarcha in Franciam ivit. Ceteri
vero remanserunt in quadam civitate non procul a
Veneciis, nomine Tarvisio; ibique non diutius de-
gentes, consilio illorum ammoniti qui in Venetia
morabantur, Obelherium (48) tribunum ducem ele-
gerunt.

Quo Johannes et Mauricius duces comperto, attriti
timoraliore, lapsi sunt. Alter illorum Franciam, id
est Mauricius, alter vero Mantuum adivit, ubi adeo
commorati sunt, ut neater illorum Veneciam redi-
ret, sed illic diem clauserunt extremum Christofo-
rus etiam Olivolensis episcopus, dum Obelherii ducis
adventum non auderet prestolari, scum predictis
ducibus fuga lapsus est. Tunc hisdem Obelherius
audacter Veneciam intravit; qui cum devote et ho-
norifice a populo susceptus esset, summum fratrem,
videlicet Beatum nomine, dignitatis fecit sibi socium.
Hac etiam tempestate Civitas nova, quæ vocatur
Eraciiana, a Veneticis destructa est. Deinde predicti
duces navalem exercitum ad Dalmaciarum provin-
ciam depopulandam destinaverunt. Olivolensis

namque sedes, quæ proprio pastore vacua videbatur,
Johanni diacono electo a plebe fuerat adtributa.

Post aliquod vero tempus Fortunatus patriarcha
cum Christoforo episcopo de Francia repedavit. Qui-
bus cum fas non esset Veneciam penetrare, in sancti
Cipriani ecclesia, plebe scilicet Altinatis episcopi ⁵⁰
quæ scita est apud Mistrinam (47), ospitati et ali-
quamdiu commorati sunt. Verum postquam dominus
Fortunatus Christofori episcopi sedem a Johanne
diacono injuste usurpatam didicit, prorsus doluit, et
tractare studiosissime cepit qualiter sibi faveret, ut
eum ad propriam sedem restituere posset. Johannes
si quidem predictus diaconus quadam die cum in-
cautus iret, a Fortunato patriarcha captus et diu
detentus est. Sed ut excogitaret quid de illo agere
deberet, nocte fuga lapsus evasit, et instantar Obe-
lherium ducem adivit. Cui cum ea quæ passus a For-
tunato fuerat ordine recitaret, potius ducis animum
adversus eundem patriarcham in odium quam antea
esset excitavit. Tamen consulente patriarcha, Chri-
stoforus sedem suam tandem ⁵¹ recepit, Johannes
vero diaconus reversus est ad propriam domum.
Igitur Fortunatus patriarcha cum per aliquanta tem-
porum spacia exul a propria sede maneret, Graden-
sem disposuit recipere urbem. Et quia valde Ni-
celæ patricii adventum prestolari formidabat, qui
tunc missus ab imperatore cum exercitu in partes
Dalmaciarum atque Veneciarum veniebat, relicta
sede et propria urbe, iterum Franciam petiit (an.
806). Johannes vero diaconus, qui electus fuerat in
episcopatu Olivolensi, ordinatus est patriarcha.
Obelherius siquidem dux per Nicetam patricium spa-
tharii (48) honorem suscepit. Beatus vero, frater
ejus, cum predicto Niceta Constantinopolim ivit, se-
cumque deferens Veneticorum obsides et Christofo-
rum episcopum et Felicem tribunum (an. 807). Quos
augustus exilio dampnavit. Gubernavit autem pre-
dictus Christoforus Olivolensem ecclesiam annis 12.
Quem successit Christoforus presbyter, qui sancti
Moysi ecclesiæ estitit plebanus. Eodem quoque tem-
pore civitas Eraciiana a Veneticis iterum devastata
et igne combusta est.

Tunc Beatus dux, qui cum Niceta patricio Con-
stantinopolim ivit, in Veneciam reversus, ab impe-
ratore honore ypati (49) condecoratus est ⁵². Deinde
Obelherius et Beatus duces Valentianum, tertium

VARIE LECTIONES

⁴⁴ numerum op. chronici Gradensis supplens; deest in 1 et ed. ⁴⁷ suprascripta vox 1. ⁴⁸ ad supra-
scriptum 1. ⁴⁹ suprascript. 1. ⁵⁰ p. s. A. o. in margine addita 1. ⁵¹ suprascriptum 1. ⁵² supra-
scripta vox 1.

NOTÆ.

(45) In ecclesia S. Eufemie. Chron. Gradense.
(46) Ab Einhardo Wilharenius, Willeri, vocatur.
(47) Mestre.
(48) Spatharii et protospatharii, vel ut alii scribunt
spatharii et protospatharii, idem prope erant tunc
temporis quod hisce nostris equites, cavalieri. Eo-
rum insignia scaramangium (genus vestis), ensis et
scurra. Videnis in Ceremonial. aulae Byzantine
lib. 1, cap. 39. De protospatharii insignis locus est

in excerptis legum in egg. Leonis et Constantini
impp. ann. circiter 870 apud Leunclav. in Basilic.
p. 99. Ibi vocatos legas μεγαλειοτατους, h. e.
magnificentissimos. Zan.

(49) Ypatus, h. e. consul, sed consul honorarius, seu
magis consularis, et ut apud Procop. lib. III De bello
Goth. consul nomine tenuς διπλος καλούμενος μέγας.
Frequens de iis in Græcis auctoribus, post conditam
Constantinopolim mentio. Recte tamen monuit Com-

illorum fratrem, in dignitate sui ducatus habere A (30) petiit; qui quinque annorum spacio Veneticorum ducatum gubernaverunt.

Interea fœdus quod Veneticorum populus olim cum Italico rege habebat, illo tempore (an. 810), Pipino agente rege, disruptum est, et hisdem rex ingentem exercitum Langobardorum ad Veneticorum provinciam capiendam promovit. Qui cum magna difficultate portus qui dividunt insularum littora pertransisset, tandem ad quendam locum qui Albiola vocatur pervenit ⁴³, nulla ratione inantes pertendere gressum valuit. Ibiq; duces stipati magna Veneticorum expeditione eandem regem audacter aggressi sunt, et divinitus datum est Veneticis de inimicis triumphum; sicque predictus rex confusus recessit. Igitur anno incarnationis redemptoris nostri... Pipinus rex deposuit hominem (an. 810, B Jun. 24), et Constantinopolitani missi, qui tunc ad eum legationis causa veniebant, mortuo ipso reversi sunt. Johannes siquidem patriarcha, qui per 4 annorum spacia Gradensem sedem vivente pastore usurpavit, sinodali censura depositus est. Licet injuste sedem invaderet, tamen antea sanctorum martyrum Hermachoræ et Fortunati, seu Hyllarii et Taciani corpora, nec non et sancti Marci capellam, marmoreis columnis et tabulis honorifice choros componere studuit. In sanctæ vero Dei genitricis Mariæ ecclesia supra altare ciborium peregit. Fortunatus dehinc ad propriam sedem reversus est. Et quia nulla ratione sui operis plenitudinem exarare me posse existimo, partem quam corrundam relatione expertus sum stilo adnotare studui. Ecclesiarum namque altaria Gradensis urbis, lamminis argenteis condecoravit, et supra altaria martyrum argentea templa composuit. Ecclesiam vero sanctæ Agathæ martyris a fundamentis ipse edificare devotissime fecit. Ubi martyrum quadraginta et duo corpora in ejusdem ecclesiæ cripta ⁴⁴ recondidit. Ceterum vero quicquid in thesauris seu in ecclesiarum ornamentis peregit, nemo nominatim exprimere potest.

Hac quidem tempestate nuntius Constantinopolitanus nomine Ebersapius Venetiam adivit, et Veneticorum consilio et virtute hoc peregit, ut ⁴⁵ utrique duces et dignitatem et patriam amitterent. Unus, id est Obolherius, Constantinopolim, alter vero Lateram

(30) petiit; qui quinque annorum spacio Veneticorum ducatum gubernaverunt.

Deinde cum essent anni ab incarnatione Domini 8... [813] ⁴⁶ apud Rivoaltensem insulam Veneticæ communi decreto ducatus sedem habere maluerunt, et ad hunc honorem quendam virum Agnellum ⁴⁷ (51) nomine, qui palatii hucusque manentis fuerat fabricator, sublimarunt. Sub dignitate etiam ejus duos tribunos per singulos annos fieri constituerunt. Eodem quidem anno Michael imperator cum ad expugnandam Bulgarorum gentem aggressus esset, in tantum inimicorum multitudinem perterritus fuit ut, proprio relicto exercitu, fugam Constantinopolim arripuit. Et quia valde sibi ignominiosum hoc fecisse videbatur, non palatium sed monasterium petiit. Tunc Leo qui illius exercitus ductor et signifer erat, pugnam patrare minime timuit, et Deo favente cum triumpho urbem reversus est. Quem imperatorem omnes fieri conlaudaverunt. Postmodum vero Constantinum, suum filium, socium habere in hac dignitate voluit.

Prelibatus siquidem Agnellus dux cum duos haberet natos, unus illorum, id est Justinianus, Constantinopolim destinavit; quem imperator honorifice suspiciens, ipati honorem sibi largivit; alterum vero, id est Johannes, ducem fieri promovit. Dehinc autem non post longum tempus Justinianus imperator ⁴⁸ ipatus Constantinopoli ad propria repedavit, dolensque fratrem suum in honore festignatum, contempsit adire palatium, sed in sancti Severi ecclesia unacum sua conjuge hospitatus est. Pater namque ejus non dux filii molestationem et abentiam passus fuit, quoniam valde illum diligebat. Interdixit honorem Johanni, et expulso ⁴⁹ a patria, apud Lateram civitatem exilio reclusus est. Tunc satisfacere per omnia voluit Justiniano sue filio, non solum ipsum sed etiam Agnellum suum nepotem, ejusdem Justiniani natum, consortem sui fecit ducatus. Unde factum est ut Johannes, qui apud Lateram exulebat, fuga lapsus primum Sclavoniam, deinde ad Italiam ad Bergami civitatem pervenit. Interea pater et frater hoc audientes, miserunt nuncios imperatori Ludovico, efflagitantes ut sibi redderet filium ⁵⁰ suum lapsum. Imperator vero libenter illorum precibus obtemperans, reddidit sibi fugitivum; quem abque

VARIAE LECTIONES.

⁴³ *Supple sed, aut lege et tandem ad quendam locum — pervenisset. ZAN* ⁴⁴ *Ita 1. 2., contra Zenith assertionem.* ⁴⁵ *superscripta vox 1.* ⁴⁶ *v. e. a. ab i. D. superscripta 1.* ⁴⁷ *VIII° VIII post addita in margine, et recentiore quidem manu; ante numerum in margine rasura cognoscitur. In cod. 2. in marg. adjectum est; octingenti quatuor, eadem manu qua totus liber exaratus est.* ⁴⁸ *superscripta 1.* ⁴⁹ *ita 1.* ⁵⁰ *ita scribendum erit: imperator apographum Giesbrechti manu correctum; legi conjicio impr.* ⁵¹ *ex supra lin. add. 1.* ⁵² *superscriptum 1.*

NOTÆ.

deffius in notis ad Theophanem, vocem ὄνατος non semper in auctoribus Græcis significare *consulem*, sed quandoque *eximium*, *præcipuum*, *proceres* et hujusmodi. De insignibus horumque consulum honorariorum vide Cassiodor. lib. vi Variar. Vide insuper celeberrimum Pagium in Dissert. Hypat., cap. 8, p. 71, unde hæc hausimus. ZAN.

(50) Zara.

(51) Exstat documentum anni 810. Venetorum omnium, si fallor, vetustissimum, in quo agitur de translatione monachorum Sancti Servuli ad Sanctum Hilarium ab eodem duce peracta. Vid. cl. Cornelium in eccl. Sancti Servuli. ZAN.

mora Constantinopolim una cum uxore destinaverunt. Eo quoque tempore Leo imperator apud Constantinopolim interfectus (an. 820), qui imperii principatum annis gubernaverat septem, et Michael imperium adeptus est. Agnellus vero predictus dux legationis causa suum nepotem et equivocum Constantinopolim misit, ibique mortuus fuit. Fortunatus quidem patriarcha cum non sedule in sua vellet degere sede, sed contra Veneticorum voluntatem sepiissime Franciam repetebat, et quia hoc amodo ducebus displicebat, populerunt illum a sede, et in loco ejus ordinarunt Johannem, Sancti Servuli abbatem. Circa hæc tempora apud Olivolensem insulam sancti Petri ecclesia edificari incepta est. Antedictus quidem Fortunatus patriarcha propria sede amissa, secundum quod diximus Franciam cum Grecorum missis repetebat. Ibi quoque aliquam diu moratus, diem obiit extremum (an. 824). Gubernavit autem Gradensem ecclesiam per viginti et septem annorum spacia. Eo quoque tempore quidam Veneticorum conspirationem adversum duces facere conati sunt: ex quibus duo prope sancti Gregorii ecclesiam suspensi sunt, id est Johannes Tornaricus, et Bonus Bradanimo. Johannes autem monetarius fuga lapsus est ad Lotharium regem; tamen quidquid habuit et domus et fortuna depopulata sunt, interea Johannes abbas qui electus in Gradensi pontificatu fuerat, sua sponte relicta sede, sancti Yllarii ecclesiam petens, una cum monachorum contubernio quod in sancti Servuli monasterio debebat, monasterium ibi deinceps ordinare decrevit et habere pro futuro ²².

Venerius deinde Gradensem adeptus est sedem, qui sancti Mauri ecclesiam, quam suburbio acuta est, fabricator existit.

Anno quidem incarnationis Domini octingentesimo vigesimo secundo, mortuo Agnello duce, qui decem et octo annis Veneticorum ducatum gubernavit, ducatus dignitas in suo filio Justiniano remansit.

Hæc etiam tempestate (an. 827). Michael imperator mittens exercitum ad Siciliam, Veneticorum auxilium petiit, cui Justinianus dux quasdam bellicæ naves transmittere studuit. Sed utique exercitus minime aliquod triumphum consequi valuit. Eodem quoque tempore Johannes, Agnelli antedicti filius et Justiniani frater, qui exul apud Constantinopolim extitit, ad Venetiam reversus est, et invito sibi Justiniano fratre, dux affectus est. Ille enim imperatore efflagitante, exercitum ad Siciliam preparaverunt; qui etiam reversus est absque triumpho.

Mortuo quidem Justiniano duce (an. 828), qui una cum patre gubernavit ducatum annis decem et septem, et post mortem patris unius anni spacio, digni-

tas in suo fratre remansit ²³. Fuerat namque predictus Justinianus ²⁴ maximus ecclesiarum cultor; sancti vero Zacharii et sancti Hyllarii monasteriorum ipse existit devotissimus fabricator. Ultimo vero vite sue anno sanctissimi Marci evangelistæ corpus de Alexandria ²⁵ a Veneticis allatum, recipere promeruit. Qui tanti thesauri manus honorifice suscipiens, in sui palatii angulo peragere fecit cappellam ubi illud reconditam posset reservari, interim ecclesia esset expleta, quam hiedem dominus inchoavit, sed preventus morte, Johannes suus videlicet frater ad finem perduxit.

Circa hæc tempora missus Sclavorum de insula Narrentis (82) ad dominum Johannem ducem veniens ab eo baptizatus est, pacem cum eo instituens, licet minime et perdurasset.

Interea Obelierius dux, qui apud Constantinopolim exilio fuerat dampnatus, Venetiam reciprocavit, et in Vigilia civitate apud Curidum (53) sese retrusit. Quo audito, Johannes dux ad eundem capiendam promovit exercitum. Sed cum diu predictam civitatem obsidione circumvallaret, tandem diviso exercitu Metamaucenses ad predictum Obelierium confugium fecerunt, Exercitus vero qui suo seniori fidem servabant, Metamaucensem insulam expugnantes, prorsus incenderunt. Tunc dominus Johannes dux iterum preparavit exercitum; cum quo ipse veniens Vigiliam civitatem expugnavit, et capto Obeliero decollare eum jussit. Cujus caput ad Metamaucensem insulam delatum, in sabbati sancti die juxta Sancti Martini marginem suspensum est. Eo autem tempore sancti Petri Olivolensis ecclesia, quæ per novem annorum spacia fuerat fabricata consecrationem recepit.

Anno vero nostri redemptoris ab incarnatione..... Istrienses episcopi, qui consecrationis donum a Gradensi patriarcha more solito recipiebant, Aquilegeni metropolitano, Langobardorum regis virtute coacti, sese subdiderunt. Interea quidam Veneticorum, id est Carosus tribunus et Victor nonnullique alii, facta conspiratione Johannem ducem a Venecia populerunt et Carosus hanc usurpavit dignitatem. Tunc dominus Johannes dux in Franciam ad Carolum (54) regem ivit; qui eum devote suscipiens, honorem et solatium sibi impendere procuravit.

Sequenti vero anno Basilius tribunus et Johannes Mariurus et ceteri nobiliorum numero triginta, predicti Johannis ducis fidelitate a patria exientes, in sancti Martini ecclesia quæ apud Mustrinam, loco qui vocatur Strata, scita est, ospitati, et tandiu commorati sunt, donec Veneticorum multitudo ad illos conveniret, ut Venetiam ad Carosi ducis periculum intrare sine aliquo obstaculo quivissent. Unde fa-

VARIAE LECTIONES.

²² et h. p. l. *superscripta* l. ²³ d. i. a. f. r. *audita* in *marginis* l. ²⁴ p. J. *superscripta* l. ²⁵ de A. *superscripta* l.

NOTÆ.

(52) Norrenta, Nurenta, ad quam insulam Corcyra, Igra, Lesina, alie pertinebant.

(53) Curidum (aut fortasse *Curichum*) est hodie

Cornichia in insula veglia prope ejusdem vocabuli oppidum.

(54) Ludovicum scribit Andreas Dandolo.

etiam est quo, quamdam die, dum prelibatus Carosus dux securus in palacio maneret, a predictis hominibus captus, evulsis oculis exilio retrusus est. Sui quoque secutores, id est Deusdodus Grurus, Marinus patricius, Dominicus monatarius et Tritulus Gradensis interfecti sunt. Dehinc neminem ducem constituere maluerunt, sed eo carente ab Ursono Olivolensi episcopo et Basilio et Johanne tribuno unius anni spacio dijudicabantur. Tunc dominus Johannes dux de Frantia in sancti Dimitrii festivitate reversus est; quem Venetici prompte suscipientes ducatum sibi restituere satagerunt. Dominicus quidem Torcellensis episcopus relicto episcopatu monasterium petiit, et in loco ejus Johannes est ordinatus.

Circa hoc tempore Venetici negotii causa dum de Benevento revertebantur, a Narrentanis Sclavis capti, pene omnes interfecti sunt. Isdem vero dominus Johannes dux sanctissimi Marci evangeliste ecclesiam consecrare, et digne beatum corpus in eadem collocare procuravit. Preterea quidam Veneticorum, cognomento Mastallici, diabolica suggestionem decepti, eundem Johannem sancti Petri de ecclesia in ejusdem festivitate venientem comprehendentes (an. 836), de tonsa barba cum capillis, clericum apud Gradensem urbem convocare fecerunt; qui ibi perstitit, interim diem ultimum vixit. Prefuit autem Veneticorum populo replem annorum spacio. Cui successit quidem nobilissimus, Petrus nomine, qui Johannem suum filium consortem in honore habere voluit. Iste namque tercio sui ducatus anno Sclavendam bellicosis navibus expugnaturam adivit. Sed ubi ad locum qui vocatur Sancti Martini curtis perveniret, pacem cum illorum principe Muisclavo nomine firmavit. Deinde pertransiens ad Narrentanas insulas, cum Drossico Marianorum judice similiter fedus instituit, licet minime valeret; et sic postmodum ad Veneciam reversus est. Ubi diu commorari eum minime licuit; sed denuo preparavit exercitum adversum Liuditum Sclavum, ubi plus quam centum Venetici interfecti fuerunt, et absque triumpho reversus est. Tunc (an. 840) in mense Madii sexta hora diei sol obscuratus est, et factus est eclipsis. Hac denique tempestate Theodosius patricius Constantinopoli ad Veneciam veniens, spatharii honoris investituram Petro contulit duci, integroque anno ibi commoratus est, ex imperatoris parte eundem ducem efflagitans ut expeditionem Sarracenos ad expugnandos sibi adtribuere non recusaret; quod liben-

ter dux facere non denegavit. Tunc preparare sexaginta bellicosas naves omni sub festinatione studuit, et usque ad Tarantum, ubi Saba Sarracenorum princeps cum maximo exercitu manebat, easdem destinavit. Sed a Sarracenorum multitudine pene omnes Venetici capti et interfecti sunt. Isdem nempe Sarraceni, videntes quod in christianis victoriam essent consecuti, ad Absearensem civitatem (55) usque perungere non dubitaverunt, et in feria secunda paste incendio eam devastantes, ad Anconam civitatem transierunt; quam similiter igne concremantes, multos captivos exinde secum detulerunt. Deinde vastam per mare huc illuc ⁵⁶ navigantes, Adrianensem portum (56), qui vicinus Veneciae subsistit, applicare. Ubi cum sortis industria se illic nullam predam capturos pervidissent, redeundi iter ad propriam arripuerunt ⁵⁷. Postquam vero ad exitum Adriatici culti (57) pervenerunt, naves Veneticorum quas de Sicilia seu de aliis partibus revertebantur, omnes ab eisdem comprehensae sunt.

In secundo vero anno iterum predicti Sarraceni maximo cum exercitu usque ad Quarnarii cultum (58) pervenerunt. Quos Venetici navali expeditione aggredientes, acriter juxta locum qui Sansagnus ⁵⁹ (59) nominatur supra eosdem irruerunt ⁶⁰. Sed demum Venetici dantes terga, victi regressi sunt. Predicti Sarraceni etiam Romam ausi sunt adire (an. 844. Aug.), ecclesiamque sancti Petri depredare. Verum ad ⁶¹ sancti Pauli cum pervenissent, a Romanis civibus pene omnes occisi sunt (60).

Circa haec tempora Sclavi venientes ad Veneticorum loca expugnanda, Caprulensem tantammodo castrum depredaverunt.

Interea Ludovicus Francorum rex Beneventi principatum adivit (an. 848), et capto Abomasale (61) inimico, cum suis Romam regressus est ⁶², sicut ab apostolico coronatus et unctus est in regem (an. 850, Apr. 6). Fertur quoque tunc Ragusiensem civitatem maris et venti impetu maxima ex parte cecidisse. Denuo Ancona civitas ⁶³ iis diebus depredata est. Venerius quidem Gradensis patriarcha, qui pontificalem cathedram annis rexerat 24 et mensibus octo, mortuus est et Victor patriarcha extitit sibi successor. Illud etiam non pretermittendum, quod antedicti duces ad sua tuenda loca eo tempore duas bellicosas naves tales perficere studuerunt, quales nunquam apud Veneciam antea fuit; quae graeca lingua ⁶⁴ xalandriae dicuntur. Iis diebus ⁶⁵ Ursus Olive-

VARIAE LECTIONES.

⁵⁵ h. i. *suprascripta* l. ⁵⁷ ar. *suprascriptum* l. ⁵⁸ g. *suprascriptum* l. ⁵⁹ vox *suprascripta* l. ⁶⁰ d. *suprascriptum* l. ⁶¹ vox *suprascripta* l. ⁶² add. in marg. ⁶³ a lingua *suprascripta* l. ⁶⁴ is d. *suprascripta* l.

NOTE.

(55) Ossero in insula Cherso sinus Flanatici.

(56) In ostio Padis.

(57) Id est sinus.

(58) Sinus in quo insulae Cherso, Lussin, Arbe Pago jacent.

(59) Sansego insula parva ab occidente insulae Lussin.

(60) Quod et Prudentius in Ann. testatur.

(61) *Amclmassar*, *Massar*, in Chron. Casimensi, ab Andrea Berg. et Erchemperto vocatur.

lensis ecclesie presul, qui pontificalem sedem annis gubernavit 32, hominem exivit ⁶⁶. Cui successit Maurus episcopus. Eo vero anno (860) talis glacies apud Veneciam dicitur fuisse (62), qualis antea nec postea visa est.

Mortuo vero Victore patriarcha, qui Gradensem ecclesiam annis gubernaverat sex et mensibus tribus et diebus quattuor. Vitalis hanc adeptus est sedem.

Anno quidem Domini nostri Jesu Christi incarnatione⁶⁷,..... Lodovicus Longobardorum rex una cum conjugē sua ad locum qui Brundulus (63) vocatur veniens, apud sancti Michaelis monasterium ab utroque duce honorifice susceptus est. Ubi cum triduo simul comanerent, ad dilectionis seu pacis vinculum corroborandum Johannes dux eam de sacro baptismate subolem regem promovit ut susciperet. Quo peracto rex cum conjugē Italiam, duces vero ad pallatium ⁶⁷ reversi sunt. Eo tempore Normanorum gentes cum trecentis sexaginta navibus Constantinopolitanam urbem adire ausi sunt. Verum quia nulla ratione inexpugnabilem ledere valebant urbem, suburbanum fortiter patrantes bellum quamplurimos ibi occidere non pepercerunt, et sic predicta gens cum triumpho ad propriam regressa est. Is etiam diebus Caroli, Francorum regis et Lotharii ⁶⁸ filii (64), exitus Lodovico Longobardorum regi denuntiatus est (an. 863); et eisdem Francis interpellantibus, illuc ire festinavit, eosque sub suo mansuros regimine adquisivit, duorumque deinceps regnorum imperator effectus est. Tunc vero Mauro Olivolense episcopo mortuo, qui pontificali honorem rexit annos decem, Dominicus episcopus sibi successor extitit.

Interea cum essent anni ab incarnatione nostri Redemptoris..... Johannes dux diem finivit supremum, et ducatus in suo genitore solo remansit; qui uno anno post filii funus dum in sancti Zacharie monasterio diem celebraret festum, a pessimis hominibus, exente eo, peracto vespero, de ecclesia, insons crudeliter interemptus est. Cujus corpus sanctae moniales in ejusdem ecclesie atrio sepelire studiosae procuraverunt. Gubernavit autem Veneticorum populum..... annorum spacium. Deinde ad eandem dignitatis culmen quemdam virum Ursonem nomine sublimarunt (an. 864). Nomina nempe homicidarum qui hoc facinus proregerunt, hec sunt: Johannes Gradonicus cum quodam suo nepote, Petrus Stephani Candiani filius, Stephanus de Sabulo, Dominicus Faletri filius, Ursus Gragnarius, duo fratres Salbiani filii, et multi alii, nomina eorum ignoramus⁶⁹. Sed divina clemencia diu noluit inultum hoc pretermittere scelus. In sancti Sixti festivi-

tate Johannes Gradonicus cum duobus nativis, Stephanus de Sabulo, Johannes Labresella occisi sunt. Petrus quidem Candianus, et Petrus Clotensius, Petrus Flabianicus. Dominicus Faletrus per Petrum Equilegensem episcopum et Johannem Gradensem archidiaconem, et Dominicum Massonem Constantinopolim ad exulandum destinati sunt. Ceteri namque, id est Stephanus Candianus cum Johanne Gradonici nepote, seu omnes sceleris predicti consilii, repulsi a patria, exilio apud Franciam damnati, redeundi aditum numquam repperire valuerunt. Tamen unus illorum qui apud Veneciam remansit, id est Ursus Gragnarius, a demonio conquassatus expiravit. Prelibatus quidem Ursus dux adversus Dommagoum, Sclavorum principem, cum navali expeditione properavit. Sed cernente eo Veneticorum multitudinem, prohibuit pugnam, pacem requisivit. Deinde acceptis obsidibus dux ad Venetiam repedavit. Eodem videlicet tempore Deusdedit Torcellensis episcopus a duobus suis servitoribus apud Altinum interfectus, diem finivit ultimum. Quod audiente dux, unum ex illis juxta flumen quod Silis vocatur, alterum vero in Torcellensi lacuna suspendere permisit. Prefuit autem Altinati ecclesiae antedictus episcopus annis..... Ecclesiae namque sanctae Dei Genitricis et Virginis Mariae, quae vetustate pene consumpta manebat, a Marini patricii filio consolidata est. Hac denique tempestate Michael imperator interfectus est (an. 867). Basilius vero ⁷⁰ cum suo filio Constantino imperatores effecti ⁷¹ sunt.

Is diebus Ursoni Veneticorum duci nunciatum est quod exercitus Sarrazenorum juxta Tarantum maneret. Tunc navibus bellicosis eosdem dimicaturus adivit. Cumque dies inter sese ⁷² decertantes, Sarrazeni superati cecidissent, Venetici victores reversi sunt. Interea Baris civitas domni Lodovici regis Francorum et Longobardorum ab exercitu capta est (an. 874, Febr. 2); quam videlicet civitatem, Bandone ejusdem civitatis gastaldio agente, Sarrazenorum gens per annos circiter 30 tenuerunt. Trigesimo primo anno, divina favente gratia, reddita est illis impietas quam Christianis civibus olim intulerant. Capta est autem quarto Nonas Februarias, qua die sanctae Dei Genitricis Virginis Mariae purificatio celebratur. Sequenti vero anno (872) mense Madii item Sarrazeni Creta insula egredientes, quasdam Dalmaciarum urbes depopulati sunt, pariterque etiam Braciensem ejusdem provinciae ⁷³ urbem invaserunt. Quod cum domno Urso duci denunciatum foret, parvam naviculam cum 14 hominibus ad Istriam usque destinare sub festinatione studuit, quatenus Sarrazeni ne forte Veneciam petere vellent

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ in marg. recentiori manu adjecta: Obiit a VIII° Luj^o ⁶⁷ A. q. d. n. l. Ch. ab. i. post inscripta sunt in lacunam, ut palidius atramentum demonstrat. ⁶⁸ i. e. palatium ⁶⁹ ejus supra scribitur, perperam. ⁷⁰ n. c. i. superscripta l. ⁷¹ vox superscripta l. ⁷² ita 3, interfecti ed. et codd. (?). ⁷³ ne alterum superscriptum l. ⁷⁴ o. p. superscripta l.

NOTÆ.

(62) V. Rudolphi Annales, a. 860.

(63) Brondolo.

(64) Provinciarum regis.

vel qualis eorum fortitudo subsisteret explorare deberent. Qui cum Gradensi de civitate Istriam petitori exissent, predones ⁷⁴ Sclavi, qui in portu Silvodisreclusi latitabant, supra eandem naviculam velociter irruerunt. Ubi cum uterque pars fortiter dimicaret multique Sclavorum percussi deficerent, novissime vero capta Veneticorum ab eisdem Sclavis navicula, omnes Venetici qui intus erant occisi sunt. Predicti autem Sarraceni, urbibus quas dudum devastatis, cum inestimabili preda ad propriam sunt reversi. Eodem vero tempore dum Lodovicus imperator adhuc apud Beneventam commoraretur exercitusque ejus Taranti civitatem obsideret, quam Sarraceni captam delinebant, Adelchisi Longobardorum princeps imperatorem extinguere molitus est (an. 874, Aug. 25). Sed cum facile hoc nefas perficere non valeret, sacramento eum constrinxit quod ultra in regione eadem nec ipse nisi rogatus veniret, nec exercitum mitteret. Deinde ad Beneventum cum rediret, Sarracenos qui apud Terracinam Campanie manebant aggressus (Sept.) fortiter debellavit, undecimque milia ex eis occidit, et sic ad Italiam reversus est.

Hac denique tempestate mortuo Vitale patriarcha qui Gradensem ecclesiam annis rexerat... ⁷⁵ (63), comes Petrus diaconus in loco ejus electus est, vir sanctitate precipuus, grammaticæ artis peritus. Hic dum tanti honoris se indignum judicaret, priusquam eligeretur, ad Italiam confugit; sed tandem precibus reductus, invitatus ad pontificale culmen ascendit. Lodovicus pius imperator tunc Verone (66) obiit (an. 875, Aug. 12). Apud Torcellum quidem mortuo Senatore episcopo, qui Altinatis ecclesiam annis gubernavit, subrogatus est in ea sede ⁷⁶ Dominicus abbas Altinatis monasterii, qui olim fuerat monachus sancti Illarii, et inde egressus, pro imposito crimine veretro sibi absque, apud Spoletum postmodum aliquamdiu moratus est. Quem dum contra ducis decretum Petrus egregius patriarcha sub anathematis vinculo coarctaret, ejusdem ⁷⁷ ducis amissa gratia egressus, Istriensem posuit provinciam.

Circa hec tempora Sarraceni advenientes, Gradensem urbem capere conati sunt. Sed civibus fortiter decertantibus, Sarracenorum impietas non prevaluit. Tamen cum duobus predictam urbem diebus obsedissent, denunciata est domno Urso duci; qui instanter Johannem filium suum adversus eandem cum navali exercitu misit. Quod dum Sarraceni sorte investigarent, protinus recedentes ab urbe, Camaclensem (67) villam depopulati sunt.

Domnus vero Petrus patriarcha, relicta Gradensi urbe, Rivoaltum adveniens, apud sancti Juliani ⁷⁸ patrimonii ecclesiam ospitatus, ibi per integrum annum commoratus ⁷⁹ est. Tamen perfectam cum duce pacem propter Torcellensem ellectum minime habebat. Tandem patriarcha duci resistere non valens, occulte de Venecia exivit, Romamque adire disposuit; quem domnus papa Johannes devole suscipiens, integro anno secum morari coegit. Eo tempore domnus Ursus dux Johannem filium suum in dignitate sibi consortem fecit. Tunc Sclavorum pessime gentes et Dalmacianorum Vstriensem provinciam depredare ceperunt. Quatuor videlicet urbes ibidem devastaverunt, id est Umacus, Civitas nova, Siptares, atque Ruinias (68). Deinde nuntiatum est domno Urso duci quod Gradensem ad urbem vellent transire; cum triginta navibus ad predictam civitatem venit inde per Istriam, audacter super eandem Sclavos irruens, in tantum eandem cede prostravit, ut nemo illorum evadens patriam valuit reverti. Quoniam hisdem princeps ceditus victoriam consecutus, Sclavos quos in hoc certamine ceperat liberos dimisit, ecclesiarumque res que sublatæ in prelibata provincia fuerant restituit, sicque triumphali cum gloria palatium reddiit. Et propter hoc fedus quod inter Sclavos et Veneticos olim fuerat, disruptum est. Eo tempore Sandan Sarracenorum princeps, qui in Varenæ ⁸⁰ urbe (69) jam dudum captus usque ad tempus istud carcere trusus manebat, ab Aldegisi Longobardorum duce dimissus (an. 876), iterum post aliquantum tempus Tarantum reddiit, multaque postea Christianis mala induxit. Dehinc mortuo Domogoi, Sclavorum pessimo duce, domnus Ursus dux et Johannes suus filius cum Sclavis pacem et concordiam iniit. Tamen adversus Narrentanos cum quibus jurgium habebat, exercitum misit.

Hac tempestate Dominicus Olivolensis episcopus mortuus est, qui Olivolensem sedem annis gubernavit....; domnus Johannes archidiaconus, Marini patricii filius, in loco ejus ordinatus est. Petrus siquidem patriarcha, qui Romæ fuerat, una cum Johanne papa Ravennam adveniens, ibique septuaginta episcoporum sinodo congregata, duos episcopos Venetiæ, id est Petrum Equilensem et Leonem Caprulensem, et eos qui erant in eadem provincia electos ad eundem concilium convocavit, ut contentiosis causam inter Ursonem ducem et patriarcham diligentissime determinaret. Sed dum episcopi cum electis tarde et expleta jam sinodo Ravennam venissent, communionem a papa privati, dux tamen inter-

VARIE LECTIONES.

⁷⁴ vox superscripta 1. ⁷⁵ manus recentior suppluit in codice 3. ⁷⁶ c. 1. superscripta 1. ⁷⁷ c. d. a. g. superscripta 1. ⁷⁸ s. p. superscripta 1. ⁷⁹ c. e. superscripta 1. ⁸⁰ ita 1. 2. 3.

NOTÆ

(65) Annis 19, mense 1, diebus 6. Chron. Gradense.

(66) Immo in finibus Bresciani, teste Andrea presbytero. SS. III. 237.

(67) Comachio.

(68) Umago, Citlanuova, Cervero, Rovigno.

(69) Bari.

pellante soluti sunt. Circa hæc tempora Carolus Francorum rex, quem dudum Johannes papa regem Italie unxerat (an. 877, Sept.), Papiam adveniens, regnum invasit; ad quem papa profectus, digno honore susceptus est. Petrus vero patriarcha Boloniam veniens, aliquamdiu ibi commoratus, rursus Parmam adiit, ac deinde domni papæ amore Papiam petiit. His diebus Carlemannus Baiovarorum rex, magno cum exercitu ingressus Italiam, Carolum effugavit. Qui videlicet Carolus Franciam cum pelere vellet, infirmitate detentus, in via mortuus est (Oct. 6). Dominus quidem papa Romam reversus est, Petrum vero Patriarcham Papie reliquit. Qui ibi aliquantulis diebus manens, dehinc Tarvisium veniens, a Landonio ipsius civitatis episcopo dignissima veneratione susceptus est. Ubi cum, legatis inter ipsam et predictum ducem euntibus, tandem pax pristina consolidata esset, isdem egregius pontifex Veneciam repedavit, et duce interpellante aliquantulis diebus in palatio mansit; ea vero ratione, ut Dominicus presbyter, Torcellensis ecclesiæ electus, pro quo inter eos discordia fuerat, diebus Petri patriarchæ episcopali consecratione careret, in episcopii tamen domo manens fruendi rebus ipsius ecclesiæ licentiam haberet. Qui post paucos dies cum gratiam apud conductum pontificem repperiret, eum in Torcellensi ecclesia ad convivium invitavit. Deinde ad Gradensem urbem patriarcha reversus, tres electos episcopos consecravit, id est Johannem Olivolensem, et Leonem Metamaucensem, et Johannem Civitatis nove Petrus vero patriarcha post paucum tempus ad ¹ Rivoaltum adveniens, in sancti Juliani basilica ospitalus est; qui non diu corporis ospitalem gerens, molestia preventus in eadem ecclesia, sancta ejus anima migravit ad gloriam. Gubernavit autem Gradensem ecclesiam annis quattuor et mensibus sex. Fuit autem statura decens et aspectu pulcher, non plus ætatis quam quadraginta annorum extitit. Cujus corpus maximo cum honore Venetici ad ² Gradensem urbem deportantes, ante sanctæ Euphemie ecclesiam in atrio sepelierunt.

Post hunc vero ad Gradensem gubernandam ecclesiam Victor, presbyter sancti Sylvestri basilicæ, successit. His diebus Sedesclavus, Tibimiri ex progenie, imperiali fultus præsidio Constantinopolim veniens, Scavorum ³ ducatum arripuit, filiosque Domogoi exilio trussit. Eo videlicet tempore dominus Ursus dux ab imperialibus internunciis protospatharius effectus, amplissimis ditatus est, suamque filiam nomine Feliciam Rodaldo, Johannis ducis Boloniæ filio, in conjugium tradidit, Johanna siquidem abbatesa, domni Ursi ducis filia, sancti Zachariæ monasterium jam pæne consumptum vetustate a fundamentis recreare studuit. Tunc Victor electus patriarcha 8 Kal. Febr. consecratus est (Jan. 25); qui etiam Dominicum Torcellensem

A electum contra voluntatem consecravit, quoniam in sue electionis die sacramento a principe constrictus est, ut qualem ipse illi electum dirigeret, talem ille consecraret. Dixit tamen sibi patriarcha: *Ve tibi, quia temere ad hunc accedis honorem! An nescis ubi dicitur: Si quis semet ipsum absciderit, deprecietur a clero? Et ut coacte me hoc facere credas, in die iudicii pro hac honore, nisi peniteas, rationem reddas, quia tibi ipsi verendam amputare minime percussisti.*

Circa hæc tempora mensis Martii die 22 sanguis de nubibus pluit. Tunc Johannes Olivolensis ecclesiæ presul obiit, qui predictam ecclesiam annis gubernaverat. . . . quem Laurentius presbyter ad hanc sedem regendam secutus est. His diebus quidam Sclavus nomine Brenamir, interfecto Sedescavo ipsius ducatum usurpavit. Dominus quidem Ursus dux efflagitante Basilio imperatore eo tempore 12 campanas Constantinopolim misit, quas imperator in ecclesia no iter ab eo constructa posuit, et ex tempore illo Greci campanas habere ceperunt.

Mortuo vero hac tempestate (an. 88) domno Urso duce, dignitas in Johanne suo filio remansit. Fuit autem predictus Ursus multæ sapientiæ et pietatis vir amatorque pacis. Ipse apud Civitatem novam Ercelianam palacium construere fecit. Temporibus cujus in Rivoalto etiam paludes cultandi homines licentiam habuerunt et domos edificandi contra orientem. Insula namque que Borsundurum vocatur, consulente illo composita fuerat. Gubernavit autem predictum honorem annis 17, et mortuus est ac sepultus in sancti Zachariæ monasterio. Johannes vero dux Cumacensem comitatum ex Romani pontificis largitate adquirere cupiens, Badovarium suum fratrem Romam direxit: qui dum Ravennam adiret, Marinus Cumacensium comes super eum viros armatos misit, et ibi vulnératus in crure captus est. Tunc predictus comes, ne hanc injuriam requireret, sacramento eum constrinxit atque dimisit. Sed reversus ad ⁴ Veneciam, statim vitam finivit. Propter quam causam dominus Johannes dux navali exercitu Cumacensem castrum properans, ejusdemque populum atque iuvit, et ordinatis ibi secundum suum velle iudiciis, ad palacium reddiit, et morte fratris ulciscenda Ravennates depredari iussit. Circa hæc tempora mense Julio stella de oriente in modum facule visa est pertransisse, que totum pæne mundum illuminavit. Post cujus transitum visum est hominibus in cælum audire in modum sonitum portarum cum aperiantur et clauduntur, et propterea dicebant quod cælum apertum esset et clausum. Tunc Victor patriarcha ex hac luce migravit, qui Gradensem gubernaverat ecclesiam annis 18, sepultusque est in atrio sanctæ Eufemiæ. Quem successit Georgius, frater ipsius, qui

VARLÆ LECTIONES.

¹ ad superscriptum 1. ² ad superscriptum 1. ³ lege Sclavorum, ⁴ ad superscriptum 1.

non plus quam anno uno et mensibus 6 et diebus 24 vixit. Ilunc Vitalis junior ad regendam successit ecclesiam. Dominus siquidem Johannes dux, corporis infirmitate detentus, Petrum minimum suum fratrem, populo adclamante, successorem sibi elegit. Quem postea cum convalesceret, habere eum consortem voluit. Ipse vero ²² infirmitate correptus, non diu cum fratre manens expiravit, sepultusque fuit juxta predictum Badovarium fratrem suum, qui non plus annorum quam 25 fuerat. Dominus vero Johannes dux sanctorum Cornelii et Cipriani ecclesiam a fundamentis in loco qui Vinca contra nominatur edificare fecit. Tunc imperator Basilius migravit ab hac luce (an. 886).

Prelibatus Johannes dux alterum germanum suum Ursam nomine, sibi consortem fecit. Siquidem dominus Ursus dux dum quattuor haberet filios, id est Johannem, Badovarium, Ursam et Petrum, omnes ducatus dignitate præter Badovarium claruerunt. Eodem vero tempore aquæ diluvii in finibus Venetiarum fuerant, in tantum ut omnes ecclesias sive domos penetrarent. Deinde cum dominus Johannes dux adhuc infirmitate detentus, frater ejus ducatum rennueret, Venetici ducem sibi constituerant Petrum videlicet, cognomento Candianum, infra domum ipsius 17 die mensis Aprilis (887). Quem dominus Johannes dux clementer ad palatium convocans, spatam (70) fustemque ac sellam ei contradidit, eumque sibi successorem constituens ad domum suam reversus est.

Suscepto itaque ducatu Petrus dux cum domino Johanne duce ejusque germano satis honorifice egit; et contra Narrentanos Scavos confestim exercitum misit. Qui cum sine effectu reversus esset, tunc per semet ipsum cum 12 navibus mense Augusto in mare hostiliter est egressus, et ad montem Scavorum perveniens, in loco qui vocatur Macules exivit, licet cum paucis. Sed Sclavos sibi resistentes, primum in fugam vertit, multosque ex illis occidens, quinque naves illorum que ibi erant, securibus fregit. Sed demum irruentibus Scavis, ibidem interfectus est cum aliis septem mense Septembris die octavo decimo, ceteri vero incolomes reversi sunt. Tenuit autem ducatum idem Petrus dux menses 5. Fuit autem vir bellicosus et audax, sapiens et amodum largus; ecclesiam vero in tantam frequentans, ut nullo tempore divinocareret officio. Cujus corpus Andreas tribunus latenter a Sclavis sublatum Gradoensem urbem misit, ibique sepultus est in atrio ecclesie. Fuit autem statura mediocris, annorum quadraginta quinque. Tunc dominus Johannes dux.

quamvis adhuc infirmis, deprecante populo ad palatium rediit.

(A. n. 888.) Sed diucius stare nolens, licentiam populo dedit ut constitueret sibi ducem quem vellet. Tunc omnes pariter elegerunt sibi Petrum nobilem virum, filium Domini tribuni; qui videlicet Petrus natus fuerat de Agnella neptia Petri superioris decis, quem ad monasterium diximus interfectum. Mortuo itaque ipso tempore Vitale patriarcha, qui ecclesiam Gradoensem gubernaverat annis 3 et mensibus 3 diebusque 14, successit sibi Dominicus patriarcha. Dominus vero Johannes dux rursum ad domum propriam reddiit, ibique usque ad vitæ finem mansit.

Interea (an. 899) Ungorum pagana et crudelissima gens Italiam veniens, incendiis et rapinis cuncta devastans, maximamque multitudinem hominum interficiens, nonnullos etiam captivos reservavit. Contra quos Berengarius rex direxit exercitum 15 milia hominum. Sed pauci ex eis reversi sunt. Ungri vero pertranseuntes Tarvisium, Palavium, Brixiam, ceterosque fines, Papiam et Mediolanum venerunt et usque ad montem Job (71) depopulantes cuncta. Sed ad Venecias introgressi cum sequis adque pelliciis ²³ navibus (72), primo Civitatem novam, fugiente populo, igne concremarent. Deinde Equilum, Finem, Cloiam, Caputargilem incenderunt, litora quoque mari depopularent. Verum etiam temptantes Rivoaltum et Melanacum ingredi per loca que Albiola vocantur in die passionis sanctorum apostolorum Petri et Pauli, tunc dominus Petrus dux navali exercitu, Dei protectus auxilio, predictos Ungros in fugam vertit. Fuit namque hæc persecutio in Italia et Venetia anno uno. Rex igitur Berengarius, datis obsidibus ac donis, predictos Ungros de Italia recedere fecit cum omni preda quam ceperant. Hac scilicet tempestate Dominicus patriarcha migravit a sæculo, ecclesiam Gradoensem rexit annis 7 et mensibus 11. Cujus Laurencius successor exiit. Circa hoc vero tempora dominus Petrus dux una cum suis civitatem apud Rivoaltum edificare cepit (73) anno sui ducatus 9, sicque Leo imperator protospathari honorem sibi inunxit. Predicto vero civitatis mure a capite rivuli de castello usque ad ecclesiam sanctæ Mariæ que de Jubianico dicitur extendebatur. Maximaque catena ferrea inibi composita erat, que uno capite in fine predicti muri, alio vero in sancti Gregorii ecclesie margine, quem trans ripam posita est, coherebat, ob hoc videlicet, ne ulla navis penetrandi facultatem nisi dissoluta catena haberet. Vixit

VARIE LECTIONES.

²² vero *suprascriptum* 1. ²³ *ita* 1; *bellicis* *ed.*

NOTÆ.

(70) In antiquis nostratibus nummis argenteis, vulgo grossi, seu matapanes dux dexteram vexillum, sinistra fustem gerit, seu sceptrum Zan.

(71) Jovis, S. Bernhard.

(72) Navibus ex pellibus confectis.

(73) Primordiam urbis Venetiarum. Zan.

antem jam dictus Petrus ⁷⁷ dux in ducatu annis 23, A et mortuus est (an. 912), sepultusque in sancti Zacharie monasterio, de cujus funere non modico Venetici condoluerunt, quoniam plenas omni bonitate honorifice rexit ducatum. Quem successit ad hanc regendam dignitatem dominus Ursus cognomento Particiacus, qui mox ut dux effectus est, suum filium Petrum nomine Constantinopolim ad Leonem imperatorem destinavit. Quem imperator cum honore suscipiens, protospatharium ⁷⁸ fecit, ditatumque maximis donis ad propria redire permisit. Qui dum Chroatorum fines rediens transire vellet, a Michahole Sclavorum duce fraude deceptus omnibusque bonis privatus, atque Vulgarico regi, Simeoni nomine, exilii pena transmissus est. Quem pater perditam acriter dolens, minime acquirere ^B quivit, interim per suum internuncium, Dominicum videlicet Metamaucensem archidiaconem, qui postea episcopus effectus est, suis donis redime-

ret. His autem diebus defuncto Leone imperatore (an. 912), Constantinus ejus filius imperium adeptus est. Ipso etiam tempore Laurentius patriarcha hominem exivit, qui Gradensem ecclesiam rexerat annis 12, mensibus 9, diebus 24, tumulatusque est in sanctae Eufemie atrio. Quem Marinus patriarcha successit. Prelibatus itaque Ursus dux, dum ducatum annis generet 20, jam senex effectus terrena penitus parvipendens cenobitalemque habitum in sancti Felicis monasterio devote suscipiens, ibi vitam finivit. Fuerat namque ingenio preclarus, sanctitate preditus, justitie amator, elemosina dapsilis, omnibusque bonis fultus. Post cujus discessum quidam nobilissimus Petrus cognomento Candianus ducatum suscipiens, nihilo minus sui decessoris exemplo subditum sibi populum tractare conatus est. Ubi dum Comaciensis insulae homines quosdam Veneticos temere comprehendissent, ipse vero tanti dedecoris injuriam non ferens, misso illuc exercitu ipsorum castram igne combussit, quosdamque illorum interficiens, reliquos utriusque sexus ad Veneciam duxit, ibique tamdiu ipsos detinuit, donec sese suae ditioni sacramentorum fide subderent et ut proprii sibi deinceps in omnibus obtemperarent. His namque diebus quidam Olivolensis episcopus Dominicus ^D nomine defunctus est, quem successit Petrus, Petri tribuni filius. Antedictus vero Petrus Candianus dux suum dilectum equivocum filium Constantinopolim ad Constantinum et Romano imperatores transmi-

sit, a quibus protospatharius effectus, cum maximis donis ad Veneciam rediit. Qui vero prelibatus dux post adventum filii non plus quam quinque annorum spacia vivens, ab hac luce subtractus est. Quem successit ⁷⁹ Petrus Ursonis ⁸⁰ ducis filius, is qui apud Vulgaricum regem fuerat exulatus. Sane non absurdum videtur interponere, quomodo predictus Romano imperiale fastigium usurpavit. Leo scilicet imperator quem supra memoravimus, dum solito more navalem exercitum in Sarracenos mitteret, eundem Romano, qui tunc delongarii officio fungebatur, primum eductorem ipsius exercitus constituit. Interea mortuo Leone imperatore, Constantinus ejus filius omnium electione imperium est adeptus. Qui statim ad Romano suos delegavit nuntios, mandans ut una cum exercitu Constantinopolim reme-
ret; quibus respondisse fertur se nulla ratione Constantinopolim redditurum, neque suae ditioni obtemperaturum, nisi eum in palacio majorem consiliarium et quasi patrem coleret: sin vero aliter, procul dubio sese totis visibus suo imperio repugnaturum promisit. Mox namque verba operibus adimplens, civitatem quae Avitus (74) dicitur adiit, ibique ne aliquis alimoniam Constantinopolim deferret penitus interdixit. Unde factum est, ut cives inedia pene consumpti, imperiali consilio eandem in palacio ut exposcerat recoperant (an. 919). Qui instantier suam filiam Constantino imperatori in conjugio tradidit. Tum (75) sibi tribusque suis filiis, id est Christoforo, Stefano et Constantino, imperialem coronam imposuit, sicque in uno palacio quinque simul imperatores manebant. Nam Christoforus, major Romano filius, non diu vivens, imperium cum vita perdidit (an. 920). His diebus mortuo Petro duce Badavario, qui rexerat ducatum annis 3, successit Petrus ⁸¹ Candianus, antedicti Petri ducis filius. Predicti namque quattuor imperatores inter se animos repugnantes, dum Stefanus et Constantinus fratres suum cognatum Constantinum occidere molirentur, interdicens Romanum patrem violenter monachum effectum, apud insulas quae Paonariae (76) nuncupantur exilio damnaverunt. Hoc denique paterno scelere patrato, iterum qualiter predictum Constantinum perdere conati sunt intimabo. Antiqua etenim consuetudo in Constantinopolitano palacio fuisse fertur, quo quisque imperator milites illic haberet qui palatinas excubias sorte peragerent, quos Eolica lingua littorias (77) nominat. Cumque tres simul illo tempore im-

VARIAE LECTIONES.

⁷⁷ vox superscripta 1. ⁷⁸ Illud additum est, sed signis suppositis indicatur non esse legendum. ⁷⁹ superscr. manu recentiori XIII XXXVII ⁸⁰ superscriptum manu recentiori Baduario ⁸¹ superscr. manu recentiori VIII XL.

NOTAE

(74) Abydos.

(75) Hiscum confer Liudprandi narrationem, Antapod. v. 21 sqq., quam noster ignoravit.

(76) Principum insulae hodie; Romanum imperatorem in insulam Proten relegatum, Zonaras lib. xvi scribit.

(77) Fortasse a Latina voce *lictor*, Graeco more in saeculis inflexa, veluti *καμπιδόκτωρες*, *campiductores*; *καυιδόκτωρες*, *centatores*, aliaeque id genus hybridae voces, quae etsi Latinae, Graecis tamen litteris Graecaque inflexione descriptae, a Graecis sequoris aevi passim usurpabantur. In codice tamen repo-

periam gubernarent, unusquisque illorum in palacio hujus conditionis proprios milites habebat. Quibus omnibus quidam eunuchus Gallus nomine preerat, cum quo quadam die duo fratres, id est Stefanus et Constantinus, clam tali ordine consiliati sunt, videlicet dum simul solito ⁸² ad mensam convenirent et duris sermonibus cognatum Constantium exasperarent, mox ut conditum indicium magister ab illis sentiret, propriis militibus aditum exeundi panderet, qui eundem Constantinum vel exstinguerent vel de palacio turpiter eliminarent, Constantini vero militibus, ne sibi favore possent, aditum interdicere. Quod predictus Gallus libenter adimplere promisit. Sed Dei ⁸³ providencia qui illum, scilicet Constantinum, imperare disposuerat, hanc malignam conspiracionem noluit sibi latere. Idem vero Gallus, divina inspiratione, mox creditum sibi consilium Constantino prodere studuit, sponditque ut illis innuentibus, Constantini militibus quos claudere promiserat aperiret, illorumque milites quibus aperire sponderat clauderet. Quod factum est. Cumque in crastinum ad mensam convenirent et predicti fratres injurias cognate imponerent, certus Constantinus fide Galli, illatis sibi injuriis constanter vicem reddere cepit. Tunc illi innuentes inquirunt: *Nunquidnam, Galle, possumus habere aliquos, qui in isto arrogante nostras queant vindicare injurias?* At ille: *Potestis, inquit, et rapido cursu Constantini milites ad sui senioris auxilium promovit. Qui venientes, statim utramque fratrem comprehenderunt, ac Constantini jussu clerici facti ad patrem monachum, quem ipsi exiliaverant, detulerunt. Quos cum patre ⁸⁴ venientes cerneret, insultans ait: Et unde in hac mea exilii solitudine iam devoti et pulchri clerici delati sunt? Sed qui patrem emulare non puduitis ⁸⁵, exiliu penam simul non sustinebitis, ut, quem contempnistis habere consertem in honore, non habeatis consolatorem in dolore.* Mox vero per nuncios Constantinum suum generum taliter affatus est: *Noli, queso, mecum filios in uno exilio esse permittere, quia quos unum palatium capere requirit, neque unum exilium capiat.* Tunc Constantinus imperator alterum illorum, id est Stefanum, ad insulam que Preconisum (78) nuncupatur, alterum vero, id est Constantinum, ad Sumatrapu (79) insulam exiliari jussit; qui videlicet Constantinus apud eandem insulam post parvum tempus a quodam imperatoris milite capite est truncatus ⁸⁶.

Imperatorum Grecorum ratio coegit nos a nostrae istoriae serie aliquid discedere. Nunc necesse est

illam ordine repetere. Igitur Petrus Candianus dux, quem prediximus, sexto sui ducatus anno, triginta et tres naves quas Venetici gumbarias nominant contra Narrentanos Sclavos misit, quibus Ursus Radovarius et Petrus Rosolus prefuerunt. Qui absque effectu reversi sunt. Ilorum namque totidem contra eos mittere studuit. Quae federe firmato ad propria redierant. Eo videlicet tempore mortuo Petro Olivoleni episcopo, qui episcopatum rexit annis, ... Ursus sibi successit. Antedictus quidem Petrus dux tres habuit filios, quorum unum nomine Petrum, populo suggerente, consortem sibi elegit (an. 959). Qui paterna monita flochi ⁸⁷ pendens, adversus eum insurgere temptavit, adeo ut quadam die utramque parcium milites ad pugnam peragendam in Rivoalto foro convenirent. Sed dum infirmo et vetulo patri major pars populi obtemperaret filiumque perdere vellet, tandem pater misericordia motus, ne illum occideret ⁸⁸, rogare cepit. Tamen volens populo satis facere, extra patriam illum exire jussit. Deinde omnes tam episcopi quam cuncto clero cum omni populo, facta conspiratione juraverunt, quo nunquam nec in vita nec post habitum patrie eum ducem haberent. Is autem Petrus, qui patria pulsus fuerat, comitante illo Georgio diacono et Gregorio quodam presbitero una cum 12 propriis servis ad Hwidonem marchionem, Berengarii regis filium, pervenit. Qui eum devote suscipiens, patri Berengario regi presentavit. A quo similiter cum honore susceptus, et secum ad Spolitanensem seu Camerini marchiam debellandam properare, invitatus est. Qui rediens, accepta a rege licentia de Veneticis vendicandi, Ravennam adiit. Ubicujusdam relatione dedit, septem Veneticorum naves in porta qui vocatur Primarius (80) fore, quae negotiis honorate. Fanensem urbem profecti disposuerant. Tum sex Ravennatum navibus adeptus, contra easdem hostiliter irruens, eas absque obstaculo comprehendit. Sicque Ravennam reversus est. Interea mortuus est Petrus dux pater ipsius, qui decem et septem annis rexerat ducatum. Post illum quidem ejectionem non plus quam duobus menses et 14 diebus vixisse fertur. Anno igitur incarnationis Domini nostri Jesu Christi nongentesimo quinquagesimo nono, omnis Veneticorum multitudo una cum episcopis et abbatibus convenere, et sacramenta oblivionis tradentes, cum trecentis pene navibus preparatis Ravennam, ut supradictum Petrum in ducatus honorem restituerent, properarunt. Quem suscipientes, cum tali apparatu ad palatium duxerant, sacramentorumque fide principem iterum

VARIAE LECTIONES.

⁸² sic in codd. Urb. et Vatic., sed emendatum est in pater in cod. Urb. manu recentiore. ⁸³ sic scribe; divinus 1. 2. in hoc emendatum corr. in timuistis ⁸⁴ hinc littera paullo minor et aequalior, sed ejusdem manus, ⁸⁵ sic infra; flo., pendens 1. flocipendens 2. ⁸⁶ i post add. 1.

NOTAE.

nondum litteras pro littoras, quos interpreter somatophylaces, custodes corporis. Zan.

(78) Proconnesus.

(79) Samothrace.

(80) Porto di Primaro, in aestu meridionali Padi.

recrearunt. Qui non post multum tempus nacta A occasione, maritale thorum Johannis uxori sue interdicens in sancti Zacharie conobio monachicam vestem vi eam recipere coegit. Filium siquidem quem ex ea habuit, Vitalem nomine, clericum devotens. Gradensem patriarcham postmodum fieri promovit. Deinde Hugonis marchionis sororem (81) Hwalderada nomine in conjugio excepit, a qua servorum ancillarumque copiis prediisque maximis dotatici jure acceptis, exteros milites de Italico regno, cum quibus defendere et possidere predicta prœdia possed, acquirere studuit. Nampe tante audaciæ fuisse fertur, quo et subditos virtutis rigore plus solito premeret, extraneosque sibi obstantes ulciscendo devinceret Ferrariensis quippe castelli populum potentissime debellavit. Opiterginam B quidem castrum igne concrematum devastari jussit. Nonnullaque alia se objurgantibus aspera intulit. Verum quia omnia gesta ab illo explicare minime possum, ejus exitum exarando demonstrare curemus. Octavo decimo quidem sui honoris anno (977), una cum filio parvulo quem de predicta Hwalderada habuit, tali ordine interfectus est. Dum illo (82) longo tempore Venetici ob austeritatem sui exosum haberent facultatemque perdendi sedule machinarent, quadam die facta conspiratione in illum insurgere adorsisunt. Palatium tamen, qui bellicosus, licet pascis, militibus illum stipatum noverant, nulla ratione ausi sunt penetrare. Tandem nequam consilium invenientes, propinquas domos, quæ e contra C palatium citra rivolum consistebant, igne mixto picino fomento accendere studuerunt, quatinus flammam flexibilia culmine vicinum palatium allungere et concremare possent. Unde factum est, quod non modo palatium, verum etiam sancti Marci sanctique Theodori, nec non sanctæ Mariæ de Jobianico ecclesiæ et plus quam trecente mansiones eo die urerentur. Is autem dux cum ignis calorem fumique suffocationem diu inter palacium ferro acquireret, persancti Marci atrii januas evadere cum pascis conatus est; ubi nonnullos Veneticorum majores una cum generis afinitate suum expectantes periculum repperit; quos ut cernens taliter allocutus est: *Et vos, fratres, ad exilii mei cumulum venire voluistis? Si aliquid in verbis vel in rebus publicis D deliqui, meæ inspiratæ vitæ spacium rogo, et omnia ad vestrum velle satisfacere promitto.* Tunc ipsi accleratissimum et morte dignum eum affirmantes, diris vocibus clamaverunt, quod nulla evadendi in illo possibilitas foret. Et instanter mucronum ictibus

audique illum crudeliter vulnerantes, diva anima corporeo relicto ergastulo, superum petiit solita. Filium siquidem, quem nutrix ab incendii pœna liberavit, a quodam nequissimo cuspidè transverberatus est, pariterque milites qui illi favere nitebantur, occisi sunt. Gelida namque corpora quorum, idem (83) genitoris et sobolis, ob ignominiam primitus exigua navi ad macelli forum, deinde quodam sanctissimo viro Johanne Gradonico nomine interpellanti, ad sancti Yllari monasterium detulerunt.

Palrato vero hoc⁷⁰⁰ nequissimo scelere, in sancti Petri ecclesiam convenerunt, ibique communi voto quemdam virum, Petrum videlicet Ursoylum cognomine, preclarum generositatè et moribus in ducatus honorem sublimare decreverunt. Qui puerili etate nil aliud quam Deo placere studens, ad tante dignitatis propectum scandere contempnebat, timens ne secularis honoris ambitione propositum amitteret sanctitatis. Tandem importune populo interpellante, non humano favore, sed totius rei publicæ commodo hujusmodi principatus apicem accipere non recusavit. Deinde sacramentorum fide ab omnibus confirmatus, in propria dome degere voluit, ut uterim sancti Marci ecclesiam et palatium recreare posset. Erat siquidem sibi conjux, Felicia nomine et merite, unius nati tantummodo mater, qui patris equivocus nomine, non dissimilis extitit opere. Post cujus vero conceptionem, quam angelico inditio diva mater fertur cognovisse, maritalem thorum viro sibi obtemperante, inviolatum vicissim Deo conservare deinceps devovere. Ceperat namque isdem dux Veneticorum causas bene et utiliter tractare, censuramque legis in omnibus studiosissime observare, et omnium virtutum gratia pollere. Combustum vero palatium et sancti Marci ecclesiam honorifice propriis sumptibus redintegrare studuit. Interea Vitalis Gradensis patriarcha predicti Petri interfecti filius quorundam Veneticorum consilio Saxoniam ad secundum Ottonem imperatorem properavit. Quem imperator devote suscipiens dixit: *Cur ad me, pater, posita tanti itineris interapedine meam præsentiam adire voluisti?* At ille: *Proprii, inquit, parentes exilio coactus, ad tuam clementiam veni, quatinus mei infortunii meæque inopie consolator et factor efficiaris.* Tunc cesar experta ordine hujus sceleris ratione, patriarcham secum manere aliquamdiu rogavit, suasque querelas pie veniabiliterque condoluit. Eodem quoque tempore dominus Hwaricus venerabilis abbas sancti Michaelis monasterii, quod in Equitanie partibus in loco qui vocatur Cussa-

VARIE LECTIONES.

⁷⁰⁰ inspirata corr. inspirate f. ¹⁰⁰ suppres. m. r. VIII° LXXIII. f.

NOTÆ.

(81) Ugo rex Italiæ et Provinciæ dux.

Ubertus marchio Tosiæ ann. 970.

Ego

Waldradanupta Petro Candiano Venet. duci.

Vide Guichemonium in Hist. genealog. famil. reg. Sabaud. p. 164, et Grandium in Vita D. Petri Ursoyli, ubi plura de Waldrada seu Gualdrada Uberti marchionis filia. Zan.

(82) Id. est illum.

(83) Pro id est.

nus (84) scilicet manere decernitur, Romam ad apostolorum limina properavit. In redondo quidem Dei sui timore bealique Marca, Venetiam intravit, ibique aliquantibus diebus orationis studio et domni Petri ducis precibus constrictus commoratus est. Quem dum dominus dux d. gna veneratione coleret et sedula divina colloquia simul agerent, expertus est abbas ducem prorsus terrena parvipendere habitamque dignitatem non ambitionis studio sed subditorum solatio obtinere; injunxit tamen sibi dicens: *Si vis perfectus esse, relinque mundum hujusque dignitatis apicem, et in monasterio Deo servire festina.* Cui dux: *Egregie, inquit, pater et mea animæ lucrator, summa aviditate tuis monitis obtemperare gestio. Sed aliquanti temporis spacium rogo, interim meam facultatem disponere queam.* Postea vero in monasterio cuiusque regiminis vinculo summissus, Deo militare cepit. His quidem determinatis, certam diem decreverunt, quas abbas Venetiam ad eundem suscipiendum reciprocaret. Tunc accepta licencia, ad suum monasterium repedavit. Antedictus vero dux ceptam patrie salutem solerti studio procurare non desuit, licet aliquanti, quorum consilio, ut diximus, patriarcha imperatorem adiit, sue ditioni perverfos repugnantes efficerentur, adeo ut suam vitam crudeli funere perdere molirentur. Tamen tante bonitatis et divino virtutis gratia vigeat, ut quicquid ipsi de se clanculo iniqua machinatione determinarent, nemine indagante cognosceret, nullique resistanti aliquod nephas recompensare voluit, sed equo animo Dei timore omnia tolleranda sustinebat. Inter hec statuta die prelibatus abbas ad Venetiam reversus est, ea occasione quo Hierosolimam ire vellet (an. 976). Quem Petrus dux libenter suscepit, et prima nocte diei Kalendarum Septembriarum ipse una cum Johanne Gradonico necnon Johanne Maurecensi, suo videlicet genero, nesciente uxore et filio omnibusque fidelibus, occulte de Venetia exierunt. Qui non procul a sancti Illarii monasterio equos ascendentes, jam detonsis barbis velocissimo cursu viam carpere ceperunt, in tantum in tertia die Mediolanensem ruram (85) transeuntes, Vergelsenem urbem (86) conspicerent. Sequenti vero die Veneticorum populi perditum pastorem conquesti sunt; quem minime reperientes, maximo tabescebant dolore. Fuit nempe pauperum nutritor, ecclesiarum recreator, clericorum et monachorum fautor, omnibusque benivolas. De suis quidem facultatibus mille librarum numerum ad Veneticorum solatio in palatio largivit, alias mille in pauperum alimonias contulit; in sancti Marci altare tabulam miro opere ex argento ¹⁰¹ et auro Constantinopolim poragere

A jusit. Secum etiam maximam thesauri copiam ad predicti monasterii restorationem deportavit. Rex itaque ducatum annis duobus et mense uno. Nam non plus etatis quam quinquaginta annorum fuerat, quando secularem deposuit gloriam.

Post ejus discessum ¹⁰² Vitalis cognomento Candianus, vir totius prudentie et bonitatis, in eadem honorem subrogatus est (an. 976). Quod audiens Vitalis patriarcha, qui apud Veronensem marchiam morabatur, in Venetiam intravit. Qui a duce interpellatus, cum suis nuntiis ad pacem inter imperatorem et Veneticos consolidandam Teutonicam petii regionem ¹⁰³, quoniam ducis Petri interfectione immo dum illos execrabiles exososque habebat; firmata autem federe ad propria reversus est. Predictus B namque dux corporali molestia ingruente, quattuor diebus antequam vitam presentem determinaret monachum fieri et ad sancti Illarii monasterium se deferri promovit. Præfuit autem Veneticorum ducati anno uno mensibusque duobus, tumultuatusque est in eodem monasterio (an. 977).

Quem Tribunus cognomento ¹⁰⁴ Menius dignitate successit, qui, licet seculari solertia careret, maximis tamen fortune copus exuberabat. Temporibus cujus aurea Venetia nonnullis ignominiorum periculis deshonestata est. Contigit autem ut Veneticorum majores primitus contra ducem insidias demolirentur, deinde inter sese invicem discidentes vicissim odiorum nequitia infliciebantur. Inter eos inter Maurecos et Coloprinos, Venetie proceres, maximum C jurgium exortum est; adeo ut Stephanus Coloprinus cum filiorum et parentum affinitate, predicti ducis consensu et virtute, quadam die in Maurecos abelendos insurgerent. Sed Dei virtute hujus periculi flagitium providi omnes evadendi facultatem consecuti sunt. Unus tamen illorum, id est Dominicus Maurecini innocens in sancti Petri Olivolensis fore detentus et diutissime laceratus est. Cujus corpus turpiter denudatum semivivum ad sancti Zacharie monasterium parva lintre delatum est. Cumque in ecclesia positum a circumstantibus parentibus deploraretur, infra duarum orarum spatia vitalem deposuit halitum. Cujus mors suis maximum dolorem induxit; adeo ut ad hoc scelus ulciscendum opportunum expectarent tempus. Circa hæc siquidem tempore secundus Otho imperator ad Italiam veniens, Veneticorum sedus ob Petri Candiani ducis funus dirumpere conatus est. Ad quem Tribunus predicta dux suos internuntios mittens, cum placare suum muneribus studuit. Pacti etiam scripturam lunc Verone ducis quoque populo renovatam perpetuo ad habendum indulsit (87). Dehinc Ravennam per-

VARIAE LECTIONES.

¹⁰¹ argentea f. ¹⁰² *suprascr. manu rec.* IX° LXXVI.

IX° LXXVII.

¹⁰³ r. *suprascriptum* f. ¹⁰⁴ *suprascript.* m. rec.

NOTÆ.

(84) *Saint-Michel de Cusan*, dioceseos Perpinianensis.

(85) Rus, terram.

(86) Vercelli.

(87) Auctor rei gestæ seriem invertare videtur; Otto primo adventu Veronam ann. 980 mense De-

transiens, Romam adire festinavit (an. 981, *Mar.*). A
 ubi didicit Sarracenorum formidolosam gentem
 Calabritana invasisse loca, jamque in Apulenses
 partes vellent tendere grossum: quam aggredi hosti-
 liter conatus est. Verum dum proxima loca, quibus
 Saracenorum multitudo manebat, incautus pote-
 ret, tetra cohors repente Christianorum exercitum
 ad certamen lacerare temptavit (an. 982, *Jul.* 14).
 Imperator quidem ignarus, quod montium per an-
 fractus omnes Sarracenorum majores latitarent,
 illos quos cernere valebat facili certamine debel-
 lare autumans, pugnam audacter inchoavit, eosque
 audacissime Christo favente devicit. Cumque Chri-
 stianorum milicia cum triumphali gloria tentoria
 applicare propria vellent, paganorum multitudo e
 montibus exiliens, super eosque inopinata irruens, B
 illos cadere acriter cepit, in tantum ut illi quibus
 fugiendi aditus negabantur, crudeliter vulnerati
 caderent. Imperator siquidem, licet ingenti diffi-
 cultate, per medias barbarorum acies vix ad litus
 usque pervenit; inimicorumque importunitate
 territus, fluctivagum mare intravit. Ubi dum Græ-
 corum naves, quæ lingua illorum zalandriæ nun-
 cupantur, non procul a terra anchoris herebant. A
 quibus ille cum duobus suis vernaculis susceptus,
 minime agnitus est. Fertur namque quod per tri-
 dum illum victum custodirent, et quamquam
 ipse imperatorem se fore omnino denegaret, ta-
 men Greci ingenio peritissimi nescio quibus indi-
 liis eum agnoscere potuerant. Agnito vero, Con-
 stantinopolim illum deferre decreverant; quod C
 ipse expertus ait: *Et ego hoc toto mentis affectu
 opto, quoniam potius ad sanctarum augustarum vesti-
 gia exul degere gestio, quam omnibus bonis privatus
 mei infortunii ignominiam hic sustinere. Tantum pro-
 mittite, quatinus meam conjugem meaque fortune
 reliquias me, priusquam recedatis, accipere liceat.*
 Tunc duodecim scrinea, plena thesauris copia, ad
 littoris marginem delata sunt. Greci hoc cernentes,
 omni titubatione remota, eundem secum velle fir-
 miter ire credebant. Et dum hæc agerentur, Ces-
 sone (88) Metense episcopo cum nonnullis aliis (89)
 littori ¹⁰⁰stantibus, ipse adepto gladio in mare
 prosiluit, et viciliter natando desideratum littoris
 marginem inlesus petiit, et sic a duobus periculis D
 liberatus, Romam cum uxore advenit. Deinde Pa-
 piam celarasque Italiae civitates peragrans, Vero-
 nam adiit (an. 983, *Jun.*). Quem prædictus Stefa-
 nus Coloprinus una cum duobus filiis et quibusdam
 parentibus, expertus quod Maurecenorum temeri-
 tas, ducis videlicet consultu, parentis mortem vel-
 lent ulcisci, clam de Venetia exiens festinanter
 adire procuravit. Cui imperator valedicens, cur

VARLE LECTIONES.

¹⁰⁰ Littori a. i. a. g. i. m. p. et v. d. desunt 2. 3.

NOTÆ.

cembri Venetos comestibus prohibuit, et biennio
 exacto Veronam redux, die 7 Junii a. 983 pactum
 renovavit.

(88) *Deoderico*; nisi fortasse *Et dum hæc ageren-*

propria amittere voluisse requisivit; cumque in-
 fortunis viæ ventum serie exponeret, cesari per-
 suavit, quod si vellet consiliis monitisque suis ac-
 quiescere, Venetiam diu desideratam facili certa-
 mine posset acquirere. Et insuper quo imperatoris
 animus ad hoc nequissimum perficiendum scelus
 potius exardesceret, centu libras purissimi auri se
 illi daturum spopondit, si devicta patria, sibi du-
 catus dignitatem concederet. Quod audiens impe-
 rator, universis atque sceptri adjacentibus edictum
 et inevitabile intulit preceptum, ut nemo aliqua
 presumptione fultus, deinceps quemlibet Vene-
 ticum in aliquam sui imperii partem permitteret
 exire, neque aliquis suorum in Venetiam auderet
 intrare. Tunc unicuique Veneticorum secum degenti
 firmiter præcepit, ut cum suis videlicet nunciis loca
 quibus alimonia confluere ad Veneticorum solacia
 noverant, solerti studio custodirent. Unde factum
 est quod Stefanus Coleprinus cum filio suo Domi-
 nico Patavi commoraretur, Ursus Badovarius Athe-
 sim fluvium prævideret, Dominicus quidem Silvo
 cum Petro tribuno Mistrinis partibus insisterent,
 Johannes quidem Beccatus seu nugiberulus inter
 omnes discurrere sedule fastinaret, Marinus Colo-
 prinus Mistrinensi comitata hujusmodi officium
 perageret, Ravennam quoque Stefano juniore, præ-
 libali Stefano filio, ad custodiendum injungerent.
 Antedictus namque Tribunus dux repugnantium in-
 fidelium nequitiam inultam diu non ferens, domos
 illorum devastari permisit, uxoresque ne aufugere
 possent custodire præcepit. Imperator autem in
 tanta severitate et duricia ad Veneticorum destru-
 ctionem perseverabat, quo nec precibus nec qui-
 buslibet manieribus eum placare valerent. Sed om-
 nibus suum iterum preceptum imposuit, ut nulli
 in aliqua sui imperii parte pervento Venetico par-
 cere auderet. His quidem desolatis Romam viscere
 disposuit; in qua non diu incolomes manes, vali-
 da ingruente febre, mortuus est, sepultusque in
 sancti Petri curte non procul a sanctæ Mariæ ec-
 clesia (an. 983, *Dec.* 7). Unde non dubium est ut
 quidam spiritalis monachus, angelo sibi indicante,
 cognovit, quod ob Veneticorum afflictionem ino-
 pinatam incurrisset mortem. Venetia namque per
 biennium tali perpeffa infortunio divinitate pro-
 pitia liberata est. Prælibatus quidem Stefanus Co-
 loprinus una cum filiis et ceteris aliis Papiensem
 urbem adire satagerant, flexisque poplitibus Adhe-
 leidam augustam, quæ inibi morabatur, exorare
 incessanter ceperunt, ut inlesæ sue conservarentur
 in regno, quoniam omnibus pene Italiae princi-
 pibus morte digni ob propriæ patriæ delationem
 dijudicati sunt. Tunc repente apud Ticinum mor-

tur Cessone, Metense, etc. distinguendum sit, Ces-
 sone loco *Rossari* scripto.

(89) Liapone et Richizone, Cf. Alpertum SS. t. IV
 (*Patrologiæ*) t. CXL).

tao Stefano Coloprino, augusta, praeibus Ugonis A videlicet marchionis constricta, filios cum quibusdam aliis suis precuntibus nuntis ad Tribunal ducem destinavit, quatinus quicquid sibi vel quibushbet aliis perverse deliquissent, suo amore Venetiam ¹⁰⁶ consequi mererentur. Tribunus vero dux quamquam invitus tamen imperatricis jussu et prece, gratiam simul et patriam illis concessit, et insuper ne ab aliquis inimicorum temere occiderentur, quattuor juratoribus sacramentorum fide muniti, securi in patria persisterunt. Maurecent sane taciti hoc totum considerantes, firmiter parentis mortem vindicare decreverunt. Quapropter dum quadam dies tres fratres, Stefani Coloprini nati, de palatio solito vellent domum parva rate redire, a quattuor Maurocenis interempti, rivoli B latice proprio creore infecerunt. Quorum corpora a quodam suo homine de limpha sublata, orbate genetrici atque conjugibus delata sunt. Altera vero die in sancti Zachariae monasterio tumultata sunt ¹⁰⁷. Quorum duo laici fuerunt, tertius autem, id est Johannes, clericalus officii sortem gessit. Licet dux ab hujusmodi nefas se immunem redderet, nonnulli tamen ejusdem sceleris eum noxium affirmabant. Anno vero 13 sui ducatus isdem dux Mauricium suum filium Constantinopolim mittens, ipso eodemque infirmitate detentus, sex diebus non sua sponte sed populo cogente antequam ultimum sibi obscureretur, monachus in sancti Zachariae cenobio effectus est. Praefuit autem Veneticis annis 13 et mensibus quinque. Sepultusque C et in eodem monasterio ¹⁰⁸.

Anno vero Dominicæ Incarnationis noningentesimo nonagesimo primo Petrum, antedicti domni Petri Ursuli ducis sobolem, trigesimo suæ ætatis anno Veneticorum populi ad paternam dignitatem promoverunt. Qui probitate et actu haud degenerans a divo parente, utriusque tamen hominis peritia omnes pœne antiquos excellebat duces. Isto nempe patriæ comoda non modo in priscum consolidando reduxit statum, verum in tantum rem publicam auxit, ut suis temporibus Venecia præ omnibus finitimarum provinciis decore et opulentia sublimata diceretur. In sui quidem honoris exordio Constanti-
nopolitanos imperatores, omnesque Saracenorum D principes suis legationibus placatos ac devotos amicos firma stabilitate adquisivit. Nuncios etiam Saxoniam ad tertium Ottonem regem, præclare indolis puerulum, destinavit, cum quo tanto amoris et amicitiae vinculo sese coarctavit, quatinus remota dilatione, deinceps quicquid sibi possibile competebat ad votum consequeretur (90). Eisdem namque dux a

Croatorum Sclavorum oppressione suos potenter liberavit; quibus etiam solitum censum (91) primus dare interdixit. Cum Italicis vero principibus amicitiae foedere copulatus semper mansisse probatur. Tamen si quis horum aliqua stipatus temeritate suis quoddam honerosum plus pacti decreto imponere voluisset, viriliter obsistendo sui compes in omnibus manebat. Quid dicam? proprios æquo moderamine æquitatisque trutina præesse satagebat; extranei vero suæ resistantibus ditioni vicissitudinem recompensabat. Quibus tamen fortunis Venecia suis diebus claruit, serio prodere conabor. Romanique tempore Gradensis civitas, quæ totum novæ Venetiæ metropolis fore dignoscitur, vetustate ex maxima parte consumpta videbatur, quam predictus princeps ad ipso fundamine ad propugnaculorum usque summitatem munitissime renovavit, domumque propriam in ea juxta occidentalem turrim edificare fecit, parietes etiam seu ecclesiarum laquearia recreare libentissime studuit. Apud Civitatem quidem novam, quæ vocatur Ercliana, pulchræ imaginis domum una cum capella ipso eodemque tempore componere fecit.

Interea Johannes Belonensis episcopus Veneb-
quorum ducatus prædia in finibus Civitatis novæ Tribuni ducis tempore usurpata per vim actam retinebat, quem nec regalis jussio nec quolibet promissum ab ipso infortunium terrere potuit, quæ injuste retenta reddere pacemque cum domno Petro ducem haberet. Qui dux quamquam moleste, tamen pacifico, interim Heinrici ducis præsentiam Veronensis susciperet marchia, hoc tollere disposuit. Pervento vero ducem, suis internunciis eundem petere procuravit. Qui amicitiae foedere simulatus, de Johanne episcopo seu ceteris sibi adversantibus legem facere ad suum velle spondidit. Tamen quod ore promisit, citius faciendi voluntatem dicto permulavit. Petrus itaque dux tantæ deceptionis providus, suum legatum Ottoni famosissimo regi ad Aquisgranum pallacium sine aliqua mora transmisit, qui hujusmodi causas ordine sibi panderet. Hoc denique expertus rex prenotati ducis Heinrici actum omnino redarguens, omniaque obmissa prædia Petro duci præceptali institutione ad habendum concessit: cui etiam Brunonem, nobilem suum militem, misit, qui hoc negotium legis censura regisque auctoritate inter se et episcopum definiret. Quem episcopus adeo floctipendens, ut illum nec colloquio adire nec videre voluisset. Cumque domnus Petrus dux talia cerneret, accepto a regio nuncio et a suis salubre consilium, inevitabile decretum supra suos imposuit, quo nemo illorum aliqua presumptione fultus prædictam seu Istriensem suam

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁶ Veniam Zanetti legere mavult; sed lectio codicum sequentibus patriam illis concessit defendi potest.
¹⁰⁷ Ita et Altera — sunt desunt in edd. ¹⁰⁸ Hic in codice Urb. lacuna exstat unus pagina; quæ sequuntur inter ipsas res gestas scripta esse videntur.

NOTÆ.

(90) Pactum d. 19 Julii a. 991 renovatum Liber Blancus exhibet et Andreas Dandulus in Chronico pag. 223-225.

(91) Cf. Andreas Chron. lib. ix, part. iii, p. 225. Zan.

foret marchiam edire, neque aliquod venale vicium vendere vel comparare. His quidem peractis, regalis nuncius ad propriam reversus est. Captum vero jurgium a duce diutissime perduravit, in tantam videlicet ut non solum illius marchie pecunialis egestate consumerentur, verum etiam homines subactis Veneticorum carentes, miserabili calamitate perpositi, sedula ad ducem pacem, quam consequi non valebant, humiliter efflagitarent.

(An. 996.) Dux itaque audiens Ottonem regem ad Italiam venturum, pacem cum predictae marchie populo facere differabatur. Tunc suos nuncios denuo Teutonicam mittere disposuit (Mart.) qui inter Alpium anfractus regem jam a Ansonia venientem repperierunt. A quo honorifice suscepti, quicquid nefas suis dux inimicis intulerat libenter audivit; is super promissis nunquam quolibet modo illum constringere ad pacem faciendam, interim ipse vellent. Deinde antequam Italiam planiciem peteret, eandem ducem dulci prece rogando demandavit, ut suum natum adhuc Christianae fidei confirmatione carentem Veronam sine aliqua mitteret mora; quod dux suorum fidelium consilio facere adquevit. Puero quidem Verona pervento officiose a rege susceptus est, quem chrismatis unctione propriis amplexibus coarctatum fecit munire, et amisso paterno nomine, Otto, id est sans equivocus, nuncipatus est. Johannes quidem prememoratus episcopus, seu Rocco Tarvisianae sedis antistes, cum quibuslibet aliis ad pacem interpellandam ibi convenerunt. Quibus rex hanc acquirere interdicens, donec domini Petri ducis polliciti forent satis faciendo gratiam recuperare. Insuper Johannem episcopum ducis terram quam injuste possidebat, reddere cum lege coegit. Hactempestate inter Veronensem civem et Teutonicorum exercitum exortum fuerat jurgium, sed Teutonici a civibus interempti per civitatis plateas nonnulli occubuerunt. Inter quos nobilissimus unus cecidit adolescens. Carolus nomine, qui maximum de suo funere dolorem regi suisque compatriotis reliquerat. Quod rex graviter ulcisci in civibus decreverat. Tamen ejusdem civitatis Odberti episcopi interventu evaserant. Otto vero, predicti domini Petri ducis filius, diversis muneribus a rege ad Veneciam reppedavit. Tunc dominus dux pacem ad ducis imploratam inimicis indulxit, quamvis Johannis episcopi severitas in amisso praedio perduraret. Eo quoque tempore apud Rivoaltum mortuo Marino Olivolensi episcopo, qui episcopatu praefuit annis..., successit sibi Dominicus cognomine Gradonicus Otto denique rex Brisciam ceterasque Italiae urbes peragrans, Papam advenit (April.). Hic illuc principes fidem supra evangeliorum sacraria

facientes, regem ipsum conlaudaverunt; ibique Johannem apostolicam sedis antistitem defunctum audiens, Brunorem suum videlicet nepotem, Ottonis ducis filium, ad hanc dignitatis apicem fastigiare disposuit, quod postea complevit. Deinde per Arripdani (92) fluentia navigio Ravennam adivit. Ubi aliquandiu commoratus (93), Redulfi Ariminensis comitis, nec non Herimundi, atque sui fratris Raimundi, pro ecclesiarum seu pauperum praediis quae usurpata possidebant, oculos ejicere jussit (Mai. 1). His definitis Romalidarum appetens urbem, in qua a predicto Brunone apostolico, qui postmodum Gregorius dictus est. Romanorum multitudine interpellante, unctus et consecratus est imperator (Mai. 21). Hinc non procula Romana urbe discedens, ut remissius illius climatis aestum tollerare quivisset, inter Camerinæ marchiae alpes aliquid commoratus est. Postmodum per Tusciae viam Papiensem repetens urbem (Aug. 1), omnibus sibi obtemperantibus imposuit edictum (94), quo ubicumque in suo imperio perventi Venetici forent, inles et sine aliquo imposito gravamine degere debuissent. Et tunc per Cummanum lacum iter arripuit ultramontanum.

Circa haec namque tempora Croatorum judex propter interdictum sibi censum a duce in Veneticos lesionis molestiam exercere conatus est. Unde domus dux sex naves preparatos illuc mittens, quibus Badovarius cognomento Bragadinus praefuit. Qui unam illorum civitatem quae Issa (95) nominabatur comprehendens, utriusque sexus captivos ad Veneciam deportavit. Et ex hoc majoris odii cumulum inter Veneticos et Sclavos pululavit. Caeperuntque iterum censum inopportune ducis exiere (96); quibus dux pro illorum ignominia demandans: *Nunc per quemlibet nunciorum hunc mittere curo; sed vita comite, ad hunc persolvendam dationem venire ipse non denegabo.* Eo namque tempore Joannes Grerus. Placentinae ecclesiae praesul, Constantinopoli cum Graecorum imperatoris legato reversus, Romam adivit. Qui dum apostolicam sedem, abjecto a Johannis Crescenti temeritate pastore, vacuum repperiret, invadere contra imperiale decretum minime formidavit. Gregorius vero, illius ecclesiae sponsus, per Italiae urbes merens imperatoris expectando adventum versabatur. Per haec quidem tempora antedictus dux Johannem suum filium Constantinopolim destinavit, quem imperator non solum diversis muneravit donis, verum etiam egregiis honoribus sublimavit.

(An. 998.) Imperator siquidem hoc nequissimum scelus a Johanne Greco patratum cum audiret, Ita-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ m. *suprascriptum* 1. ¹¹⁰ ipse *suprascriptum* 1.

NOVÆ

(92) Id est Eridani.

(93) D. 1. Mail Petro ducti portuum trium institutorum libertatem impertivit.

(94) Non exstat.

(95) Hodie Lissa.

(96) Id est exigere.

liam festinus recipere non pigritavit. Qui ex Ticinensi urbe Ravennam descendere navigio disponens (*Jan.*), Petro suo dilecto compatri Veneticorum duci rogando demandavit, quatinus Oltonem suum filium ultra Feraciense castrum sibi obvium mittere non recusaret. Quod dux libenter agere volens, filium cum decoratis navibus misit. Inter quas una quantitate et pulchritudine ¹¹¹ excelebat navis. Quam imperator una cum puero ascendens, Ravennam usque pervenit. Ubi non diu manens, ducis puerum donorum copiisque dilatus ad Veneciam redire permisit (*Febr.*). Ipse vero Romam, ut inimicorum arroganciam abolere posset, petere curavit. Qui audientes eum Romam venturum, alter illorum, id est Johannes Crescencius, in sancti Angeli castello se cum suis retrusi. Alter quidem, id est Johannes Grecus, procul a Roma inexpugnabilem turrim intravit, in qua non diu, vento imperatore, illum manere licuit. Sed ab ejus militibus captus, projectis oculis auribusque præcis, nares etiam et linguam amisit, et capitis deturpatus decoritate Romanam in quodam monasterio delatus est. Et quoniam ad tanti facinus ultionem hoc non sufficerat, postmodum a sacro concilio depositionis sententiam sustinens, sacerdotale officium perdidit, et a Romanis impositus deformis aselli terga, versa facie ad caudam ¹¹² sub præconi voce per Romanas regiones ducebatur. Dehinc munitissimum sancti Angeli castellum omnes Romani cives una cum Teutoniquorum exercitu expugnare ceperunt. Quod magna cum difficultate comprehendentes, Johannem Cres-

Illis namque temporibus in Dalmacianorum confinio non plus quam laterancenses cives Veneticorum ducis ditioni obtemperabant, quos Croatorum ac Narentanorum principes crebro affligere solebant, in tantum ut Narentani horum quadraginta comprehendentes, socum victos (97) deportaverunt. Unde Dalmacianorum populi omnes pene simul convenientes, Petro Veneticorum duci suis internunciis hoc demandaverunt, quod si ipse venire aut exercitum mittere vellet, qui eos a Scavorum servitate liberaret, ipsi et illorum civitates perpetua stabilitate suæ suorumque successorum potestati subditos manerent. Hoc audiens Petrus dux, nulla

interposita dilacione, suorum consilio munus navalem preparare expeditionem peregit. Septimoque sui ducatus, anno ascensionis Domini facto (*Mai. 28*) cum suis in sancti Petri Olivolensis ecclesia ad missarum ministeria percipienda convenire voluit. Cui Dominicus, ejusdem loci episcopus, triumphale vexillum contulit, et una classem consedentes illo die Equilensem portum intraverunt. Dehinc vela libratis occiduoque vento flante, Gradensem applicuerunt urbem. Quos dominus Vitalis patriarcha, preeunte plebe, cum clericorum apparatu exiciens, digna suo principi obsequia exhibuit; cujus quoque dexteram victricis sancti Hermachore signo concedoravit. Inde pellagi sulcando undas Istriem ad ¹¹³ provinciam transientes ¹¹⁴, civitatis Parentiæ juxta insulam velis depositis pernoclare discesserunt. Quibus venerabilis Andreas episcopus occurrens, famulamina Petro duci multa ¹¹⁵ impertitus est. Quem humiliter rogans, ut sancti Mauri oraculum adire non recusaret. Cujus petitioni edquescens, nullo milite stipatus urbem (98) intravit, et expletis in sancti Mauri ecclesia ministeriis sacris, arrepto ex itinere, remigantibus navis apud monasterii sancti Andreæ insulam quæ juxta Pollensem (99) civitatem manet, grata ospicia haberi voluerunt. Illuc Bertaldus Pollensis eximius antistes cum clericorum et civium multitudine festinus advenit, et utroque honore eundem ducem glorificavit. Deinde vastum velificando sequor Absarentem ad urbem (100) delati sunt. Ubi non modo cives, verum omnes de finitimis tam Romanorum quam Sclavorum castellis convenientes, tanti ospitis adventum se prævenisse gaudebant. Et sacramenta ab omnibus peractis, sub illius principis potestate manere decreverunt. Hoc peracto sacrum diem pentecosten solemniter celebrantes (*an. 998, Jun. 5*), predicto principi laudis modulamina decantaverunt. Tunc omnibus quibus ætatis plenitudo adheret secum venire jussit, et acceptis stipendiis dispo-

VARIE LECTIONES.

¹¹¹ pulchritudine *suprascriptum* 1. ¹¹² ad eundem 1. ad cauda 2. ¹¹³ ad *suprascriptum* 1. ¹¹⁴ transientes *suprascriptum* 1. ¹¹⁵ multa *suprascriptum* 1.

NOTÆ.

(97) Id est victos.

(98) Parenzo.

(99) Pola.

(100) Ossero.

(101) Insularum Voglia et Arbe.

bant, istius principis nomen post imperatorum laudis præconiis glorificarent. Croatorum itaque rex ad sue gentis depopulationem ducem advenisse prenoscens, nuntiorum studio eundem placare pacificis natus est verbis; quod dominus dux omnino parvipendens, eosdem nuncios redire dimisit; et sic tractare cum utriusque gentis exercitu adorsus est, quo inimicorum aditus intrare, vel quibus argumentis illorum munitissima loca indemnis capere posset. Tunc quorundam relatione didicit quadraginta Narentanorum nobilium de Apuleis partibus, peractis negociis, ad propriam velle reverti. Decem naves hominibus ¹¹⁶ oneratas ad insulam quæ vocatur Caza (102) sub omni festinatione destinavit. Qui dum irent, facili certamine eosdem comprehendentes. Traorensem (103) ad urbem accellerare voluerunt. Dominus namque dux utriusque et Dalmacianorum ac Venetiquorum militibus circumseptus, sexto die predictam urbem relinquens, ad quamdam non longe a Belgradense urbe (104) insulam advexit. De qua talem legationem civibus mittere placuit, ut si spontaneum famulicium persolvere et fidelitatem sibi jurare vellent, gratiam adipisci valerent sin autem, se certamine capturos procul dubio scirent. Hoc vero audientes, domini sui, Sclavorum scilicet regis, periculum incurrere formidabant, et tanto principi resistere non valebant. Unde utroque discrimine positi, quid agere possint ignorabant. Tandem timoratione domini ducis attriti, adstantibus ejusdem regis militibus, et sacramenta et obsequium persolverunt. Egressus vero inde, Lovigradem insulam (105) colonas egregie duci occurrentes sacramenta prompta fecerunt. Cumque Traorensem urbem peteret, ab episcopo civibusque sacramentis corroboratus est; inibi suos, quos antea ex Jaterensi civitate misisse diximus, victores repperit. Sclavonem etiam regis frater Surigua nomine aderat, qui eandem fraterno dolo deceptus, regni amiserat diadema. Ipse namque non modo sacramenti vinculo se eidem duci associavit, verum etiam Stefanum puerulum, karissimam sobolem suam, sibi pro obside commendavit. Hinc Spalatinam (106) nobilissimam et validam urbem, quæ totius Dalmacæ metropolis constat, predictus princeps advenit; quem archiepiscopus sacro infulatus officio cum urbana tam clericorum quam laicorum multitudine excepit, et missarum sollempnia incelebrans, ex voto iurandi fide eidem omnes placare satagerant. Narentanorum quidem princeps quadraginta suorum in captivitatem mancipatos expertus est. Qui suis internunciis domum ducem continua prece,

A sibi illos reddi, imploravit: nec videlicet pacto, quo priusquam ipse dux de illis exiret finibus, tam ille Narentanorum princeps quam omnes sui majores sibi ad satisfaciendum pro suis votis convenirent, et nec censura predictum aliquo modo exiere, nec quempiam iterantem Veneticum molestaré deberet. Tunc dux captivos reddere jubens, sex tantum illorum, ne ipse pacem violasset, retentos secum reservavit. Eis definitis, ad alios illius regionis subjugandos gressum tendere cepit. Apud sancti Maximi ecclesiam ospicium habere dum voluisset, Carzule (107) insule habitatores sui recusantes parere jussionibus, valida manu acquisivit sueque potestati subjugavit. Preterea dum isdem dux quicquid cordi aderat, Deo factore ad votum consequeretur, improbus Ladestinas insule (108) habitatores aggredi conatus est, a quorum rabie Venetici, illa pernavigantes loca, propriis facultatibus privati, nudi seipsum evaserant. Erat siquidem eadem insula scopulosis promuactoris circumsepta. Licet aditum intrantibus non denegaret, montium tamen sublimitate ostentabatur; e quibus unus murorum menibus turriamque edificiis munitus, inexpugnabilis ab omnibus credebatur. Dein vero predictus princeps multitudine navium collecta, quendam illius insule portum penetravit, mandans civibus, ut relicta pertinacia ad se venirent aut pugna sese petituros scirent. Qui timore constricti, pacifica verba protulerunt. Postmodum illis injunctum fuit nulla ratione pacem a duce consequi posse, nisi civitatem ipsi destruerent, destructam vero irreparabilem inhabitabilemque relinquerent. Quod omni nisu facere interdicientes, tanti exercitus sese obsistere adorsi sunt. Tunc isdem princeps suos ad certamen preparare illosque impugnare acriter jussit. Verum quia arduus locus difficilem dabat appropinquantibus ingressum, jaculorum ictibus hostes aliquandiu procul virtute qua poterant coercere satagebant. Tamen Dei omnipotentis dispensatione major pars exercitus ex illo loco unde illius municionis ostia patebant impetum facientes, reliqua montis per devia consendendo, turres ubi aquarum vascula tuebantur comprehenderunt. In quibus consistentes, in tantum luctamine comprimebant, donec ¹¹⁷ dejecti animo, armis depositis, nichil amplius quam mortis exosum periculum evadere flexis exorabant poplitibus. Dux itaque potatis amator omnes vivos conservare ¹¹⁸ instituens, civitatem tantum devastare præcepit. Quo peracto, victor princeps sancti Maximi ecclesiam reciprocavit (109). Illic Ragusiensis archi-

VARIE LECTIONES.

¹¹⁶ h. o. *suprascripta* 1. ¹¹⁷ donec 1 ¹¹⁸ conservare *suprascriptum* 1.

NOTÆ.

- (102) Caza.
 (103) Trau, ab occidente et septentrione Spalatri.
 (104) Olim Belgrado, jam Zara Vecchia.
 (105) Utrum Novigrad urbs munita, an insula
 Cerna, cujus in littore oppidum Neligrad con-

sistit ?

- (106) Spalatro.
 (107) Carzola.
 (108) Losina.
 (109) Id est repetit.

episcopus cum suis conveniens, eidem principi sacramenta omnes facientes, obsequia multa detulerunt. Inde predictas civitates repelendo, remeans ad Veneciam cum tali triumpho tandem regressus est.

(An. 1000.) Interem Otto imperator ad Italicum regnum tertio repetere disponens, per vasti Cumani lacus gurgites aditum habere voluit (*Ann. ex.*); quem Longobardorum multitudo Cumana in urbe exceperunt, inter quos Johannes diaconus, supradicti Petri ducis nuncius, licet de sui senioris triumpho ignarus advenit, suumque seniore tantum profectum ad debellandam Sclavorum duriciam imperatori nunciavit. Cumque isdem Joannes una cum imperatore Ticinensem adiret urbem (*Jul. inc.*), nonnullis referentibus sui domini adventu et triumpho extitit expertus. Cui imperator ad propriam jam reddere volenti, hoc secretum injungens suo seniori delegavit, ut si possibile foret, dilectionis gratia in aliquo sui potestatis loco clam vellet venire, et tanti viri et compatrie presentia et sagacitate potiri. Dux namque quamquam avide tale audiret nuntium, tamen numquam hoc fieri posse credebat, quo tantorum regnorum princeps, satis ignorantibus, expedite aliena jura valeret intrare. Varum cum suorum nemine eodem communicare sermone volens, tacitus sibi in corde servabat. Predictus vero cesar, Ticinense relicta urbe (*Nov.*), per Tuscia alpes Romanum obtabile petiit solium. Deinde in abstinentia que pascalem antecedens solemnitatem, Ravennam descendere curavit (*an. 1001*). Cui Petrus dux eundem Johannem diaconum destinavit; a quo benigne susceptus, importune id ipsum quod antea dixerat recipere satagebat. Unde factum est ut, inter utraque partes sepe dicto Johanne diacono crebro discurrendo, tale ventileretur negotium. Demum imperator salubre a duce accepto consilio, sacrum diem pascalem devotissime celebrans, omnibus majoribus suis indicavit, se purificationis poculum apud sanctae Mariae monasterium in quadam insula, quae Pomposia nominatur, accipere et aliquantis inibi diebus commorari velle. Manet siquidem eadem insula non procul a Venecia, ex una parte marino littore, ex alia Eripdani cingitur fluentis. His dictis, statuta est ¹¹⁰, in qua ille et sancti Marci oraculum et diu desideratum compatriem adiret. Tunc, cum aliquantis quibus hoc familiariter commissum habebat, intrans navim, predictum petiit monasterium. Ubi minime pernoctans, abbate cum monachis astantibus, ejusdem monasterii quoddam ospicium providens, prepa-

rari jussit. In quo sese per triduum curationis potum custodire simulabat. Nocte itaque perveniens parvam naviculam ascendens, qua predictas Johannes diaconus ad ipsius insulae marginem prestolando latitabat. Heculinus vero comes, qui postea (*110*) Bajuvariorum dux effectus est, et Raimbaldus Tarrivianus comes, Teupernus bellicosissimus vir, Rainerdus, Tamo, camerarii, Walterus unicus capellanus, Federicus [qui ¹¹⁰] postmodum (*111*) Ravennae archiepiscopus extitit, simul in predictam navim ascenderunt. Qui tota nocte et die nautis inquiete arguentibus jam sequentis noctis in tempestate nocti Servuli ecclesiam, quae non longe a ducis palatio scita decernitur, applicuerunt; ubi Petrus prepotens dux tanti hominis occulte adventum prestabatur. Et quia tetrae noctis obscuritate minime conspici vicissim sese valebant, inter amplexus et novi ospitis dulcissime oscula, dux taliter illum allocutus est: *Si vis sancti Zachariae monasterium providere instanter oportet te illuc ire, quo lucis ante crepusculum in palatii mei mentis quies dignissima ospitari.* Deinde navim uterque ascendens, alter proprium palacium, alter quidem predictum petiit monasterium. Postquam illius monasterium ingressus ipsi patefactus foret, ecclesiam intravit, haud tamen illic diucius commoratus ¹¹¹; sed ut conditum fuerat, ad palacium advenit, et omni dequeritate illius perlustrata, in orientali turri se cum duobus suis retrudi et servari voluit. Erat autem tibi, ne agnosceretur, habitu indutus. Praefatus vero Heculinus cum ceteris ducem de matutinali officio veniente ante ¹¹² sancti Marci limina exceperunt. Cui salutaris verba, ne circumstantes hoc secretum sentirent, ex imperiali parte portulerunt. Quibus dux, quomodo imperator vigeret vel ubi esset, inquirere requisivit. At illi apud Pamposia monasterium eundem sospitem dimisisse responderunt. Et datis osculis, hospitari illos juxta palacium jubens, ipse vero imperatorem adivit. Neque fas duci fuerat cum imperatore per totum diem in predicta turri manere, ne quis Veneticorum hujusmodi receptacitate posset sentire. Ad prandii refectionem cum aliis palam conveniebat, sero una cum cessare ¹¹³ dapibus colloquiisque reficiebatur; ad perfectam namque fidei vinculum confirmandam filia duci adhuc cathecumina de sacro baptismatis lavacro cesar suscepit. Pallium quidem, quod pro pacti federe (*112*) a Veneticis supra quinquaginta libras persolvebatur, eidem suo compatri duci perpetua scriptione donabat. Et omnia quomodo (*113*) illi firmiter dehinc impertiri provotis promittebat. Sed

VARIAE LECTIONES.

¹¹⁰ scribet dies. ¹¹¹ von deest. ¹¹² cum superscriptum l. ¹¹³ aut. l. ¹¹⁴ f. s. cesare.

NOTAE.

- (110) A. 1004. Thietmar. l. vi, c. 3.
- (111) Annis 1001-1002.
- (112) Quale inde a Caroli M. tempore per imperatores passim renovatum erat; recensum eorum

vide in Annalibus nostris t. III, p. 578, 579, 598, sqq.

(113) Commoda.

nihil dux ei exigere volens, nisi ut ecclesiarum A
suarum seu omnium Veneticorum predia integre
solidatis, in statu suis temporibus conservaret.
Aliero autem die cum jam redeundi licitum habere
volebat, diversarum generum fortunis dux eum
munerare voluit; qui nihil horum continere cupie-
bat, dicens: *Illud mihi crimen inducere nolo, ne
quis cupiditatis et non sancti Marci tueque dilectionis
causa me huc venisse asserat.* Tamen importunis
coartatus precibus, eburneam sedile cum suo sub-
sellio, nec non argenteum siphum et arceum raro
peractum opere dono, fisci invitus, recepit. Dato-
que osculo, lacrimantibus utrisque, separati sunt.
Hecilius siquidem et ceteri antedicti non illo sed
altero die licentiam perceperunt. Imperator cum
duobus tantum et Johanne diacono navim intrans, B
predictum occulte in nocte regressus est ad mona-
stium. Mane vero se prestolantibus videre inopi-
nate exhibuit, et Ravennam cum prelibati Johannis
diaconi nave properans, de Venetia se reverti om-
nibus prodiiit. Quod difficile credere volentes, amo-
dam mirantur. Dux itaque omnem Veneticorum
populam posttriduum in palacio convenire indixit.
Cui hujusmodi gestum patefaciens, non minus
fidem imperatoris quam pericia sui senioris col-
laudabat (114). (An. 1001, Mart. ex., April. inc.)

Eodem quoque tempore Beneventanos cives au-
diens imperator sibi rebellare, quibus aggressis suo
imperio potenter subjugavit, multosque interfecit.
His peractis Ravennam iterum adveniens, Papien-
sem deinde petiit urbem ibique Romanorum cives C
dominationis iugo abjecto sibi repugnatos audivit.
Contra quos patricium suum nomine Zazonem cum
exercitu mittens, ipse navigio Ravennam instanter
descendit (Nov.). Eo tempore duo imperialis orna-
menta antro miro opere acta cesar per Johannem
diaconum Petro suo compatri duci, unum ex Pa-
piensi, aliud ex Ravennati urbe, dono transmisit.
Cui dux recompensationis gratia cathedram ele-
phantinis artificiose sculpta tabula per eundem dia-
conum Ravennam direxit. Quam avido suscipiens, in
eodem urbe conservandam reliquit. Dehinc Roma-
nam dum vellet validam urbem repetere, civium D
insidias formidans, in quoddam castellum Paternum
nomine ascendit (an. 1002, Jan.). Ubi infelix non
diu sospes manens, inter dulces annos corpoream
dare vitam amisit (Jan. 24). De cujus funere gentes
abique minime tunc quæstæ silebant. Corpusculum
vero ejus Coloniaensi archiepiscopo cum ceteris def-
ferente, in Aquisgrani palacium fuerat delatum, ut
cum decessore suo pie memoris Karolo queat ju-
diciali sibi prestolari diem.

Post hunc Henricus 121 regalis dux, prosapia de

regia ortus, regnorum rite suscepit diadema (an.
1002, Jan. 6), quanquam Ardoinus, comitis Dado-
nis filius, apud dicinam quibusdam Langobardo-
rum sibi faventibus regni coronam usurparet. Ta-
men illorum major pars Henrici regis expectabat
adventum.

Anno quidem incarnationis Redemptoris nostri
millesimo quarto, ducatus vero domni Petri Veneti-
corum ac Dalmaticorum ducis decimo Johannes,
ejusdem ducis egregia proles, genitoris effectus est
consors dignitate. Quem dum tertia etas octavo
decimo anno ephobum foveret, nimirum paterno
ingenio et probitate vigeat; qui pii parentis adeo
obtemperare studeat 122 (115) moribus, ut sub ge-
mino regimine omnis patria uno maneret fœdere.
B Eodem vero anno Sarracenorum multitudo Apulien-
sium fines invadens, Varonensem civitatem, ubi Gre-
gorius imperialis catapanus preerat, ex omni parte
obsidione circumdabat. Quod audiens Petrus propo-
tens dux, preparare maximam expeditionem jussit.
Sanctique Laurentii in solempni die (Aug. 10) de
Venetia exiens, eosdem expugnaturus aggressus
est. Qui vastum per mare vel sicando terrarum di-
versa loca dum transiret, octavo Idus Septembris
(Sept. 6) predictam urbem appropinquabat. Sarrac-
cenorum nempe uterque exercitus cernens inspera-
tam salutem Christianis advenire, armatis manibus
alii supra equos littore adstabant, alii naves ascen-
dentes, Christianos ad certamen audacter provoca-
bant. Sed divina propiciatione domus Petrus dux
cum omnibus suis antedictæ civitatis in portum in-
demnis ingressus est. Quem cives una cum Grego-
rio imperiali catapano digne suscipientes, ejusdem
urbis in palacio ospitari fecerant. Tunc domnus
dux, quomodo urbem a paganorum severitate tuori
quivisset, pertractare cepit. Verum prius alimonia-
rum solatus cives inedia perpassos sufficienter re-
creavit. Tum ut viriliter contra nequissimam gen-
tem bellum agerent amonuit; et victrice vexillum
se preire jubens, quosdam in suburbio ad pugnan-
dum instruit, quosdam vero secum adveniens, na-
vale adorsus est peragere bellum. Unde factum est
D quatinus per triduum continuatim nunc gladiorum,
nunc igneis jaculis Sarracenos acriter insequeren-
tur. Tercias noctis in silentio paganorum aufugit
exercitus. Ceteri autem qui finitimarum loca cru-
deli jure mancipando possidebant, non multum
post illic degentes confusi recesserunt. Cives itaque
domni Petri ducis nomen deinceps celebre et hono-
rabile habuerunt, qui nullo terreno sed divino con-
strictus timore, eos liberavit ab inimicorum perse-
cutione.

Non puto pretermittendum fore prodigium quod

VARLÆ LECTIONES.

121 infra Henricus. 122 ita l. student ed.

NOTÆ.

(114) Scil. populus.

(115) Cum nosler infra a. 1007 obitum Joannis

referat, hæc ipso quo contigerunt tempore scri-
psisse censendus est.

cuidam Sarracenorum, die quo festiva Dei genitricis assumptio a fidelibus celebratur, divinitus ostensum est. Nam dum in sancti Benedicti monasterio haud procul ad urbem quadam munitissima turri ipso maneret, emicantem stellam ex occiduo climate prepele cursu venire ejusque civitatis in portu cadere conspexit. Hoc ut Jeronimo, spirituali et pre-nominati monasterii patri, patefactum est, statim futurum sanctae Mariae auxilium, quae *stella maris* interpretatur, civibus advenire intellexit; quod intemerata puerpera in Petri Veneticorum ducis adventa¹ procul dubio complevit, quem de occiduus partibus venire permittens, in suae nativitatis festo de oste illi concessit triumphum. Isdem namque dux de illo loco nuncios suos Constantinopolim destinavit, et a catapano imperiali multis ditatus muneribus, ad Venetiam incolomis remeavit.

Hoc quoque tempore Henricus rex Ottonem ducem (116) ad Italiam cum exercitu mittens, cum Ardoine usurpativo rege juxta Alpes in campo in quo Vitalis nuncupatur (117), pugnam peregit, et ex utraque parte multi ceciderunt. Cumque hoc Henrico regi foret expertum, in sequenti anno (1004) maxima stipatus expeditione Italiam intravit, et Ardoine a Veronensi urbe expulso, omnes Langobardos potenter suo regimini subjugavit. Cai Petrus etiam Veneticorum dux in predicta urbe suum natum, mire pulchritudinis puerulum, prope sua permotus honorifice delegavit, quem chrismatis divo liquore ex more fecit linire, patri oblimo muneratum remisit. Deinde ceteras Italiae civitates properare disponens, Papiae a Mediolanensi archiepiscopo estitit coronatus (*Mai* 14). Ubi cives insidias contra suum regimen molliri cognoscens, totum pene urbem incendio et interfectione devastavit, et tunc per Cumanum lacum ultramontanum poliiit regnum (*Jun.*).

Hoc quoque tempore Petrus famosus dux, sedula petitione a Vassilio et Constantino imperatoribus coactus, Johannem ducem, suam dilectam prolem, ad regiam urbem causa conjugii delegavit. Quem imperatores dum benigne susceperent, cujusdam nobilissimi patricii filiam Argiropoli nomine, imperiali editam stirpe, illi desponsare decreverunt (118). Et ut tantae femine, imperatorum videlicet neptis, copulationis dies acceleraret, praefatus dux ana cum puella imperiali decreto in quadam capella convenire permissi sunt, ibique ab ejusdem urbis pastore sacre benedictionis munus, ab imperatoribus aureas diademas suis capitibus, perceperunt. Quibus dextera utroque imperatore superposita manu, aulam qua convivantium celus manere videbatur, tali

A decoritate pervenerunt. Predicti namque imperatores tam egregie ac jocunde hunc peragere thalamum satagebant, ut triduo convivantiam gaudia haud defuerunt ipsi familiares conviva. Hoc tali, in palacio quod Yconomium nuncupatur, peracto ordine, quisque eorum muneribus receptis retrogradus recessit. Novicius vero dux cum sua venusta sponse apud pallacium quod jure dotalicii nuper acquisiverat, degere disposuit. Cui Vassilius imperator injungens monuit, ne ab urbe discederet, interim (119) de Bulgarorum finibus, quos valida expugnandos manu agredi temptabat, Dei auxilio reverteretur. Cujus monitis dux acquiescens, prompte ejus adventum prestolabatur. Ipso autem redente, patriciatus officii dignitate eundem sublimavit eadem. Ottonem suum puerulum, qui aderat, fratrem muneribus tantum honoravit. Dehinc dec sponsali dote, id est diversae fortune copias, simulque imperialibus donis acceptis, licitum veniendi ad propria impetravit. Nam parentum conventus, pernoctem puellam regionem ad exteram quasi exuliam exentem plorantes, haud deerant. Dux itaque pro votis omnia consecutus, navim cum spectabili spem ascendens, equoreas sulcare procillas mis imperavit. Cui Graecorum seu aliarum gentium incolae ubique usque ad patriam non denegabant impertin obsequia. Cumque probabili est die anhelanti patris duorum natorum foret nunciatum adventum, colorum regi gratias agens, navium multitudine eodem procul a litore fecit excipere; et tali circumsepti pompa apud pallacii tribunal genitorum amplexibus sunt restituti incolomes. Pater siquidem non solum suis verum exteris hominibus convivis crebra hujusmodi thalamus facere non cessant. Revera pargaudium nostris finibus emicuisse nem nostrorum reminiscitur. Domina vero Maria, Graeci ductrix, non post plures dies puerum Constantinopolim genitum Venetiam protulit natum, quem Petrus eximias dux de sacro baptismatis lavacro suscipiens, Vassilium ob avunculi sui imperatoris nomen imposuit. Circa haec tempora praefatus Petrus dux pro animae suae remedio mille quinquaginta libras denariorum solatie locius suae patriae Venetiae donavit, ceptique palatii opus ad unguem perduxit. Ubi inter cetera decoritatis opera dedalico instrumento capellam construere fecit, quam non modo marmoreo verum aureo mirifice comisit ornata. Interea Petrus dux dum sibi pro votis pene exacta subpeditare decernere, plus solito subjectum equitatus censura populum regere studebat. Sed divina providentia moderamine equo omnia disponens, illum in laete felicitatis fastigio constitutum, ad su-

VARIAE LECTIONES.

ita 1.

NOTAE.

(116) Ducem Karanlanorum et marchionem Veronensem. Cf. Thietmar. v. 16.

(117) In campania Veronensi.

(118) V. Codrenum t. II, d. 452 edit. Bekker.

(119) Id est donec.

virtutis provectum acriter perculit. Eodem itaque tempore (120) [an. 1006] stella cometis, cujus indicium humanum semper pronunciat flagitium, in meridiano climate apparens, quam maxima per omnes Italiam seu Venetiam fines pestilentia subsecuta est (121) [an. 1007]. In qua utriusque sexus humanam conditionis nonnulli inopinata morte ceciderunt. Inter quos domina Maria, Græca duxrix, nec non Johannes, egregius vir suus, sedecim dierum numero in sancti Zacharie monasterio, pro dolori suo clauduntur mausoleo. De quorum funere non modo mesti genitores velut fraterna societas deplorabant, verum omnis patria lacrimis et dolore tabescebat. Fuerunt namque omni probitate in tantum famosi, ut Deo et hominibus ambo boni complacerent. Sex annorum spacio tantum sub patris regimine Venetiam prefuit populo. Sed ut tanti memoris quoddam presidium adesset consolationis, pari consensu Venetici interpellantes, domni Petri principis alterum natum, scilicet Ottonem regalem puerum, ducatus dignitate sublimare. Qui quamquam tenera ætate quatuordecim annorum flore vegetaret, tamen adeo ingenii sacundia vigeat, quoad altero fratre non probitate sed ætate diceretur secundus. Preterea Petrus dux omnibus suis liberis paternum munus impertiri voluit, ita ut testamentario jure quisque suas acciperet porciones. Nomina quorum ut rite recorder, exprimere libet. Illorum primus herile sortitus est nomen, qui forma et viribus bene respondebat satis natalibus. Secundus nominatur Ursus : iste sic officium gerens clericatus, quo haud immerito queat dici clericorum decus. Tercius est ordine Olho, predictus puerulus, patris qui constat dignitate equivocus. Quartus nominatur Vitalis : hic ingenii strenuitate ecclesiasticam adeptus est sortem. Quintus erat vocabulo Heinricus, species cujus puerilis conjuar micat solis. Quatuor quoque filii eidem optime manebant patri, quarum prima Hicelam nomine Stefano Sclavorum regis filio, de quo antea dixi, in conjugio honorifice sociavit, reliquis vero tres in monasterio Deo omnipotenti mancipavit. His itaque bene compositis, Mariæ generosam suæ uxoris thorum sequestratum habere deinceps decrevit, ea videlicet ratione, quæ nullam divorcium foret in familiaritatis conversatione. Deinde quicquid facultatis restabat, totum ecclesiis et pauperibus erogans, nihil sibi præter dignitatem reservabat. Anno igitur Incarnationis Jesu Christi Domini nostri millesimo octavo, Valerio Alluatus ecclesiam presule mortuo, qui episcopalem cathedram rexit annis viginti, quindocim diebus tantummodo minus, Ursus, predictus domni Petri ductis filius, clero et populo consensiente in eadem subrogatus est sede. Hujus adulescentis mores meo famine perstringere volo. Erat nempe fide religiosus, specie decorus; ingenio providus, industria litterarum ita peritus, ut tanti honoris et cunctis dignus diceretur. In cujus ordinationis exordio Petrus, dux et preclarus suus genitor, totum sanctæ Mariæ domum et ecclesiam jam pene vetustate consumptam recreare studio- sissime fecit *.

A
B
C
D

* *Hic initio paginae 38 codicis 1mo loco vacuo charta incisa est anno 1032 : Quadam die nos Johannes Sagornino ferrarius insimul cum cunctis meis parentibus in unum convenimus ad tempore domni Petri Barbolani ducis, et requirebat nobis suoque gastaldo, quod in curia ferram laborare debuissemus. Sed tamen omnibus modis contradiximus, nisi tantum quod laborare debeamus per nostras mansiones quicquid necessitatem fuisset, omnique tempore ad predictum palacium quantum nobis deportasset carceramus. Unde nos illo tempore ita comprobavimus cum testibus, et judicatum extitit nobis, ut jurare debuissimus ad sancta Dei quattuor Evangelia. Sed in diebus predicti nostri senioris jam dictum sacramentum minime fecimus. Nunc autem nos venimus ante presentiam domni Dominici Flabiani gloriosissimi ducis, senioris nostri, cum ipse residebat in pallacio cum suis iudicibus, et ibi adstante maxima pars suorum fidelium, et cepimus nos lamentare de virtutem (122) quod gastaldus fabri ferrarii nobis faciebat. Denique judicaverunt et confirmaverunt, ut secundum quod ad tempore prefati Petri Barbolani jurare debuissimus, ita modo adimplere debemus; quod ita fecimus. Sed piissimus gloriosus dux senior noster noticiam scriptionis exinde nobis fecit, ut in curia pallacii ferram laborare minime debeamus, neque sub jugo gastaldioni fabri permanere debeamus ferrum, quantum carcerarius hujus pallacii nobis deportant cum omni nostro precio et expendio, ita quod ceteri fabri de illorum capitibus persolvant; et liceat nobis cunctam ferram laborare, secundum quod ceteri fabri laborant.*

Paulicis dux ducavit annos 20 et menses 6 et dies 9. Marcellus dux ducavit annos 9, dies 21. Ursus dux ducavit annos 11 et menses 5. Post interfectionem Ursi ducis in annis 0 non fuerunt duces in Venetia. Sed magister militum eam judicabat; id est dominus Leo magister militum sedit anno 1, Felix magister militum sedit anno 1, Deusdedi annis 2, Iubianus ypatius anno 1, Johannes Fabricius anno 1. Deusdedi ypatius ducavit annos 13. Gallia dux ducavit annum 1 et menses 2. Dominicus dux ducavit annos 8. Mauricius dux annos 23. Johannes dux ducavit annos 33, Obilarius dux et Beatus sederunt 5. Agnellus dux ducavit annos 18. Justinianus dux ducavit annum 1, menses 2. Johannes dux ducavit annos 8. Petrus dux ducavit annos 29. Ursus dux

VARIAE LECTIONES.

120 ita 1. euz 2. 121 In margine codicis. 3 legitur: Johannes Sagorninus hujus libelli auctor. Quam scribitur auctor 14 conjecturam nullius momenti esse, jam Zanettini animadvertit. 122 minime locimus supra-scripta 1. 123 Quattuor linearum spatium vacat in 1.

NOTÆ.

(120) V. Ann. Sangall. majores et Ann. Leodienses.

(151) Ann. Sangall. majores.
(122) Virtus—vis.

ducavit annos 17. Johannes dux ducavit annos 5 et A
menses 6. Petrus dux ducavit menses 6. Petrus dux
Trondominico ducavit annos 23 et dies 23. Ursus
dux ducavit annos 20. Petrus Candiano ducavit ¹⁰¹
5. Petrus Badoario ducavit annos 3. Petrus Candiano
ducavit annos 23. Petrus Candiano filio ejus ducavit
annos 18. Petrus Ursoyolo ducavit annos 2 et dies
20. Vitalis Candiano ducavit annum 1 et menses 2.
Tribunus Meni ¹⁰² ducavit annum et menses 4°.

* *Hic in codice 1 subijcitur*: Inquisicio facta est
de palliis, que portabant per loca Italiæ. Veni
ego Otho dux in publico placito cum majores ju-
dices nostræ terræ, mediocres et minores. Testi-
caverunt Badoario Bragadino et Mauricius
Maureceni et Dominicus Florencius Flabianicus
(123), quod in nullis partibus Italiæ debuissent
pallia portare nec venundare, nisi a Papia et a B

Hic in Italia regnavit Alboin annos 3 et menses
6. Cleps regnavit annum et menses 6. Longo-
bardi regem non habuerunt per 10 annos. Au-
thari regnavit annos 6. Agilulfus ¹⁰³ regnavit
annos 25. Adaloald regnavit annos 10. Arioald
regnavit annos 12. Rotari regnavit annos 16 et
menses 4. Rodoald regnavit annos 5. Aripert
regnavit annos 9. Grimoald regnavit annos 9.
Bertari regnavit annos 17. Cunibert regnavit
annos 12. Liuperto ¹⁰⁴ regnavit menses 8. Aripert
regnavit annos 12. Ansprando menses 3. Liut-
prando regnavit annos 31 et menses 7. Ilprand ¹⁰⁵
regnavit menses 7. Ratchiso regnavit annos 4,
menses 9. Agistulfo regnavit annos 7. Desiderio
regnavit annos 17 et menses 3.

Anno ab Incarnatione Domini 774 ¹⁰⁶ Karolus
rex in Italiam introivit, eamque cepit. Regnavit
annos 46. Mortuo quoque Karolus rex ¹⁰⁷ succes-
sit Lodoicus, qui rexit regnum annis 59, et mor-
tuo est. Huic successit Karolus, qui regnum rexit
2. Defuncto Karolo successit ¹⁰⁸ ei Karlomannus,
qui regnum rexit annos 3. Mortuo jam dicto
Karlomanno successit Karolo junior, frater ejus,
qui regnum rexit annos 9. Successit Berengarius
imperator.

*Alia manu sæculi xi exeuntis hæc adscripta
sunt*:

Primus in Romana sede Julius Cesar regnavit
annos quatuor et menses sex.

Octavianus Cesar regnavit annis quinquaginta
sex et menses sex.

Tiberius Cesar regnavit annos viginti tres.

Gaius cognomento Caligula regnavit annos tres,
menses decem et dies octo.

Claudius Cesar regnavit annos tredecim, menses
septem et viginti octo.

Nero Cesar regnavit annos tredecim, menses
septem et dies viginti octo.

Vespasianus cesar regnavit annos novem, men-
ses undecim, dies viginti duo.

Titus cesar regnavit annos duo ¹⁰⁹ et menses
duos.

Domitianus, frater Titi junior, regnavit annos
quindecim et menses quinque.

Nerva cesar regnavit anno uno, menses quat-
tuor, dies octo.

Trajanus cesar regnavit annos decem et novem,
menses sex, dies quindecim.

Adrianus cesar regnavit annos undecim.

Antoninus cesar cum filiis suis Aurelio et Lucio
regnavit annos viginti duos, menses duos.

Marcus Antonius Verus cum fratre Lucio Aurelio
Commodo regnavit annos decem et novem et
mensem unum ¹¹⁰.

Lucius Antonius Commodus post mortem patris
regnavit annos tredecim.

Helius Pertinax regnavit menses sex.

Severus Pertinax regnavit annos decem et septem.

Antonius cognomento Caracalla regnavit annos
septem.

Macrinus cesar regnavit annum unum.

Marcus Aurelius Antonius regnaverunt annos
quattuor.

Aurelius Alexander regnavit annos tredecim.

Maximinus cesar regnavit annos tres.

Gordianus cesar regnavit annos sex,

Philippus cum Philippo filio suo regnavit annos
septem.

Decius cesar regnavit annum unum et menses
tres.

Gallus cum Volusiano filio suo regnavit annos
duos et menses quattuor.

Valerius cum filio Gallieno regnavit annis quin-
decim.

Claudius cesar regnavit annum unum et menses
octo.

Aurelianus cesar regnavit annis quinque et
medium.

Tacitus cesar regnavit dimidium annum.

Post hujus interfectionem Florianus regnavit
dies octuaginta octo.

Probus cesar regnavit annos sex et menses quat-
tuor.

*Orientalium imperatorum catalogum usque ad sæ-
culi xi exitum scilicet*: Alexius vero regnum imperii
arripuit anno ab incarnatione Domini 1081, indi-
ctione 4, mense Aprilis die prima in qua tunc cesar
Domini celebratum est, et regnavit annis... indeque
*alia manu usque ad medium sæculum xii productum
exhibet codex 2, hac sententia finem imponens*: Post
mortem vero Johannis Balduinus gener ejus, filius
supradicti Petri, imperavit annis... *Balduinus IV
II annis 1237-1261 regnavit.*

VARIE LECTIONES.

¹⁰¹ vox bis scripta 1. ¹⁰² ita 1. dux 2. ¹⁰³ Agdulfus 2. ¹⁰⁴ Gomberto—Loperto 2. ¹⁰⁵ Idprand 2.
¹⁰⁶ ita 1. 2. ¹⁰⁷ ita 1. 2. ¹⁰⁸ ita 1. 2. ¹⁰⁹ ita. ¹¹⁰ pergit alia manu in 1.

NOTÆ.

(123) Qui postea a. 1028 Othonem ducem expulit.

CHRONICON GRADENSE.

(Fol. 4.) Post multarum urbium destructionem
et Aquileie desolationem, cum seivissima paganorum

multitudo ad Altinensium civitatem aciem direxis-
sent, in qua cum ejusdem civitatis indigenis fugatus

minem repperissent, omnem illam civitatem depredantes, igne succenderunt, muros quoque ac turres funditus subverterunt. Huis vero civitatis magna pars populi timore correpta, cum in paludibus et in insulis paganorum fugientes invidias diu habitaret, divinitus factum est, ut quidam sanctissimus vir Geminianus nomine, sacerdos, Spiritus sancti perlustratus gratia, egenis capiens subvenire, cum plurima loca diligenter perlustrasset, ad prefatum paludum perveniens locum, cum Ario quodam et Aratore copiosam Christianorum ibidem invenit multitudinem, quibus visis ac de invencione eorum admodum hilarescens (124), nuntiavit eis, quod pessima illa multitudo divine nutu clemencie destructa esset et in nichilum redacta. At illi gratias agentes glorificaverunt Deum qui non deserit sperantes in se. Tunc Arius et Arator, filius ejus, cum omnibus qui cum eo erant, vicinas quasdam insulas que in eisdem erant paludibus intuentes, ac meliores quas eligerant perscrutantes, domos et ecclesias in eisdem edificare ceperunt. Quarum in edificatione relictam Altinensis civitatis pulchritudinem nec non et multarum turrium subversionem recolentes, licet nimio morore turbati, tamen supradictarum turrium nominibus illas quas habitantes ¹²⁵ insulas appellarunt. Unde factum est, ut cujusdam excellentissime ejusdem civitatis turris nomine Torcelli Ario omnes insule prefate vocarentur. Ex supradictis itaque insulam quandam Ario cum quibusdam suis servis, ut ibi habitarent, ubi vindicarunt ubi etiam proprium nomen commutantes, omnes qui ex eorum tribu erant, Ario appellati sunt. Cum his quidem omnes illi qui in Altinensium erant civitate, in porta illa que versus boreas (fol. 1) respiciebat, ibidem hospitali vicem Burianum Ario a porta illa appellari constituerunt. Arius vero tribunus cum massi (125) qui Macinii Celires appellati sunt, et cum quibusdam aliis quorum nomina ignorantur, locum qui huc insule vicinior erat ad habitandum eligerant. Cum his quidem permanserunt omnes illi qui fuerant in prefata civitate de eorum porta, juxta quam turris magna et nimis excelsa fuerat, ex qua eratis introitus et exitus. Hanc namque locum inhabitantes ex porta et turri illa magna Vicum Majoribus (126) idem Arius constituit appellari. In qua Maxum militem judicii fecit. Idem Arius tribunus cum Fraudunis, qui et Faletri appellantur, et Rusticus, qui Lutholus dicitur, et Calciamiri, quos Gambas serices nominarunt, cum viatoribus et quibusdam reliquis quorum nomina ignorantur, omnes insimul quas-

dam vicinas eligerant insulas, ex quibus vicum Constantiacum et vicum Amianarum Ario constituit, nominibus portarum ex quibus fuerant Arius tribunus constituit appellari. Postquam vero universa hujus populi multitudo convicinacium insularum loco invaserat, una insimul convenientes mirabili forma ac preclara claritate basilicam fundaverunt in honore sancte Dei Genitricis et Virginis Mariæ, pulcherrimo pavimento ornata, cujus medium pulchritudine sua rota quedam admodum decorabat. Unde omnis habitatio que ipsi ecclesie proxima erat ab Ario tribuno Rota appellata fuit; quam ecclesiam, videlicet episcopatum Ario tribunus constituit, quod episcopium prefatus Arius ex collaudacione Metamaucensium et Rivoaltensium nec non ex confirmacione Obellierii ¹²⁷ et ¹²⁸ Beati ¹²⁹ ducum, qui tunc Venetiam rogebant, ducatum in proprium dominium jure vindicavit. Quibus amantibus compositis et ordinatis, prefatus Arius tribunus cum universa populi multitudine qui ex predicta Altinensi confugerant civitate, Obellierio ¹³⁰ et ¹³¹ Beato (127-8) ¹³² ducibus colla submittentes se subjugaverunt, eo ordine quo in prefata civitate (fol. 2) olim subditi fuerant ducibus qui ipsius regimen obtinuerant. His namque palatis, ut supra memoratum est, ex concessione jam dictorum ducum et populi collaudacione quedam littere in prefati Ario tribuni potestate concessa sunt, in primo quorum quendam Maurum presbyterum, qui de Altinensi fugerat civitate, invenit; qui ei ordinem omnia exposuit, qualiter sibi Deus revelaverat quendam heremi locum, in quo sancti martires Hermes et Erasmus in Dei honore et eorum nominis titulo ecclesiam ei edificare jusserant, cujus etiam mercedem illi impendere promiserant. In sequenti quoque littere albisimam nubem sibi apparuisse dicebat, ex qua duos claritatis velut solis radios resplendere viderat. Ad quam cum propius accederet, clarissima voces sibi dicentem audivit: «Ego sum Dominus Deus Salvator et totius orbis dominator. Terra autem in qua stas, cave ut in ipso loco, quem tibi monstravero, in nomine meo basilicam construas. » Tunc nubes illa cum prefatis radiis non longe ad alium transferens se locum, in quo dulcissima alia vox facta est de nube dicens: «Ego sum Maria domini Jesu Christi Mater; in hoc loco ecclesiam in honore mei nominis volo ut ediffices; » quem etiam locum sibi denotasse aiebat. In tercio autem cum peresset littore, ejusdem littoris medietatem ex gentium et populi diversa multitudine occupatam se vidisse narrabat. Cujus alia medietas hominum ac be-

VARIE LECTIONES.

¹²⁴ ita e. ¹²⁵ jam deleta, quorum loco recentiore manu tribunorum procerum et scriptum est 1. Lectionem antiquam codex 3 servavit. ¹²⁶ jam deleta; quorum loco manu recentiore tribunis proceribus et scriptum est 1. Antiquam lectionem præbet 3.

NOTÆ.

(124) Id est hilarescens.

(125) Id est massa, armatorum globo.

(126) Maxorbo.

(127-8) V. supra, col. 397-399.

halorum densissimas acies vegebat. In medio autem littore nubes illa candidissima cum suis radiis stetit. Ad quam cum accessisset, splendida caucie senem quendam in speciosissima sede sedentem infra ipsam nubem contemplatus est, cum quo videlicet juvenis quidam erat, insimul confabulantes. Tunc senior ille ait eidem Mauro presbytero: « Ego sum Petrus apostolorum princeps, a Christiani gregis pastore constitutus, ut ipsius pascam oves et agnos. Nunc in peccatorum tuorum remissione tibi injungo, quatinus ad Dei honorem (fol. 2^a) et in mei nominis titulo honorifice in hoc loco ecclesiam fundare studeas, ut in natalicii mei die universas Torcellanus populus in ea congregetur. » Junior vero ille, qui cum eo erat, dixit: « Ego sum servus Dei nomine Antonius, qui pro Christi nomine passus fui. Ideoque precipio tibi, ut parvam ecclesiam juxta magistri mei basilicam in honore Dei et sub titulo nominis mei edifices. Nichil tamen alieni operis inter utrasque facere presumas. In qua si quis juste ac devota mente aliquid peccerit, meis precibus apud Deum obtinere non ambiget. Cave ut sicut tibi designaverimus, ipsius ecclesias extruere facias. » In quartum autem cum pervenisset littus, visum fuit ei, quod totum littus vineis esset plenum, maturissimas uvas habentibus; et ecce nubes illa, quam paulo ante diximus, apparuit ei. Ad quam cum accessisset, decora facie puellam quandam in sede preciosa sedentem asperit. Que dixit: « Ego sum Justina virgo, que pro Christi nomine in Palavi civitate passa fui; pro ejus amore te deprecor, ut parvam ecclesiam in Dei honore et mei nominis commemoratione in hoc littore construere facias. » His omnibus taliter revelatis, visum sibi fuerat in cujusdam brevissime tumbæ, [i. e. tumuli] loco persistere, ubi et nubes illa lucida apparuit ei, supra quam solem illustrantibus radiis asperit. In eadem autem nube vir quidam mirabilis aspectu erat, dicens ei: « Ego sum Johannes baptista precursor Domini; deprecor te per nomen ejus, ut secundum hanc quam tibi in hoc loco ostendero formam ecclesiam michi edificare facias. » In qua die noctaque orationibus ac vigiliis sibi vacare injunxit, nec non per anulem ac scripture paginam investitione tradidit. His omnibus expletis supra ecclesie sanctæ Mariæ tectum astutisse sibi visum fuit, ubi nimio molendinorum strepitu qui juxta præfatam ecclesiam adesse videbantur, ex hujus quiete visionis sompno expergetus, scripti (fol. 3^a) volumen et anulum in suis repperit manibus. Hæc autem seriatim postquam omnia exposuit, Aurius tribunus et alii nobiles qui cum eo erant, viso anulo et scripti volumine, quod ipse reppererat in manibus suis, de hujus revelationis visione certificati,

A parvam ecclesiam in honore Dei et sancti Johannis, sicut idem sanctus baptista ipsi Mauro ostenderat, juxta atrium episcopi miram pulchritudine edificaverunt. In ipsa quoque baptismatis fontes ponentes, mirum in modum per oculos meatum in eisdem fontibus æreas bestiarum imagines aquas evomere fecerunt. His itaque peractis, præfatus sacerdos Maurus secum duxit Aurius tribunum ad littus in quo sancta sibi apparuerat Justina. Ibi quoque in præfata visione sibi revelatum fuerat, parvam ecclesiam construere fecit. Deinde veniens littus in quo gentium ac hominum sibi apparuerat multitudo, secundum quod in præfata revelatione sibi jussum fuerat, ecclesiam in honore sancti Petri et aliam parvam ecclesiam in honore sancti Antonii martyris edificaverunt. Littus autem hominum Aurius tribunus constituit hoc appellari. Deinde ad aliud littus transfretari cupientes, albissimam nubem supra id ad quod tendebant littus viderunt. Ad quod cum pervenissent, evanescente nube, secundum que illic reppererant signa ecclesiam in honore domni Salvatoris edificaverunt. Ex præfata quidem albe nubis visione, littus Album idem Aurius tribunus illud constituit nominari. Ad hujus littoris versus dexteram gradientes partem, sicut in præfata sibi ostensum fuerat visione et a sanctis martiribus designatum, ecclesiam in honore sanctorum martirum Hermelii et Herasmi edificaverunt ¹⁴¹ cujus mercedis promissa locum in quo altaria fodientes destina-

C verant, plurimum auri invenerunt, et ob hoc Aurius tribunus (fol. 3^a) littus Mercedis constituit hoc appellari.

Expletis his omnibus, hæc omnia que supra memoravimus littora præfatus Aurius cum ceteris ejusdem episcopi principibus in jure proprie dominationis sub eodem episcopatu susceperunt. In quibus etiam multos agricolas seu colonos constituerunt. hoc itaque modo ut nullus in eisdem littoribus vineas vel alicujus culture opus agere presumeret sine episcopi concessionem vel venundationem.

Constituerunt quoque quod singulis annis ex unoquoque silve uniuscujusque vineæ jam dicto episcopatui duos palmites cum omnibus racemis percensu persolverent, et pro unaquaque domo profisci ¹⁴² precio octo nummos eidem episcopatui impenderent. Omnes vero piscarias gurgitum ac paludum præfato subjugaverunt episcopo. Præterea quedam alie ejusdem ¹⁴³ episcopatus partes in censum debitum ova et gallinas offerebant. Omnium autem supradictorum cunctos redditus præfato Mauro ¹⁴⁴ presbytero, usque quo episcopali fungeretur honore, comiserunt.

Eo namque tempore Fraudant cum Willarentis massalicis (129) ecclesiam in honore Dei et sancti

VARIE LECTIONES.

¹⁴¹ edificaverunt l. ¹⁴² profisci l. pro flechi 3. ¹⁴³ eidem c. ¹⁴⁴ mutatum in Magno; v. not. seq.

NOTÆ

(129) Id est massalicis, incolis.

Laurentii levite et martyris honorifice construxerunt. Cujus per girum fundamentis constructis, castellum quoddam illic fieri ordinarunt. A quo vera castello pontem edificantes, usque ad Amianarum fecerunt iter. Prefatis namque Fraudunis concessit Aurius tribunus et Maurus presbiter in vico Amianarum iudicii tribunalum. Maximam vero eujusdam littoris partem ex concessione Auri tribuni, necnon et Mauri presbiteri, ut ad ejusdem ecclesie utilitatem vineas edificarent, ipsi Frauduni apprehenderunt. Piscarias quoque ad palades, et eidem ecclesie molendinos constitueret idem Aurius tribunus (fol 4) et Maurus ¹⁴⁶ presbiter plures concessit. In eodem vero vico Amianarum supradicti Frauduni ecclesiam sancti Marci construxerunt, eamque sancti Laurentii ecclesie subjugantes. Non post multum temporis ipsi Frauduni cum Calciamiris aliquas reliquias sanctorum martirum Sergi et Bachi a quodam Stephano Scopacalle suscipientes, ecclesiam in Dei et eorum honore in capite vici Constanciaci edificaverunt, quam prefate plebi sancti Laurentii subdiderunt. Iterum quasdam alias reliquias sanctorum martirum Marcelliani et Maximi a quibusdam castellanis acquisiverunt, in quorum honore ecclesiam edificantes, Jam dicte subjugaverant plebi. Has namque tres ecclesias per scripti cyrographum prefate subdiderunt plebi; eo vero ordine ut singulis annis in earum festivitibus jam dicte ecclesie plebano prandium preparare ¹⁴⁷ honorifice deberent. Hujus vero vicem isdem plebanus in ipsius plebis festivitate earundem ecclesiarum clericis constituerant reddere. Ex collaudacione vero Auri tribuni, principis Torcellani, et Mauri presbiteri, qui in episcopi honore electus fuerat, per testamenti paginam censuerunt, quatinus si quis ex illorum tribu utilis inveniretur clericus, accepta investicione a Torcellano pontifice, sine alicujus contradictione, in sancti Laurentii ecclesia plebanus constitueretur. Sin autem ex predicta prole nullus talis superesset clericus, ejusdem parrochie vicin in aliam quam vellent personam liberam faciendi electionem haberent potestatem. Reliquas vero ecclesias, quo per diversas Torcelli partes fuerant edificate. Aurius tribunus et predictus Maurus presbiter qui fuerat electus cum universi populi laude constituerunt et confirmaverunt, atque sub potestativo jure ecclesie sancte Marie subdiderunt (fol. 4°), et omnium supradictarum ¹⁴⁸ ecclesiarum censuerunt episcopatum ipsam ecclesiam sancte Marie. Juxta hanc quippe ecclesiam non longe in honore Dei et sancti Johannis apostoli et evangeliste prefati Frauduni edificaverunt basilicam. Ex con-

cessionem vero Obelierii et Boati Metamaucensium ducum et collaudacione Auri tribuni necnon ex confirmatione Mauri presbiteri, qui in episcopatum honore ejectus fuerat, ipsam ecclesiam sancti Johannis apostoli et evangeliste cenobium sanctimonialium perpetuo esse ordinarunt.

His autem ut supradictum est constitutis, eodem tempore universa Venetie populi multitudo communicato consilii in Gradense pervenerunt castram, ibique juxta ecclesie sancti Johannis Baptiste de Torcellis formam, in honore sancte Marie Virginis basilicam construxerunt. Aliam quoque ecclesiam in honore sancte Agathe virginis edificantes, mirabili opere in eandem ordinarunt criptam. In qua altare in honore sancti Vitalis martyris erectum

Est,

Ea namque tempestate cuidam Geminiano presbitero divina revelatione injunctam est, ut in Tergestina civitate destructa, inter muros ecclesie et muros destructe civitatis, corpora sanctorum quadraginta et duo martyrum diligenter perquireret. Quibus inventis, cum quibusdam suis comprovincialibus ¹⁴⁹ ad Aquilegensium destructam perveniret civitatem, perquirentes reliquias sanctorum, invenerunt ibi corpora sanctorum martyrum Cancii et Canciani atque Cancianille, necnon et corpora sanctarum virginum, Eufimie, Dorothee, Teclame et Erasme, quas omnes reliquias, ut ei revelatum fuerat, secum deferrentes, cum maximo honore in castro Gradensi infra ecclesias dignissime condiderunt.

Hisdem autem temporibus Beatus ¹⁵⁰ dux Metamaucensium, cum quibusdam tribunis (fol. 5) et nobilibus suis ad universalem Romane sedis pontificem nomine Benedictum (130) adgressi sunt iter. At quem cum pervenissent, suppliciter laxis precibus quatinus Gradense castrum novam Aquileiam institueret, et totius Venetie et Hystris metropolim ordinaret deprecabantur. Nomina quoque patriarcharum qui post destructionem Aquilegensium urbis sine alicujus apostolici concessionem in prefato Gradensi castello sederant, refferabant dicentes: « Marcellinus patriarcha, ipse primus in eadem novam Aquileiam sedis ¹⁵¹ annis 19, qui prius fecerat monasterium Belguicense in destructa Aquileia, quod etiam monasterium sub proprii domini jure quamdiu vixit retinuit. Huic autem successit Marcellinus, qui annis 13 novae Aquileie rexit ecclesiam. Post quem Stephanus in ejusdem castri ecclesiam sedit annis 12 et mensibus 3 et diebus 15. Hujus quippe successor extitit Maurus, qui in eadem ecclesia prefuit annis 4, mensibus 5. Post

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁶ sic primum scriptum erat, post u in g et n m r mutata sunt, ut nunc Magnus in codice legatur. Indicia tamen primae lectionis facile cognosci possunt. Giesebercht. ¹⁴⁷ preparare c. ¹⁴⁸ ita 3. tribunorum et procerum et in loco raso postera manu l. ¹⁴⁹ cum suppiendum esse videtur. G. ¹⁵⁰ ita 3. proceres et in loco raso l. ¹⁵¹ lege: sedit.

NOTAE

(130) Benedictus nullus initio saeculi noni sedit.

quem Macedonias per annos 16 et menses 3 et dies 6 ibidem exstitit patriarcha, qui ecclesiam sancti Iohannis apostoli et evangelistæ in eodem castello fundavit.

« Nos autem in numero episcoporum, qui a tempore beati Marci usque ad Nicetam, qui tempore destructionis Aquilegensis prefuit ecclesie, connumerari credimus, necnon ab apostolice sedis pontificibus cum pallii benedictione in hanc quam petimus novam Serrî Aquileiam destinati sunt. »

Tunc idem Sanctissimus Benedictus, summus Romanæ sedis pontifex, benignitatis clemencia motus, dignis eorum condescendit precibus, communicatoque (fol. 5^v) 39 episcoporum concilio, Gradensem civitatem novam Aquileiam constituens, ex collaudatione supradictorum episcoporum et omnium sanctæ Romanæ Ecclesie cardinalium, totius Venetie et Histrie metropolim ordinavit. Accersitoque duce et qui cum eo erant: « Per privilegii, inquit, preceptum sanctæ Romanæ Ecclesie et 1^æ collaudatione ac confirmatione omnium istorum fratrum, tam episcoporum, quam cardinalium, totius Venetie, necnon et Histrie Gradensem ecclesiam metropolim vobis ordinamus. Eiusdem vero presulis electionem clero et populo liberam faciendi tribuimus facultatem. Prefate preterea regionis duci post factam electionem investicionis potestatem committimus, qua ab ipso duce accepta, ejusdem suffraganeis consecrandi licentiam concedimus. Quibus expletis, ad hujus sanctæ Romanæ ecclesie sedem ad pallii benedictionem suscipiendam properare iungimus. » Hec omnia per privilegii paginam duci 1^æ et cunctis ejus 1^æ successoribus concessit. Ad hujus rei confirmationem, recto ut supradictum est ordine, quendam Paulum cardinalem sanctæ Romanæ Ecclesie, facta electione ab ipsis tribus nobilibus qui cum Beato 1^æ duce aderant, a prefate quoque duce accepta investicione, patriarcham consecravit, atque cum pallii benedictione in novam Aquileiam cum eis remisit. Qui sanctissimus patriarcha corpora sanctorum in eadem nove Aquileie ecclesie honorifice condidit. In ecclesia sancti Vitalis quadraginta et duo martyrum corpora dignissime tumulavit; in ecclesia sanctæ Mariæ corpora sanctarum virginum Eufimie, Dorothee, Facte et Erasmæ diligenter collocavit; corpora sanctorum Cancii, Canciani et Cancianille in ecclesia sancti Iohannis evangelistæ celeberrime composuit.

(fol. 6) Cumque idem venerabilis patriarcha ad destructam Aquileiensem civitatem cum populi multitudine ire disponeret, divina revelatione sibi

A innoteuit, qualiter cives Aquileie servidam Longobardorum rabiem in Gradense castrum ingientes, beatissimi corpora sanctorum Quirini, Illari et Taciani et ceterorum secum asportaverunt; hac itaque revelatione, non parum illareuens, et translationem eorum scripsit, et natalicii diem constituit celebrari. In octavo die pentecosten natale quadraginta et duo martirum instituit; natalicia sanctorum Illari et Taciani sexto decimo Kalendas Marcii, Quirini sacerdotis quarto Kalendas Junii, sanctorum Cancianorum pridie Kalendas Martii, natale sanctarum virginum tercio Nonas Septembris.

Rexit autem Paulus, benignissimus patriarcha primus per apostolicam concessionem, nove Aquileie ecclesiam annis 12.

B Hinc successit Probinus, qui in eadem nove Aquileie metropolitana rexit ecclesiam annis 2, mensibus 8.

Dehinc Helias 1us egregius patriarcha Gradensem regendam suscepit ecclesiam. Ipse in eadem ecclesiam sanctæ Eufimie juxta nominis proprietatem fabricare precepit. Nam quod grece eufimia, latine bona forma 1us sonat. In eadem quoque 1us ecclesia congregata multitudo episcoporum a Venetia usque Pannoniam, cunctoque Venetie populo convocato, generalem sinodum celebravit. Ipsenque tempore corpora sanctarum virginum secundum quod a reverendo Paulo Patriarcha scriptum fuerat perquirere, omnibus revelavit. Quibus cunctis qui C erant in prefato concilio visis, celeberrime ipsa corpora venerati sunt. Tunc Helias egregius patriarcha cum omni illa multitudine (fol. 6^v) episcoporum ac clero et populi collaudatione ordinavit sedem episcopatus inter Foregulienasium nemora et Hydruntinam sive Dalmatiam partes, videlicet in Vagla, in Apura, in Patrena. In Venetia autem eorum episcopatus Serrî constituit. Quorum electiones unicuiqueque parochie clero et populo committens, sicut a beato Benedicto sanctæ Romanæ sedis antistite fuerat institutum necnon et privilegii scriptis confirmatum, duci investicionem concessit. Horum episcopatus primam constituit Terevellanum, sicut primus fuerat vetustate in Altinensium civitate; secundam Melanen- D censem; tertium Olivetanum, cui ideo hoc nomen impositum est, quia ibi ante jamam ecclesiam sancti Serrî 1us imanis (131) erat oliverum arbor. Cuius parochie convocatis populis, magnam ecclesiam in honore Dei et sancti Petri idem venerabilis patriarcha edificare precepit, ibique episcopium coeclit, ubi scripti confirmatione et anathe matis vinculo convenire in unoquoque sabbato se contrinquerent, ibi

VARIE LECTONES.

1us ita primum scriptum erat, quod post altera manu mutatum est in ex. G. 1us alia manu ducibus 1. 1us alia manu eorum 1. 1us ita 2. prefato in loco vero. 1us hic incipit codex 2. 1us lege fama. 1us quoqueque 1. 1us ita 1; id est Sergi, Sergii, Veneta lingua, qua e. g. San Giorgio pronuntiatur San Sorso.

NOTE.

(131) Immanis.

que plurimas mercationes faciebant. Quartum episcopium in *Æquileensem* civitatem fieri constituit. Quintum in civitate *Eracliana* adesse precepit. Eodem quoque tempore idem venerabilis patriarcha ecclesiam in honore Dei et sancti Petri edificavit, quam *Opiterginam* appellavit. Sextum autem episcopium in *Caprulis* fieri iussit, ubi castellum constituit, in quo ecclesiam in honore sancti Stephani protomartyris fundavit, juxta quam episcopalem domum secundum loci positionem sat honorifice edificare precepit.

Metamaucensium autem episcopatus ex *Patavium* civitate extitit oriundus, et veluti universus populus exivit cum suo episcopo, sic in eadem insulam (fol. 7) *Metamaucensi* habitare disposuit.

Episcopatus vero civitatis novæ, quæ *Eracliana* appellata est, de *Overdecina* civitate (132) advenisse testatur. Unde dux et magna pars nobilium ejusdem civitatis fugientes, in prefata *Eracliana* civitate prelibatum episcopatum constituerunt.

Caprulensium quidem episcopatus de *Concordia* a fugienti clero et populo, sicuti ibidem fuerat, hic ita constitutus est.

Idem quoque sanctissimus *Helias* patriarcha in littoribus quæ a *Gradensi* civitate usque *Caprulanum* episcopium discurrunt, quasdam edificare fecit ecclesias. In primo littore, quod juxta *Gradensem* adesse dinoscitur civitatem, basilicam in honore Dei et sanctissimi Petri apostolorum ¹⁰⁰ principis edificare precepit, ubi et cenobium puellarum adesse ordinavit.

In secundo quoque littore, cujus longitudo per sex extenditur miliaria, in quodam ejusdem littoris heremi loco, duo viri ibidem manentes inventi sunt, quorum alter vocabatur *Barbanus*, alter vero *Tardessus* dicebatur. Idem namque viri pagnorum fugientes rabiem, de *Tarvisio* cum omni sua suppellectile illic latitabant. Quibus ecclesiam in honore sanctæ Dei genitricis *Mariæ*, ut fuerat revelatum, prenominate patriarcha facere precepit. Ad quem cum isdem patriarcha pervenisset locum, veluti ibi repererunt signa, ejusdem ecclesiæ fundamenta iniecit, ubi et monachorum cenobium adesse necnon et *Barbanum* abbatem fieri ordinavit. Hujus namque socius ad propria remeavit.

(fol. 7) In eadem vero synodo (133) quam supra memoravimus, quicquid de *Calcedonensi* dubitabatur concilio, pulsa ambiguitate confirmatum est. Ibi quoque statuit ecclesiam *Gradensem* caput et metropolim totius provincie *Hystriensium* et *Venetiarum*; cujus *Venetie* terminus a *Pannoniam* usque ad *Adam* fluvium protelatur. Epistolamque pro his statutis

acceperunt a beatissimo papa *Pellagio*, consentientibus universis episcopis jam dictarum provinciarum. *Paulus* siquidem, precessor ¹⁰¹ ejus, hostile periculum non ferens, *Longobardis* advenientibus cum omni thesauro ecclesiæ *Gradus* se contulerat, afferens secum corpora sanctorum martirum *El-lari* ¹⁰² et *Taciani* et reliquorum. Defuncto vero *Paulo* et in ecclesia *Gradense* umato, cujus sepulchrum usque hodie ¹⁰³ ibi manet, *Probinus* *Gradensem*, id est nove *Aquileie*, rexit ecclesiam. Cui succedens memoratus *Helias* patriarcha, hec quæ superscripta sunt (v. supra col. 881) ordinavit, et jam dicta corpora sanctorum ibi miro modo locavit domumque sibi a fundamentis fabricare precepit, assensu in synodo supra statuto: *Karissimi fratres, intervenientibus malis nostris cottidis hostile perpetimur flagellum, et jam pridem ab Attila Ungarorum* ¹⁰⁴ *rege Aquileia, civitas nostra, funditus destructa est, et Gothorum incessu et ceterorum barbarorum casat vix aspirat; sed nunc Longobardorum infande gentis flagella sustinere non potest. Quapropter dignum duoi, mansuetudo nostra, si vestræ placet sanctitati, in hoc castro Gradense nostram confirmare metropolim.* Quod dictum omnibus placuit episcopis; et facto libello statutæ suæ, id est de memorata *Calcedonensi* synodo (fol. 8) et de hac ipsa sede et omnium supradictorum, super manibus suis conscripserunt. Id est primus *Helias* patriarcha; deinde *Marcellus* ¹⁰⁵ episcopus sanctæ ecclesiæ *Opitergine*, *Leonianus* episcopus *Tyborniensis*, *Petrus* episcopus *Altinatis*, *Viudemius* episcopus *Cessensis*, *Bergullus* episcopus *Patavinæ* ecclesiæ, *Johannes* episcopus *Celejanæ*, *Clarissimus* episcopus *Concordiensis*, *Patricius* episcopus *Emonensis*, *Adrianus* episcopus *Polensis*, *Maxencius* episcopus *Juliensis*, *Severus* episcopus *Tergestine* ecclesiæ, *Solacius* episcopus *Veronensis*, *Johannes* episcopus *Parentine* ecclesiæ, *Aaron* episcopus *Avonciensis*, *Ingenus* episcopus secunde *Reciæ*, *Agnellus* episcopus *Tridentine* ecclesiæ, *Vigilius* episcopus *Scaravaciensis*, *Fontei* episcopus *Fellrensis*, *Marcianus* episcopus *Petenatis*; *Laurentius* presbiter, et *Marinus* presbiter, atque *Emerius* presbiter, provinciales, et ceteri presbiteri, tam metropolitani quamque et *Plebani*. Omnes isti superscripti consencierunt, et omnia in eodem ¹⁰⁶ loco confirmaverunt.

Post annos quinque hec ¹⁰⁷ omnia superscripta peracta in ipsa sede metropolitana *Gradense*, defunctus ¹⁰⁸ supramemoratus *Helias* patriarcha, qui annis pontificatus rexit 14 et mensibus 10, diebus 21, et sepultus est in ecclesia beate *Eufimie*.

Huic successit *Severus* patriarcha ad regendam

VARLÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ apostolorum 1. ¹⁰¹ processor c. ¹⁰² hylari 5. ¹⁰³ modo 5. ¹⁰⁴ unorum 5. et supra chron. Venet. col. 881-883. ¹⁰⁵ marcianus 5. et supra col. 881-883. ¹⁰⁶ edem 1. ¹⁰⁷ his omnibus soprascriptis peractis corrigi 5. ¹⁰⁸ est addit 5.

NOTÆ.

(132) Oderzo.

(133) Cf. de Robeis Monumenta Ecclesiæ Aquileiensis, pag. 235 aqq.

Gradensem eandem ecclesiam, qui omnes suas res, que de parentum jure habuit, in jam dicta ecclesia sancte Eufimie reliquit, per testamentarium vocem comendans sacerdotibus ipsius metropolis Gradensis ut ipsi superstites seu posteri eorum pro his rebus specialiter omni die sabbati pro ipso missas celebrarent, atque oblationes offerrent; mensamque pauperum instituit (fol. 8'). Cujus et testamenti cartula apud ecclesiam Gradensem manet, et res quas sibi reliquit ipsa possidet ecclesia. Defuncto vero ipso beatissimo viro, apud Gradensem metropolim ecclesiam sepultus est in basilica beate Eufimie. Qui pontificatum rexit annis numero viginti et octo ¹⁷⁰, et diebus triginta et uno.

Huic successit Marcianus patriarcha, qui ecclesiam Gradensem rexit annis numero tribus, mense uno, diebus quinque. Mortuo vero ipso apud Gradus, id ¹⁷¹ est novam Aquileiam, sepultus est in ecclesia beate Eufimie.

Huic successit Candidianus patriarcha in ipsa suprascripta metropoli Gradensi. Sub cujus tempore per consensum Agilulfi, regis Longobardorum, Gisulfus dux per forciam episcopum in Foro Julii

A ordinavit Johannem abbatem. In qua tres episcopi consenserunt Deo sibi contrario, et eum consecraverunt.

Tamen ¹⁷² postea per epistolam domni Bonifacii papae urbis Romae sub eadem metropolim Gradensem se subjugaverunt. Defuncto vero Candidiano patriarcha apud Gradense castrum, qui annis rexit ecclesiam numero quinque, successit Epiphanius qui sanctam ecclesiam Gradensem anno uno, mensibus tribus, diebus undecim gubernavit; qui mortuus et sepultus est in ecclesia beate Eufimie.

Huic successit Ciprianus patriarcha ad regendam ecclesiam Gradensem, qui eam rexit annis numero quindecim, mensibus tribus, diebus viginti. Et hoc mortuo, sepultus est in eadem basilica ubi suprascripti predecessores ejus humati sunt.

Idem vero papa providens utilitati sanctae Dei ecclesiae, interventu supradictorum Primogenium subdiaconum, regionarium sedis apostolicae, ad eandem metropolim regendam direxit.

CHRONICI GRADENSIS SUPPLEMENTUM ¹⁷³.

Fortunatus quidam hereticus pontificatum arripuit; qui quintam synodum minime credens, ob sui erroris piaculum pavens, totam ecclesiam Gradensem metropolitanam denudans in auro et vestibus vel ornamento, similiter ¹⁷⁴ et ecclesias baptismales provinciae Hystriae ¹⁷⁵ at synochagias ¹⁷⁶ quae ad eandem ecclesiam Gradensem pertinere videbantur, fugam in Longobardiam petiit, apud castrum Cormones super civitatem Aquileiam miliario 15. Contra cujus nequitiam et heresim episcopi Venetiarum et Hystriensium et clerici Aquileienses, qui etiam Gradensis ecclesiae, scripta sua ad Honorium papam direxerunt. Idem ¹⁷⁷ vero papa providens utilitati sanctae Dei ecclesiae, Primogenium diaconum et regionarium ¹⁷⁸ sedis apostolicae ad eandem metropolim regendam direxit, dans et epistolam auctoritatis apostolicae innotantem memorati Fortunati heresim. Idem autem Primogenius per visionem ammonitus, corpora beati Hermachorae et martiris atque pontificis et sancti Felicis et Fortunati, sita miliario tercio, in Gradensem civitatem adduxit, ibique diligenti cura deposuit; et usque hodie pontifex civitatis Gradensis pallei benedictionem a summa sede apostolica promeruit. At vero supramemoratus patriarcha Primogenius apocrisarium suum dirigens in regiam urbem ad virum piis-

C simum Justinianum (134) augustum hujus rei indagandae causa, qualiter ipse baptismales ecclesias denudatae fuissent, quod et Longobardi suos episcopos a diocesi ejus subtrahere voluissent, et ipsum thesaurum apud se ipsi retinuissent. Tunc demum ipse piissimus imperator aurum et argentum plus remisit quam ¹⁷⁹ perdiderant, et in super sedem beatissimi Marci evangelistae dirigens, quam ab Alexandria Heraclius augustus in regiam urbem adduxerat. Mortuo vero beatissimo viro Primogenio (an. 649), qui annis numero 20, mensibus 3, diebus 7 rexit pontificatum, sepultus est juxta corpus antecessoris sui beatissimi Cypriani, in basilica beate Eufimie. Huic successit Maximus praesul (an. 670), qui annis numero 20 rexit pontificatum, et sepultus est in eadem basilica. Deinde successit regendam ecclesiam Stephanus praesul, qui annis numero 5 pontifex fuit. Eo vero mortuo (an. 675) atque sepulto in eodem castro juxta basilicam beati D Johannis evangelistae (135), Christoforus praesul suscepit ecclesiam Gradensem regendam, qui in patriaregatu vixit annis numero 32, et mortuus est atque sepultus in eadem basilica (an. 685). Huic successit Donatus antistes (an. 717), cujus tempore Longobardi per forciam Sereno Foro Juliensis ecclesiae archiepiscopo a summa sede pallem delule-

VARIAE LECTIONES.

¹⁷⁰ XXXI 5. ¹⁷¹ i. e. n. A. desunt 5. ¹⁷² In margine eadem manu, qua textus exaratus est adnotatur: in hoc loco necessaria est epistola Bonifacii pape 1. ¹⁷³ ex codd. 5. 6. ¹⁷⁴ simul 6. ¹⁷⁵ hystoriae 5 6. ¹⁷⁶ i. e. xenonochia. ¹⁷⁷ Idem — direxit jam supra in fine codicum 1. 2. 3. 4. habetur. ¹⁷⁸ regionarium 4. ¹⁷⁹ quoniam 6.

NOTAE.

(134) Cum Dandolo lego *Heractium*.

(135) Agathonem hic inserit Ughellius.

runt ¹⁷⁹ apostolica primitus; cui beatissimus papa Gregorius epistolam direxit, interdicentem ¹⁸⁰ inter ceteras, ne umquam aliena jura invaderet, aut ¹⁸¹ temeritatis ausu ¹⁸² usurparet juris ditionem cujusquam, sed in his esset contemptus ¹⁸³ quæ usque tunc possedisset. Et ex auctoritate apostolica præcepit ipse beatissimus papa, nec ullo modo terminos excederet, a Donato præsule Gradense possessos, sed sibi sufficeret in his quæ possidebat, nec amplius quam in finibus procul dubio gentis Longobardorum gressum tendere præsumeret. Quod si inobediens fuisset, apostolici vigoris indignus judicaretur. Mortuo vero Donato patriarcha, qui annis numero 7 rexit pontificatum, sepultus est in basilica sanctæ Eufemiæ.

Incipit epistola beati Gregorii papæ missa Sereno ^B episcopo Forojulensi, in his verbis interdicens: «Tanto munere quisque ditatur, quantum in sublimitate positus de se ex mandato domini Redemptoris humiliter sentit. Etenim pastoralis dignitas singulariter ex humilitate ornatur. Spornendum quippe apostolica lectio arguit elatos; et si accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Nam dum ad cumulum tui honoris præcibus eximii filii nostri regis flexi, plurimum et pro rectitudine fidei, quam te tuamque ecclesiam tenere et amplecti cognovimus, provocati, palleum tibi direximus, interdicentes et inter cetera ¹⁸⁴, ne umquam aliena jura invaderes, aut temeritatis ausu ¹⁸⁵ usurpares juris ditionis cujusquam; sed in his esses contentus quæ usque hactenus possedisti. Nunc vero, ut cognovimus, Gradensis præsulis niteris pervadere jura, atque ex his quibus possedit nunc usque usurpare. Ne ergo in quocumque existas temerator, ex apostolica auctoritate præcipimus, ne ullo modo terminos excedas ab eo possessos, sed solum sufficias in hisque te habeto, quo modo usque possedisti, nec amplius quam in finibus procul dubio gentis Longobardorum existentibus gressum tendere præsumas, ut non injuste te suscepisse gratiam collati pallei ex præsumptione ostendas. Et inde apostolici vigore concilii, si inobediens fuisses conprohatus, indignus judicaris. Data Kal. Decembris, indictionis 7.» Idem Gregorius pro hac re talem ad episcopos Venetiæ et Hystriæ direxit epistolam: «Gregorius, ^D servus servorum Dei, episcopus, universis episcopis Venetiæ seu Hystriæ vel plebi ejusdem. Quamquam ex ministerio quod miseratione superna regimus, quicquid provide deliberando peragere absque obstaculo conveniat, attamen ne frustra iudicium egisse videamur ¹⁸⁶, illa cupimus persequi, quæ non ¹⁸⁷ ad lesionem cujusquam, verum potius

ad unitatem respiciant, et illa ¹⁸⁸ satagere, unde non ¹⁸⁹ ex potestate divinitus concessa supplicia sed præmia sperentur. Convenit enim, ut cum unius volis paremus, alterius jura non fraudentur. Quia ergo missa relatione, nos a Deo salvata communitas ¹⁹⁰ vestra petiit, contra Foro julensem antistitem agentes, quod cupiat invadere ditionem ¹⁹¹ Gradensis patriarchæ et ut numquam excedere terminum vel jura invadere aliena; sed nec velle in ea quæ hactenus possedisset esse contentum; cui etiam in præsentia ne ea temptet ex auctoritate apostolica interdiximus, eique concessum pallium sub hac esse conditione, dilectissimi, scialis. Cui denuo, ne præsumat excedere, præcipimus. Ne ergo incuria, quadam aut incidio locum gens eorum insidiando, ut assolet, invadat, pervigiles caveto, potius solliciti de vestra post divinum præsidium percogitate ¹⁹² salute. Quis illud non occasione agitur, sed ubi possunt Deo ejus ¹⁹³ resistente virtute perpetrare ¹⁹⁴ nituntur. Optantes vos de reliquo in amore domini nostri Jesu Christi pollere, et ab omni inimunes aversitate manere. Bene valete. »

Interim autem hic beatus Gregorius defunctus est Romæ, cui successit beatissimus Gregorius papa tercius; qui post obitum Donati Gradensis patriarchæ epistolam suam direxit universis Venetiensis seu Histriæ et cuncto populo, ut electionem in Gradensem patriarcham facerent. Qui præcepto ejusdem papæ Gregorii elegerant Antoninum virum probatissimum in nova sancta Aquileiensi patriarcham ecclesiam (an. 725). Qui a beato Gregorio papa tercius juxta decessorum suorum exemplar privilegium cum benedictione pallei consecutus est. Hic Antoninus ¹⁹⁵ patriarcha ammonitus est a prædicto Gregorio papa Romam ad synodum occurrere; ad quam synodum Johannes archiepiscopus Ravenas vocatus est propter imagines quæ in regia urbe deponere jubebant Leo atque Constantinus augusti, et illicita conjugia quæ per diversa loca fiebant. Post hanc vocationem Antoninus patriarcha cum suis suffraganeis Romam ad synodum perrexit; in qua synodo definitive divisio facta est inter Antoninum Gradensem patriarcham et Serenum Forojulensem antistitem, juxta edictum beati Gregorii secundi, confirmante tota synodo et sententiam anathematis in hujus confirmationis violatores dictante.

Mortuo vero ipso Antonino patriarcha, qui annos rexit pontificatum 22, menses 10, dies 20, sepultus est in eodem castro in ecclesia sanctæ Eufemiæ. Huic successit Emilianus patriarcha (an. 740), qui rexit pontificatum annos 8, dies 8. Mortuo vero

VARIAE LECTIONES.

¹⁷⁹ deest 5. ¹⁸⁰ deest 6. ¹⁸¹ au 5. 6. ¹⁸² ausi 5. 6. ¹⁸³ i. e. contentus. ¹⁸⁴ prohibentes addit Dandulus in chronico pag. 132. ¹⁸⁵ usu 5. 6. ¹⁸⁶ a. ne f. i. e. v. desunt 5. 6. recepi ea ex Dandulo p. 133. ¹⁸⁷ deest 5. 6. ¹⁸⁸ et illa desunt 5. 6. ¹⁸⁹ deest 5. 6. ¹⁹⁰ c. et v. 5. 6. ¹⁹¹ invadere usque invadere exciderunt 5. 6. ¹⁹² cogitare Dandulus p. 133. ¹⁹³ eis non D. ¹⁹⁴ obtemperare D. ¹⁹⁵ antonius 5. 6.

sepultus est in eadem ecclesia. Huic successit Vitalianus (an. 757) qui rexit ecclesiam metropolitanam annos 12, menses 2, dies 13, et sepultus est in eadem basilica. Huic successit Johannes patriarcha (an. 766), qui rexit ecclesiam metropolitanam annos 36, et sepultus est in eadem ecclesia beatæ Eufemiæ. Post hunc successit Fortunatus¹⁰⁶ patriarcha (an. 803), qui a Leone papa privilegium cum benedictione pallei juxta suorum decessorum exemplar consecutus est. Hic tantæ famositatis fuit, ut dive memoriæ Karolus imperator spiritalem patrem eum habere optaret. Cujus ad augmentum ecclesiæ idem reverentissimus augustus quamplurima contulit præcepta. Qui Fortunatus rexit ecclesiam annos 27. Cui successit Venerius restaurator ecclesiarum (an. 825), qui rexit pontificatum annos 24, menses 8, et sepultus est in sanctæ Eufemiæ ecclesia. Huic successit Victor (an. 848), qui rexit ecclesiam annos 6, menses 3, dies 4, et sepultus est in eadem ecclesia sanctæ Eufemiæ. Cui successit Vitalis patriarcha (an. 854), qui rexit pontificatum annos 19, mensem 1, dies 6, et sepultus est in ecclesia beatæ Agathæ. Post hunc successit Petrus Patriarcha (an. 873), qui

A ecclesiam rexit annos 4, menses 6, dies 8, et sepultus est ante ecclesiam sanctæ Eufemiæ. Cui successit Victor junior (an. 878), qui rexit ecclesiam annos 17, menses 11, dies 13, et sepultus est ante ecclesiam sanctæ Eufemiæ. Huic successit Gregorius patriarcha (an. 896), qui rexit pontificatum annum 1, menses 6, dies 22. Huic successit Vitalis junior (an. 897) patriarcha, qui rexit ecclesiam annos 3, menses 3, dies 14 et sepultus est in ecclesia sanctæ Eufemiæ juxta corpora sanctorum martyrum Hermachoræ et Fortunati. Huic successit Dominicus patriarcha (an. 900), qui rexit pontificatum annos 7, menses 11, dies 3. Post hunc successit Laurentius patriarcha (an. 921), qui rexit ecclesiam annos 12, menses 9, dies 24. Cui successit Marinus patriarcha (an. 955) qui tenuit pontificatum annos 34, menses 3, dies 7. Huic successit Bonus patriarcha (an. 967), qui rexit ecclesiam annos 9, menses 6, dies 2. Post hunc successit Vitalis, qui rexit pontificatum annos¹⁰⁷ 50 et mensem 6. Huic successit Urso (an. 1012), qui omni virtute plenus rexit ecclesiam annos 37, dies 46.

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁶ Fortunatus. ¹⁰⁷ Reliqua a continuatore Chronici addita esse patet.

ANNO DOMINI MVIII.

HERIGERUS

ABBAS LOBIENSIS.

NOTITIA HISTORICA IN HERIGERUM.

(FABRIC. *Bibl. med. et inf. Lat. lib. viii.*)

Herigerus sive Herigerus, Lobiensis seu Laubiensis abbas, ord. Bened., in ditione Leodicensi, ab anno 900 ad 1007, de quo auctor continuationis Fulcmini de gestis Abbatum Lobensium, editus a Luca Dacherio tom. VI (editionis novæ t. II, pag. 744) *Scriptis gesta pontificum Leodiensium; scripsit metrico stylo Vitam S. Ursuari; scripsit etiam ad Hugonem epistolam de quibusdam questionibus, et alia multa composuit, sed in lucem non emisit. Scripsit, sub sua et Adelboldi persona, Leodiensis clerici, postea vero Ultrajectensis episcopi, Dialogum de dissonantia Ecclesie, de Adventu Domini. Congessit etiam contra Ratbertum multa catholicorum Patrum scripta de corpore et sanguine Domini. Hæc ille, quæ eadem leguntur apud Sigebertum cap. 138, et apud Tritheimium cap. 360, de S. E. et 11, 63, illustr. Benedictin., qui addit etiam librum de Divinis officiis quem Oudinus tom. II, p. 487 sq., illum esse putabat quem sub Alcuini nomine editum habemus a Melch. Hittorpio inter scriptores hujus argumenti p. 225, et 13 capitibus locupletiore inter Alcuini*

C Opera p. 1007. *Gesta episcoporum Leodiensium* primorum XXVII, a B. Materno ad B. Remacum, edita a Chapeavillo in *Gestis pontificum Tungrensium, Trajectensium et Leodiensium*; tom. I, pag. 1-98, Leodii 1612, 4. *Vitam S. Ursuari* episcopi et abbatis in Belgio, an. 718 defuncti, scriptam versibus hexametris leoninis, libris vinctam Gemblaci, negat se voluisse edere Henschenius tom. I. Act. Sanctor. April. 18, n. 558, quod nihil historici contineat quod non in Vita ejusdem Ursuari, quam Anno abbas prosa scripsit, succinotius legatur. Specimina tamen quedam dare non intermisit. Libros ipsos Herigeri vulgatos ab Egidio Waulde inter alia monasterii Laubiensis monumenta, notavit Caveus. Titulus libri est: *La vie et les miracles de S. Ursmer et des sept autres saints, avec la Chronique de Lobbes, recueillie par Gilles Waulde, à Mons 1628*, 4. *Epistolam ad Hugonem* edidit Edmundus Martene tom. I. Anecdotor., p. 112-118, Paris. 1717, in-fol. In hac epistola subtiliter Herigerus ad versus Dionysii Exigui calculum annorum Christi